

DETUROPE

**Central European Journal of Regional Development
and Tourism**

ISSN 1821-2506

DETUROPE

**THE CENTRAL EUROPEAN JOURNAL OF REGIONAL
DEVELOPMENT AND TOURISM**

ISSN 1821-2506

Vol. 5 Issue 2

2013

TABLE OF CONTENTS

EDITORIAL	3
 Original scientific papers:	
ANALYSIS OF HUNGARIAN RURAL DISTRICTS IN THE ASPECT OF ENDOGENOUS DEVELOPMENT	
Gábor Bodnár	4
 HELYI ERŐFORRÁSOK TURISZTIKAI CÉLÚ HASZNOSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A MÁTRÁBAN, A „MÁTRA-PONT” SZOLGÁLTATÓ KÖZPONT PÉLDÁJÁN KERESZTÜL	
Dóra Nagyné Demeter, Gábor Koncz	18
 ZNAČKY REGIONÁLNYCH PRODUKTOV NA SLOVENSKU V KONTEXTE ROZVOJA REGIÓNU	
Antónia Štensová.....	30
 A BALATON KIEMELT ÜDÜLŐKÖRZET MOZGÁSTERE A FEJLESZTÉSPOLITIKA RENDSZERÉBEN 2006-2012 KÖZÖTT	
Gergely Kabai.....	54
 Brief communication:	
FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS A GLOBALIZÁCIÓ KIHÍVÁSAI KÖZEPETTE	
Péter Bertalan, Mónika Bodor	78
 Review:	
MIERT NEM ELEG ADAPTIV A MAI ERP RENDSZER?	
Viktor Nagy	92

EDITORIAL

It is a pleasure for the Editor-in-Chief to introduce the Volume 5, issue 2 of the online journal, which offers a possibility for the international community of professionals working in the fields of regional and rural development or tourism to exchange their ideas and research results or practical achievements.

As seen from the previous issues, CEJRDT is an online journal with open access to the interested community of researchers and practitioners. The Editorial Board of the Journal is made up of Czech, Hungarian and Serbian members. The papers are published in English and German as the two main tools of international communication in the regions, but the journal intends to support national languages as well, allowing the publication of papers in Czech, Hungarian and Serbian – with English summaries. The strict review process coordinated by the three editorial boards and the joint scientific boards of the journal guarantees the quality and professional value of published papers. The papers can be read on the homepage of the journal, or downloaded as printable PDF files. Authors wishing to publish their results can also find the guidelines and contact addresses in the homepage.

According to the decision of the editorial board made in May 2010, we will publish at least three issues every year with at least six essays in each. For preserving the strict formal requirements from earlier and strengthening the institution of reviewing, we definitely insist on providing a correct English summary beside every paper written in Czech, Hungarian and Serbian.

The editorial board wishes to ensure the presentation of the articles in SCOPUS, which is one of the greatest and most important abstract and citation databases of peer-reviewed literature. Shortly we will also establish contacts with other databases for the same purpose.

In order to strengthen national languages, we strongly recommend the Czech, Hungarian and Serbian authors to attach a summary in their native language as well when they publish essays in English or German.

According to the Editorial Board's decision, the cover page of the journal has been modified, but more importantly, its usability has also been improved. From now, the published papers - articles can be handled or printed out one by one, depending on the reader's interests.

The Editor-in-Chief

ANALYSIS OF HUNGARIAN RURAL DISTRICTS IN THE ASPECT OF ENDOGENOUS DEVELOPMENT

Gábor Bodnár, assistant lecturer

Szent István University Faculty of Economics, Agriculture and Health Studies

Address: 33 Bajza utca, Békéscsaba, H-5600

Phone: +36-66-524-700/1009

E-mail: bodnar.gabor@gk.szie.hu

ANALYSIS OF HUNGARIAN RURAL DISTRICTS IN THE ASPECT OF ENDOGENOUS DEVELOPMENT

Keywords: Hungarian rural districts, endogenous development, principal component analysis

Abstract:

In my paper I analyse the development differences of Hungarian rural districts. The theoretical basis of the analysis is given by the theory of endogenous development and its indicators respectively. Recently, endogenous development has gained emphasis, and it has many approaches on which specific indicators may provide the fundamental basis of territorial development. The application of common elements may help to configure a framework which is suitable for carrying out measurements.

After reviewing the literature regarding the topic, I aim at measuring the quantitative elements of endogenous development to which the reintroduction of districts serve as a novel framework. With the help of method of principal analysis I created two principals. First one, called private fixed capital, shows a strong territorial concentration of highly developed areas, and we can recognize easily the lagging districts too. The second principal component, called human capital, demonstrates the demographical possibilities of rural territories. It reveals a very various picture and we can face two contradictory processes at the same time.

INTRODUCTION

Endogenous development is a rather complex concept, especially when related to endogenous growth. This makes sense, because social welfare has several different interpretation and can be seized by qualitative measures in contrast to growth with its typically quantitative features. This, of course, does not mean that my work should not include quantitative analysis.

As van Leeuwen et al (2009) mention, in the last few decades, major economic changes have taken place both in rural and urban territories, which process resulted in the decay of the relevance of traditional rural activities with regard to rural areas.

However, the situation has changed by today – it is a huge advance that we can talk about brand new or highly appreciated functions of rural territories. Although it is true that the more complex approach of rural areas gained higher emphasis, the diversity of functions and multifunctional approach were uniformly conceived and developed in the OECD (2006) „New Rural Paradigm” for the first time.

Consequently, paradigm change in the approach of rural territories, and enhanced emphasis on endogeneous development together throw a new light upon the possibilities of rural development and growth.

In the first part of the paper I introduce the main processes of Hungarian countryside. Then I review the theory of endogenous development, with the help of international literature of the subject. I highlight the different components of the various approaches, and in the analytic part of the essay I work with private fixed capital and human capital as

basic fundamentals of regional endogenous development. The two created principal components include the indicators which can able to describe the two earlier mentioned types of capital. After the description of data reduction the two principal components will be analysed.

SHORT REVIEW OF MAIN PROCESSES OF HUNGARIAN COUNTRYSIDE

As Enyedi (2012) explains in relation to rural-urban dichotomy and their inequalities, neither the social nor the economic changes, having taken place since the regime change, provide favourable circumstances for equalization.

Such a major shift necessarily has significant impacts: as Buday-Sántha (2010) notes, rural territories have undergone polarization in the last two decades. He also mentions that the rising tendency of unfavourable processes in the field of economy and society is of concern. Along with the closing down of manufacturing plants and liquidating rural industry, the countryside was deprived of its economic support. Villages in rural territories lost their local economic intellectuals, former leaders of the sometime manufacturing plants who would have been able to implement locally required developments.

In relation to the countryside, the role of agriculture has to be mentioned, which was characterized by uncertainty and convulsion due to sudden changes after the economic transition (Benet 2006).

Buday-Sántha (2010) refers to that development can be observed in those regions only that have been able to integrate into urban economy which, however, most of the rural territories did not manage to reach. Also, advantage of development resources can only be perceived in infrastructural improvements, while there seem to be no relevant agricultural achievements. Consequently, local governments without own income are struggling in such circumstances.

What is more, a significant polarization process evolved after the transition and remained peculiar according to Beluszky és Sikos T. (2007). They also mention that such a process has several dimensions, for instance, one affecting the labour market, or another having impact on the composition of the local community.

THEORY OF ENDOGENOUS DEVELOPMENT

The author of this article agrees with the general idea that while growth induces quantitative change, development results in qualitative change. Based on traditional

economics, development is generally interpreted as economic development (Farkas 2002). However, it is essential to note, as Lengyel (2012) does, that economic development encompasses economic growth, because beside basic economic indicators it is advisable to take some other economic features into account as well.

In relation to regional economic development, Capello and Nijkamp (2011), besides others, give the examples of healthy living environment, access to social facilities and high-quality education.

When discussing regional economic development, Stimson et al. (2011) differentiate quantitative and qualitative attributes. The following factors are all of concern while carrying out measurements and monitoring regional economic processes such as changing wealth and income levels, employment levels, generating creative capital, social and financial equity, or sustainable development.

Benko (1997) dates back the appearance of endogenous development to the end of the 1980's though it is a fact that then he talked about industrial and urban territories.

The tone of regional development theory and its focus has shifted from exogenous factors to a focus on endogenous factors during the past few decades (Stimson et al. 2011).

As Capello (2011, p. 14.) defines that endogenous development „....is fundamentally dependent on a concentrated organization of the territory, embedded in which is a socio-economic and cultural system whose components determine the success of the local economy: entrepreneurial ability, local production factors (labour and capital), relational skills of local actors generating cumulative knowledge-acquisition – and, moreover, a decision-making capacity which enables local economic and social actors to guide the development process, support it when undergoing change and innovation, and enrich it with the external information and knowledge required to harness it to the general process of growth, and to the social, technological and cultural transformation of the world economy”.

Stimson et al. (2011) point out a further change in the focus of processes towards the principles of sustainable development in regional development and planning in the last two decades.

As it is described in an ESPON (2011) paper, most of the theoretical literature on intangible assets comes from the fields of regional development or entrepreneurship, and mainly places emphasis on urban territories.

The document (ESPON 2011) mentions two attempts which adapt these ideas in rural policy context. The first one is the assets-based approach to development (Braithwaite 2009), the second one is an examination of Camagni's (2008) concept of "territorial capital" by Courtney et al. (2010). I summarise Braithwaite's approach hereunder.

Braithwaite (2009) uses a seven-element capital framework which corresponds to categorising assets (Table 1). The importance of this approach is that the framework includes political and cultural capital, which are particularly important in a rural context.

Braithwait (2009, p. 2) describes the usefulness of the framework as „...it can act as a 'prompt' to remind rural residents of the attributes of their area and of the potential they have for development”.

In my opinion, the essence of the approach and the seven assets of Braithwait is in accord with other mainstream researches of endogenous development, at the same time, his explanation of these assets in rural context is remarkable anyway.

When working with the framework of the numerous types of capital we can talk about the appearance of territorial capital as a special approach of endogenous development. This concept originally occurred in so called „policy” documents (AEIDL 1999, OECD 2001, EC 2005). Thus it has been formulated in the OECD (2001) document with regard to territorial capital that the territorial dimension has a determining effect on profitability and competitiveness of economic activities.

However, a more scientific and sophisticated approach of the subject has emerged recently which belongs to Camagni (2008, 2009).

Camagni (2008, 2009) has worked out a framework which incorporates all tools that are important in relation to regional development. His approach provides the possibility of a homogeneous, theoretical framework, which is suitable for describing present regional processes, and also might be useful when making prognoses.

In this perspective, according to definitive approach territorial capital itself is a set of assets which determine a given territory's character (Camagni 2008).

As we shall see, territorial capital with its approach and being structured in a framework goes far beyond the traditional economic conceptions applied both in the case of growth and development measurements (Lengyel 2012).

Table 1 Presence of various kinds of capital

Capital	Stimson et al. (2011)	Braithwaite (2009)	AEIDL (1999)	Camagni (2008)	ETC (2007)
private fixed capital	x	x	x	x	x
human capital	x	x	x	x	x
social capital	x	x		x	x
creative capital	x		x	x	
ecological/natural capital	x	x		x	x
built capital		x	x	x	x
cultural capital		x	x	x	x
political capital		x	x	x	
business firms			x	x	
external relations			x	x	
image			x		

Source: own construction

We can see the same elements in each approach of endogenous development many times (Figure 1). The classical, Marxian capital appears in all cases of examined theories. Human capital is also present everywhere and social, creative, ecological, built and cultural kinds of capital are important as well. These types of capital mean the fundamentals of my principal analysis in chapter 5, which quantitative analysis was made among rural districts of Hungary. These sorts of capital are acting important part of all or almost all investigated approaches.

DELIMITATION OF RURAL DISTRICTS

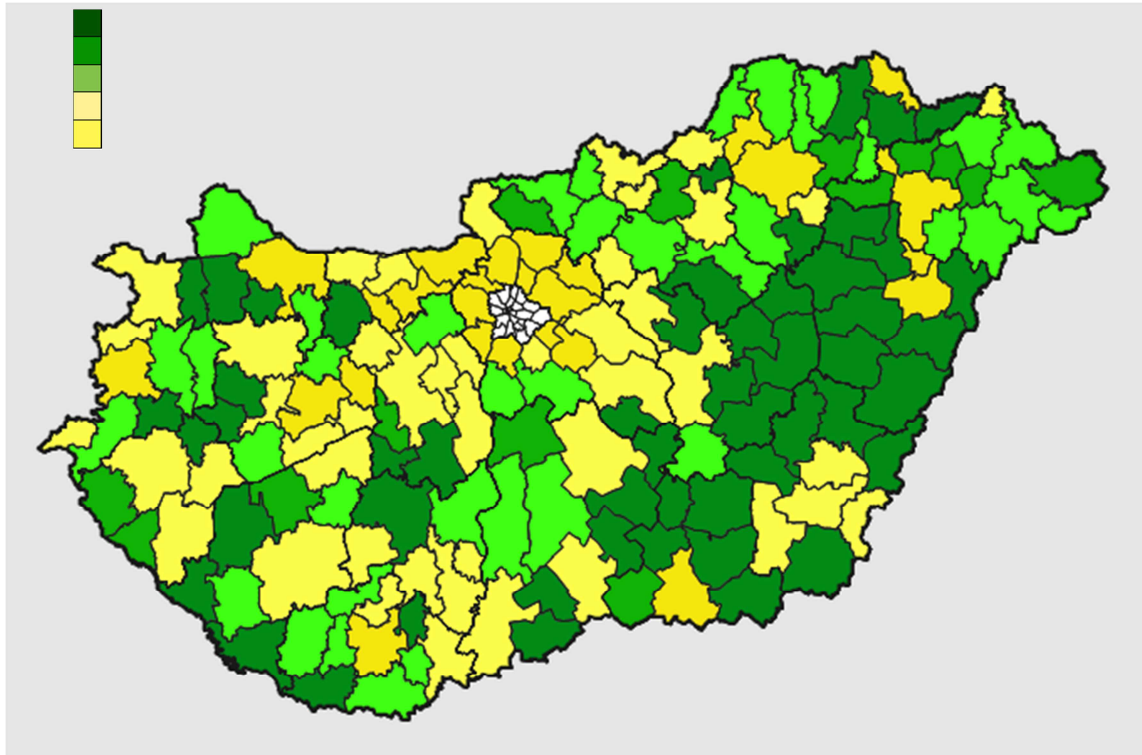
OECD (2010, p. 3) uses only one indicator to make the distinction between urban and rural settlements, classifying “local units” as rural if their population density is below 150 inhabitants per square kilometre.

Csatári (2001) believed that OECD 150 people/km² limit should be lowered to 120 in order to comply with the peculiarities of Hungarian population density and territorial networks (Figure 1). So becomes possible to categorize Hungarian minor territorial units by the urban/rural index, i.e. determine the weight of residents at territories with density under and above 120 people/km².

Urban/rural index considers 104 territorial units rural, the extent of such feature is varying, of course. However, this is a widely accepted method; there are one or another cities in each rural areas, which, in many cases, anything but rural. In any case, by this

method 61 % of Hungary is rural area with a population of more than 3 million. In the paper I adapt this method and its results. Further on I create a quantitative analysis which leans on this method.

Figure 1 Rural districts of Hungary

Source: own construction based on CSO data

METHODS

I used the method of principal component analysis to process the indicators. This dimension reductive method is typically used when greater number of determinants is at play. This method has few prerequisites concerning the items to be used, one being correlation between the data. I carried out each of these analyses and the results permitted the use of principal analysis.

For the analysis, I used statistical software called SPSS which is widely recognised according to the number of works that examine its methodology (Ketskeméty – Izsó 2005; Lengyel – Katona 1999; Nemes Nagy 2005, 2007). The hereunder mentioned 11 series of data have become two principals, making it possible to group the districts according to their factor value. Then I used EuroOffice 2012 for the depiction of the results. To categorize the districts could simply be sorted into five groups based upon their factor values.

Hence, based on these results, I obtained an extensive picture concerning the classical capital and human qualities of Hungarian rural territory. I obtained data from the Central Statistical Office database. During the selection of relevant data, I took the Hungarian census 2011. This present study involves 11 indicators from the Hungarian census 2011 and from CSO basic data of districts.

KMO and Bartlett's test consists of several experiments, but in this case the measure of sampling adequacy and the significance are essential. The measure of sampling adequacy is satisfactory over value 0.5, I reached 0.808. Significance has to be under the 0,05 value, in my analysis 0.000. I consider both ones to be adequate.

The communalities reveal the extent of how replaceable each variable is, which were considered in the model (initials), by the new, reduced variables (extraction). The lowest value is also above sixty percent (61.6%) which is satisfying.

And the total variance explained is close to eighty percent (78.2%).

Table 2 Rotated component matrix

	Component	
	1	2
The ratio of registered jobseekers compared to the population in employment age, %, 2011	,922	-,297
Registered jobseekers longer than a year compared to the population in employment age, %, 2011	,827	-,210
Gross income serving as basis of the personal income tax per tax-payer, thousand Ft, 2011	-,785	-,017
Average number of recipients of regular social assistance per thousand inhabitants, 2011	,863	-,039
Passenger cars per thousand inhabitants, 2011	-,782	,324
Number of employees per one hundred households, 2011	-,883	-,203
Mortality rate (deaths per 1000 inhabitants), pcs, 2011	,234	,758
The ratio of the population older than 65 to the whole, %, 2011	-,124	,934
Elderly population per hundred children, 2011	-,354	,897
Number of persons per hundred households, 2011	,012	-,875
Total children per hundred families, 2011	,334	-,845

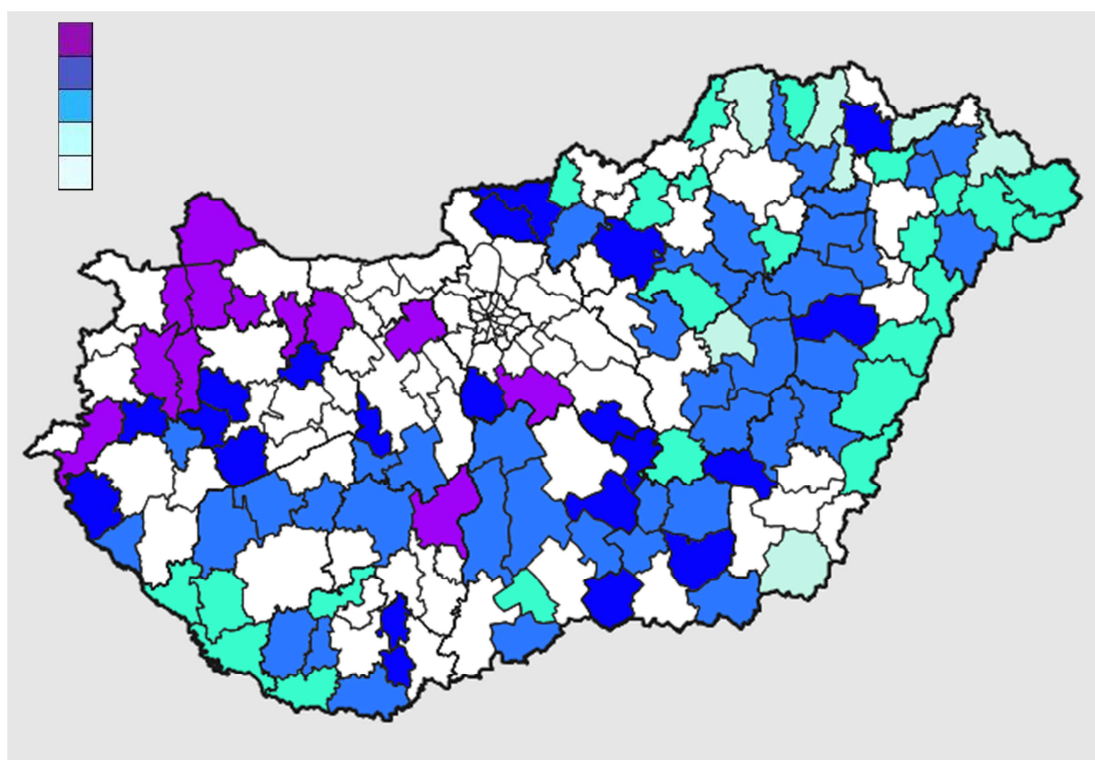
Source: own construction

As we can see in table 2, the two principal components can be classified well. The indicators in each component have high explanation and those are able to provide a possible solution for the questions.

RESULTS

The first principal component represents the six series of data becoming private fixed capital principal component or we can say these indicators symbolize the Marxian capital in rural districts. This component involves the series of data which suggest the access to fixed capital by direct (e.g. income-tax and automobile ownership) or indirect (e.g. employment status and benefits) ways (Figure 2).

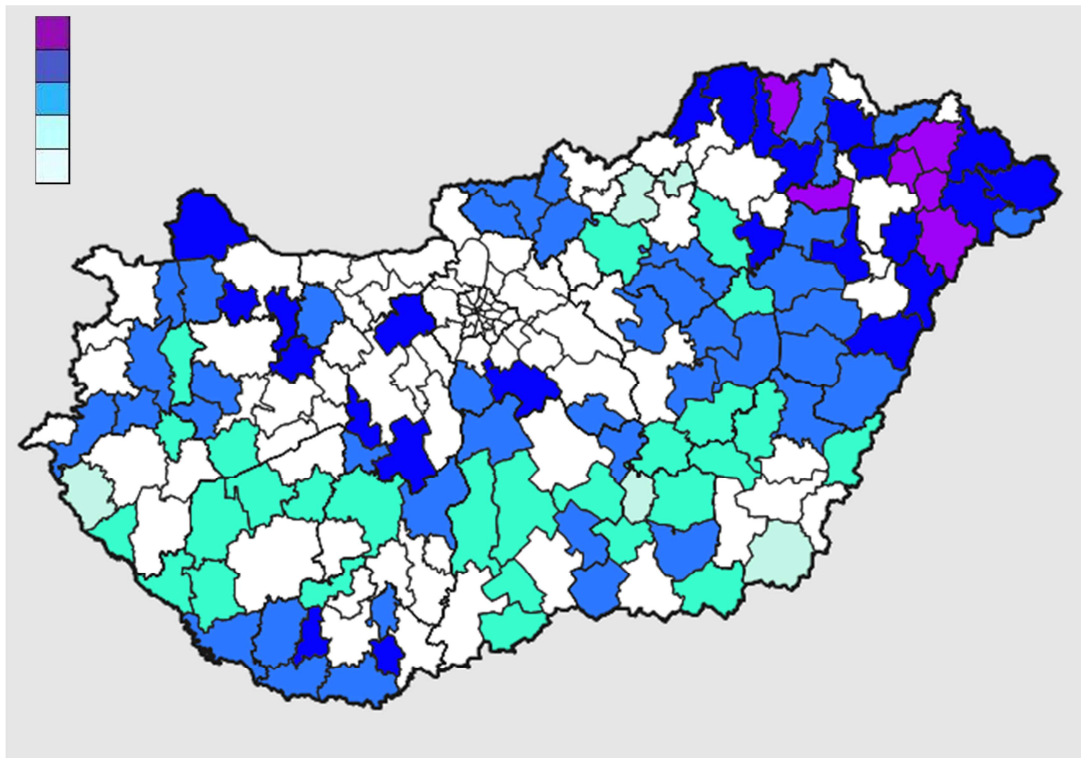
Figure 2 Principal component of private fixed capital

Source: Own construction based on CSO data

There are sharp differences between the most developed and the most underdeveloped territories. Aforementioned developed regions are concentrated in the north-western part of Transdanubia. We can find the district with the best figure (Mosonmagyaróvári járás) here as well. Lagging districts have a higher dispersion in the country, but they can be delimited easily as well. Many of them are located in north-eastern and eastern Hungary. There are a lot of less favoured territories near the Romanian border. But in the southern part of Transdanubia we can see underdeveloped districts too. Behind the figures we can see huge differences, e.g. the one and the half score difference between income-tax values is not rare, and the three or four times difference is also incidence by the unemployment rate.

Figure 3 Principal component of human capital

Source: Own construction based on CSO data

The principal component of human capital reveals a very different picture than the figure of previous capital. We can see districts with good values in the northern Transdanubia, but the highest values are in north-eastern Hungary (Figure 3.). As we mentioned by the private fixed capital part of the paper, these territories of the country are the wealthiest and most underdeveloped. It has to be clear that the background of the good figures are very different, but by the numbers these districts have the best demographic performance. By the indicators in these districts the number of children per hundred families is so high. This spatial structure is very unique and so difficult to describe even with a complex series of data.

The Southern Great Plain has many middle-class or lower results. This means in this case the unfavourable demographic processes, e.g. elderly and increasing population. In this territory we can see some slightly developed areas by private fixed capital with poor human capital values.

CONCLUSION

In my paper I analyzed the topic of endogenous regional development. In the last decades we can see a shift from exogenous to endogenous development.

I reviewed which factors mean the fundamentals of each endogenous development theory, which are the roots of local development. There are a lot of similar factors in the different models, but we might see a couple of differences too. After the highlight of common points of examined models, based on these elements, I made principal analysis among the earlier delimited 104 rural districts.

The private fixed capital is concentrated in the northern part of Transdanubia. And we can see sharp differences between these part and the eastern part of the country. There is an almost continuous zone of lagging regions near the Romanian border and in north-east Hungary.

The picture of human capital reveals very different processes. Northern Transdanubia has also good performance, but north-eastern Hungary has the highest figures. But as we saw, by the fixed capital holding, these are the opposite „poles” of the country by development. In the paper as I have already explained by using quantitative analysis variant causes can result similar outcome or figures.

SUMMARY

In my paper I analyzed the development of rural districts in Hungary. The theoretic background of the essay is given by endogenous regional development. This theory has many approaches, which have the same root in common. Therefore, despite the overlaps between the key elements and capital of theories we can find differences. A sort of synthesis of these kinds of capital is thought to be important while the base of those is the framework of endogenous development can be appropriate to perform a quantitative analysis.

In the first part of the paper I review the main processes of Hungarian countryside briefly. Countryside regions are unique territorial spaces in terms of economic abilities, social features and the structure of settlements. In the last decades rural areas came through remarkable changes in whole Europe, thus Hungary as well. In case of the latter, the regime change had high importance and this has considerable significance up to this day. Hungary went through many social and economic changes and it was the reason why rural areas encountered difficulties.

Before the review of the theory of endogenous development I state that I agree with the expansively accepted opinion that growth is quantitative, development is qualitative change. Therefore, quantitative analysis is also important when measuring growth despite the fact that it is difficult to perform.

Beside defining endogenous development in my paper I compare five models and their elements. The mostly well-known model is probably Camagni's territorial capital framework. Through the comparison it is clear that the two most common types of capital are private fixed capital and human capital. The first one can be defined as classical Marxian capital as well.

So I ventured upon to execute measurements amongst rural districts. This can be important because of the increasing importance of endogenous development in last decades. This kind of development based on local assets and the utilization of those.

The framework of analysis is the reintroduced system of districts in 2013. In this framework with the help of urban/rural index we can easily define the characteristics of each area, which one is rural, and we can name the rate of being rural. After this delimitation we can qualify 104 districts as rural ones, with varying standard. These districts encompass two third of the territory of Hungary and more than three millions of the population.

I analyzed this territory and I used the method of principal component analysis. By this dimension reductive method, the primarily determined eleven indicators were merged into two principal components, the private fixed one, and the human one.

The first principal component can be defined as a group of Marxian capital or the possible reach of this capital by the withdrawn indicators. In this case the analysis highlights an unambiguous territorial concentration in the northwestern part of Hungary. Almost all well developed rural districts can be found in this area. Unfortunately, the unfavoured districts can also be easily located well. Most of them are located at peripheral areas e. g. next to the Romanian border.

The second principal component symbolizes the human capital which based on demographic indicators. If we compare to first principal component this one shows a very different picture. Although Transdanubia also has quite good figures, the most outstanding districts are in the northeastern part of Hungary. As I mentioned earlier this principal component includes demographical indicators, this is the explanation. So, in this manner the best values do not mean high development definitely. To consider these territories which have high potential is more proper. It is a fact as well that behind the best figures there are contradictory social processes, what depends on location. In the case of eastern districts we can find poverty, on the other hand the western districts are relatively welfare.

SUMMARY IN HUNGARIAN

A MAGYAR VIDÉKIES JÁRÁSOK VIZSGÁLATA AZ ENDOGÉN FEJLŐDÉS ASPEKTUSÁBÓL

Munkámban a magyarországi vidékies járások fejlettségét vizsgáltam. A munka elméleti hátterét az endogén regionális fejlődés szakirodalma adta. Magának az elméletnek, bár gyökere értelem szerűen ugyanaz, mégis számos megközelítése létezik. Így az elméletek által kulcstényezőkként kezelt elemek, illetve tőkék között az átfedések ellenére is akadnak eltérések. Ezen tőkék egyfajta szintetizálását azért tartom fontosnak, mert ezekre alapozva az endogén fejlődés megfelelő keretrendszert biztosíthat kvantitatív elemzések elvégzésére.

Munkám elején röviden áttekintem a magyar vidék meghatározó folyamatait. Maga a vidék egyfajta sajátos települési, gazdasági és társadalmi környezettel bír, a városiastól jellegzetesen eltérő tér. Az elmúlt évtizedek során jelentős változáson mentek keresztül a vidéki területek egész Európában, így Magyarországon is. Utóbbi esetében a rendszerváltás jelentős és sokszor mai napig meghatározó jelentőségű esemény volt. Számos társadalmi-gazdasági változás lezajlott, melyeknek a vidék sokszor elszenvédője volt.

Az endogén fejlődés elméletére áttérve, annak ismertetése előtt leírom, hogy egyetértve a széles körben elfogadott véleménnyel, a növekedést mennyiségi, a fejlődést minőségi változásnak tartom. Így bár utóbbi esetében is egyértelműen helye van a kvantitatív elemzéseknek, azok elvégzése igen nehéz.

Az endogén fejlődés definiálása mellett munkámban összehasonlításra kerül öt modell, illetve azok tökéltényezői. A modellek közül talán legismertebb Camagni területi tőke keretrendszere. Az összehasonlítás következtében láthatóvá válik, hogy a két legáltalánosabb a termelő tőke és a humán tőke. Előbbiezt értelmezhetjük a klasszikus, marxi értelemben vett tőkeként is.

Így e két tényező mentén próbáltam méréseket elvégezni a vidékies járások körében. Ami már csak azért is fontos lehet, mert az endogén fejlődés, vagyis a helyi adottságok széleskörű kiaknázása a vidéki terek esetében is előtérbe került az elmúlt időszakban.

A mérés kereteit a Magyarországon 2013. elején ismét kialakított járási rendszer képezi, melyek körében az urbanitás/ruralitás indexszel könnyen meghatározhatóak, hogy mely területek, milyen mértékben vidékiesek az országban. Az így létrejött lehatárolás szerint 104 járás minősül vidékiesnek, eltérő mértékben. Ezen járások az ország területének közel kétharmadát foglalják magukba és a népesség tekintetében több mint három millió ember lakóhelyét jelentik.

E terület egységek körében végeztem mérést. Az elemzés módszertanát illetően a főkomponens elemzésre támaszkodtam, így ezzel a dimenziócsökkentési eljárásnak a segítségével a felhasznált tizenegy indikátorból létrejött a termelő tőkét és a humán tőkét szimbolizáló főkomponens.

Az első főkomponens, az abba bekerült indikátorok alapján, értelmezhető a marxi értelemben vett tőke, illetve az ahhoz való lehetséges hozzájárulás csoportjaként. Ebben az esetben a vizsgálat eredményei egyértelmű térbeli tömörülést mutatnak az ország északnyugati részében. Gyakorlatilag az összes, ilyen téren fejlettnak nevezhető vidékies járás itt található. Sajnos a lemaradó, illetve fejletlen terület egységek elhelyezkedése is viszonylag jól meghatározható. Azok többnyire az ország peremvidékein, így például a román határ mentén fekszenek.

A második főkomponens a humán tőkét szemlélteti demográfiai mutatók alapján. Ebben az esetben igen eltérő kép rajzolódik ki az első főkomponens eredményeihez képest. Bár a Dunántúl északi részén elhelyezkedő járások ezúttal is elég jó értékekkel rendelkeznek, a leginkább kimagasló eredményekkel az ország északkeleti járásai rendelkeznek. Ezt magyarázza, hogy a főkomponensben, mint korábban említettem, demográfiai mutatók szerepelnek. Így ezen főkomponens esetében a legjobb értékek nem feltétlenül jelentenek egyben magas fejlettséget is. Helyesebb úgy megközelíteni ezen értékeket, mint magas potenciállal rendelkező térségeket. Az is tény, hogy a legjobb értékek mögött, függően, hogy a járás Magyarország keleti, vagy nyugati felén helyezkedik

el, ellentétes társadalmi folyamatok állnak, előbbi esetben a mélyszegénység, míg utóbbi esetben a viszonylagos jólét.

REFERENCES

- AEIDL (1999). *Territorial competitiveness - Creating a territorial development strategy in light of the LEADER experience, Part 1*. LEADER European Observatory AEIDL, Bruxelles, Belgium. <http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leader2/rural-en/biblio/compet/competitivite.pdf>. Downloaded: 1st June, 2013.
- Beluszky P., & Sikos T. T. (2007). *Változó falvaink*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest.
- Benet I. (2006). 60 years of Hungarian agricultural policy (1945-2004). In: Benet, I. (ed): *Agricultural transition and rural development: Some experiences from Finland, Hungary and Poland*. Institute of Economics Hungarian Academy of Sciences – Károly Róbert College, Gyöngyös – University of Pécs, Faculty of Economics, Budapest – Gyöngyös – Pécs, pp. 17-28.
- Benko, G. (1997). A regionális fejlődés útjai: globálistól a lokálisig. *Tér és Társadalom*, 2, pp. 1-16.
- Braithwaite, K. (2009). *Building on What You Have Got - A Guide to Optimising Assets*. Carnegie UK Trust, Dunfermline, UK.
- Buday-Sántha A. (2010). Vidékfejlesztés. Vitaanyag. *Tér és Társadalom*, 1, pp. 215-221.
- Camagni, R. (2008). Regional competitiveness: towards a concept of territorial capital. In Capello, R. – Camagni, R. – Chizzolini, B. - Fratesi U. (eds): *Modelling regional scenarios for the enlarged Europe*. Springer-Verlag, Berlin, pp. 33–47.
- Camagni, R. (2009). Territorial capital and regional development. In Capello, R. – Nijkamp, P. (eds): *Handbook of regional growth and development theories*. Edward Elgar, Cheltenham, pp. 118–132.
- Capello, R. (2011). Location, Regional Growth and Local Development Theories. *Aestimum*, 1, pp. 1-25.
- Capello, R., & Nijkamp, P. (2011). Regional growth and development theories revisited. In Stimson, R. - Stough, R. R. – Nijkamp, P. (eds): *Endogenous Regional Development. Perspectives, Measurement and Empirical Investigation*. Edward Elgar, Cheltenham, UK - Northampton, MA, USA, pp. 301-324.
- Courtney, P., Talbot, H., & Skuras, D. (2010). *Establishing the Potential for Territorial Cooperation*. EDORA, Working Paper 27. Final Draft: 16 September 2010., http://www.nordregio.se/Global/Research/EDORA/EDORA_2.31.pdf. Downloaded: 21st April, 2013.
- Csatári, B. (2001). A vidék földrajzi kérdései. In: Dormány, G., Kovács, F., Péti, M., Rakonczai, J. (eds.): *A földrajz eredményei az új évezred küszöbén*. SZTE TTK Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, pp. 1-9. <http://geography.hu/mfk2001/cikkek/Csatari.pdf>. Downloaded: 8th October, 2010.
- EC (2005). *Scoping Document and Summary of Political Messages for an Assessment of the Territorial State and Perspectives of the European Union: Towards a Stronger European Territorial Cohesion in the Light of the Lisbon and Gothenburg Ambitions*. European Commission. http://www.eu2005.lu/en/actualites/documents_travail/2005/05/20regio/Min_DOC_1_fin.pdf. Downloaded: 4th October, 2012.
- Enyedi Gy. (2012). Falvak és városok. In Mezei C., – Bakucz M. (szerk.): *Agrárátalakulás, környezeti változások és regionális fejlődés. Tanulmányok Buday-Sántha Attila 70. születésnapjára*. Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, pp. 29-34.

- ESPON (2011). *EDORA – European Development Opportunities for Rural Areas. Applied Research 2013/1/2*. ESPON & UHI Millennium Institute,
http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/EDORA/EDORA_Final_Report_Parts_A_and_B-maps_corrected_06-02-2012.pdf.
Downloaded: 20th April, 2013.
- ETC (2007). *Learning Endogenous Development - Building on Bio-cultural Diversity*. ETC Foundation – Compas, Bourton on Dunsmore, Rugby, Warwickshire, UK.
- Farkas T. (2002). Vidékfejlesztés a fejlődéstudományok és a fejlesztési koncepciók tükrében. *Tér és Társadalom*, 1, pp. 41-57.
- Ketskéméty L., & Izsó L. (2005). *Bevezetés az SPSS programrendszerbe*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Lengyel I. (2012). Regionális növekedés, fejlődés, területi tőke és versenyképesség. In Bajmócy Z. – Lengyel I. – Málovics Gy. (eds): *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. JATEPress, Szeged, pp. 151-174.
- Lengyel I., & Katona T. (szerk.) (1999). *Statisztikai ismerettár*. JATEPress, Szeged.
- Nemes Nagy J. (szerk.) (2005). *Regionális elemzési módszerek*. ELTE Regionális Földrajz Tanszék, Budapest.
- Nemes Nagy J. (2007). Kvantitatív társadalmi térelemzési eszközök a mai regionális tudományban. *Tér és társadalom*, 1, pp. 1-19.
- OECD (2001). *Territorial Outlook*. OECD, Paris, France.
- OECD (2006). *The New Rural Paradigm. Policies and Governance*. Paris, France.
- OECD (2010). Regional typology. <http://www.oecd.org/dataoecd/35/62/42392595.pdf>.
Downloaded: 1st August, 2011.
- Stimson, R., Stough, R. R., & Nijkamp, P. (2011). Endogenous Regional Development. In Stimson, R. - Stough, R. R. – Nijkamp, P. (szerk): *Endogenous Regional Development. Perspectives, Measurement and Empirical Investigation*. Edward Elgar, Cheltenham, UK - Northampton, MA, USA, pp. 1-19.
- van Leeuwen, E. S., Rietveld, P., & Nijkamp, P. (2009). Multifunctional Towns: Effects of New Retail Developments in Rural Areas. In Brouwer, F. – van der Heide, C. M. (eds): *Multifunctional Rural Land Management*. Earthscan, London, UK, pp. 297-317.

Original Scientific paper

**THE POSSIBILITIES FOR TOURISM UTILIZATION OF LOCAL
RESOURCES IN MÁTRA REGION WITH THE EXAMPLE OF
“MÁTRA INFOPOINT” SERVICE CENTRE**

**HELYI ERŐFORRÁSOK TURISZTIKAI CÉLÚ
HASZNOSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A MÁTRÁBAN, A „MÁTRA-
PONT” SZOLGÁLTATÓ KÖZPONT PÉLDÁJÁN KERESZTÜL**

Dr. Dóra NAGYNÉ DEMETER Ph.D, associate professor

Gyöngyös, Károly Róbert College

Address: 36. Mátrai str. Gyöngyös H-3200

Phone: +36 37/518-375

E-mail: demeterd@karolyrobert.hu

Dr. Gábor KONCZ Ph.D,

Gyöngyös, Károly Róbert College

Address: 36. Mátrai str. Gyöngyös H-3200

Phone: +36 37/518-493

E-mail: konczg@karolyrobert.hu

HELYI ERŐFORRÁSOK TURISZTIKAI CÉLÚ HASZNOSÍTÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI A MÁTRÁBAN, A „MÁTRA- PONT” SZOLGÁLTATÓ KÖZPONT PÉLDÁJÁN KERESZTÜL

THE POSSIBILITIES FOR TOURISM UTILIZATION OF LOCAL RESOURCES IN MÁTRA REGION WITH THE EXAMPLE OF “MÁTRA INFOPOINT” SERVICE CENTRE

Keywords: tourist attractions, local resources, limiting factors, destination

Summary

The tourism sector produces the 8.5% of the Hungarian gross domestic product (GDP), provides 400 thousand workplaces and has an important role in improvement of commercial balance of the country. Moreover this sector makes a contribution in utilization of local resources as well as regional equalization and at the same time has a positive effect on quality of life. The key role of tourism is confirmed by the approximately one billion euros that serves the purposes of tourism development in Hungary between 2007 and 2013 supported by EU sources.

In the last decades the mobilization of local resources gets a more significant role in development activities that attach importance to regional approach and complexity. At present the potentially utilizable resources of the rural regions are underutilized or unutilized. The reason for this, that the local actors do not reach the critical size which can make profitable the resume of previously operable activities. The individual attractions are known almost without exception, however the frames of utilization are not appropriate, and those are not combined in programs lasting more than one day.

Our paper is a part of a research programme that lays the foundation of a new tourist information point in Gyöngyös which will help the tourists arriving into Mátra region to enter relations with tourist suppliers. In addition the Infopoint improves the service environment and establishes new attractions. We have defined the area of activities of the prospective tourist centre, where we perform field works. We identify the actors of the tourism region, such as accommodation suppliers, caterers, organizers of tourist events, “proprietors” scenic spots and producers of local products as well as associations that promoting traditions. The objective of “Mátra Point” is not only providing and marketing tourist services, the regional organizing and generating role is necessary too. Our studies make a survey of the connection points to potential partners and economic operators of the region. We try to predict the quality and measure of the results to be expected.

The majority of tourists travel within the own region. The journeys to the neighbouring targets have significant importance in a moderate travel demand. Consequently the visitors of the planned investment will arrive from the bordering areas. The accessibility within the region and to the neighbouring regions has a crucial importance, but this is determined by the local traffic conditions and we cannot influence it. The position of “Mátra Point” is very advantageous because it has good connection to a motorway and virtually it is the gate of the Mátra tourism region.

We examined the motivation of the potential target groups and the distribution of guest nights by type of quarters, so we can declare that the arriving tourists will have resort to the cheaper rural accommodations. On the basis of internal traffic the number of guests in rural accommodations is the highest in Northern Hungary. Considering the disadvantageous tendency of macroeconomic factors which have influence on travel habit, the potential guests will spend 1-3 nights in the region, who will arrive from within the region and from the neighbouring region. The other important target group is the population of the small region, who plan on a day excursions. Furthermore the number of visitors will show probably an altering dynamics in according to the number and theme of the programmes connected to the natural values.

The tourist role of the region is significant also at regional and national level thank to the natural values of Mátra Mountain and the settlements' rich cultural heritage. In the wider surroundings of the planned project we can find numerous tourist attractions, however the economic and social effects of these are not clearly measurable in the output of service sector. In the objected region manifest itself the East-West slope that is typical in the whole Carpathian Basin but its formation is mosaic because the interpolating peripheral regions. Almost all statistical indicators of the peripheral settlements point to its relatively disadvantageous position, such as high unemployment rate, low income, infrastructural deficiencies and increasing social problems. In the settlements which are not so well situated every single newly established workplace has considerable importance. These settlements have only a few take-off points, therefore the sustainable utilization of available internal resources, the development of tourism has high priority.

The successful operating of the investment prospectively will be limited by three main factor groups. On geographical availability we have not influence so we can treat as framework condition. We have not direct influence on the range of marketable tourism services in the tourist area is, but this we can partly compensate by continuous regional management activity. The macroeconomic processes we cannot influence too, but we can reduce the unfavorable effects by supplier (products, services), exact definition of target groups, monitoring of its demands and appropriate marketing strategy.

It is very important to mention that we can overstep the limited factors only in that case, if the tourist centre in addition to mediation of services, undertakes the development of touristic management and marketing of the region.

Kulcsszavak: turisztikai attrakció, helyi erőforrás, korlátozó tényező, desztináció

Összefoglaló

Az utóbbi évtizedekben a területi személtmódot és a komplexitást előtérbe helyező fejlesztési tevékenységekben egyre meghatározóbb szerepet kap az egyes térségek belső erőforrásainak mozgósítása. A vonzerők önmagukban szinte kivétel nélkül ismertek, azonban a hasznosítás keretei gyakran nem megfelelőek, illetve nem állnak össze többnapos programokká. Jelen tanulmány egy szélesebb kutatási programba illeszkedik. A Károly Róbert Főiskola ún. nádfedelese épületében (Gyöngyös, Bene út 69.) turisztikai információs pont kerül kialakításra, amely amellelt, hogy segíti a Mátrába érkezők és a turisztikai szolgáltatók kapcsolatfelvételét, hozzá kíván járulni a szolgáltató környezet javításához, valamint új attrakciók kialakításához. A vizsgálati eredmények alapján a korlátozó tényezőket valamint a térségbe

érkezők várható attitűdjeihez igazítva azon attrakciókat, vonzerőket beazonosítani melyek a későbbi marketing stratégiát alakíthatják. Vizsgálataink eredményeiből megállapítottuk, hogy a térség turizmusának nemzetközi viszonylatban alacsony jövedelemtermelő képessége leginkább arra vezethető vissza, hogy infrastrukturális háttér hiányosságaiban, a komplex turisztikai termékek hiányában, valamint a kínálat szerkezetében keresendők, melyek bővítése kifejezetten kívánatos, melyben a „Mátra-pont” ismertsége ill. ennek a növelése, újabb célcsoportok bevonása a közvetített szolgáltatások kapacitás bővítését tudja generálni.

BEVEZETÉS

Az utóbbi évtizedekben a területi szemléletmódot és a komplexitást előtérbe helyező fejlesztési tevékenységekben egyre meghatározóbb szerepet kap az egyes térségek belső erőforrásainak mozgósítása. Jelenleg a vidéki térségekben rendelkezésre álló és potenciálisan hasznosítható erőforrások köre alulhasznosított, illetve hasznosítatlan. Ennek oka sokszor abban keresendő, hogy a helyi szereplők összefogás nélkül nem képesek egy kritikus méret elérésére, amely újra rentábilissá tenné a korábban működőképes tevékenységek újrakezdését (Czene-Ricz 2010).

Magyarországon a partnerségben, hálózatokban való gondolkodás még mindig gyerekcipőben jár, ami a turizmusra is érvényes, még akkor is, ha éppen ebben az ágazatban történtek jelentős előrelépések a turisztikai desztináció menedzsment szervezetek életre hívásával. A turizmus helyi szereplői és az őket segítő menedzsment szervezet kapcsolatrendszerét nem lehet felülről kialakítani, ugyanakkor feltétlenül szükség vannak annak akár térségen kívüli szereplők általi ösztönzésére, a hatékony együttműködési formák minél gyorsabb kialakítása érdekében (Koncz 2013).

A turizmus hazánk GDP-jének 8,5 százalékát állítja elő, mintegy 400 ezer munkahelyet biztosít, és fontos szerepet tölt be a külkereskedelmi mérleg javításában. Ezen túl hozzájárul a helyi adottságok kihasználásához, valamint a területi kiegyenlítődéshez, és ezzel egy időben az életminőségére is pozitív hatást gyakorol. A turizmus kulcsszerepének elismeréseként értékelhető, hogy a 2007 és 2013 között rendelkezésre álló európai uniós fejlesztési forrásokból turizmusfejlesztési célokat szolgáló keret megközelíti a 300 milliárd forintot (Lengyel M., 2008).

Az utazások mögötti motivációk, illetve az abból fakadó tevékenységek a vásárlásban, a pihenésben, a rokonlátogatásban, valamint a strandolásban öltönek testet (arányuk értelemszerűen a tartózkodás időtartamától függően változik), vagyis dominánsan a

maslow-i szükséglethierarchia fiziológia és a valahova való tartozás (szeretet) szintjén jelennek meg (Lengyel M., 2008).

A turisztikai termékek előállításához felhasználandó erőforrások kiválasztásába a fogyasztónak közvetlen „beleszólása” van, hiszen saját maga válogathatja össze, hogy milyen szolgáltatásokat vesz igénybe, amiben persze a helyismerettel rendelkezők „segítségére szorul”. A turisztikai termék kialakításában a magánjavak mellett jelentős szerep jut a közjavaknak és a szabad javaknak is, amelyek hasznosításához a kezelő intézmények hozzájárulása szükséges. A vonzerők önmagukban szinte kivétel nélkül ismertek, azonban a hasznosítás keretei gyakran nem megfelelőek, illetve nem állnak össze többnapos programokká. A turisztikai termékek fogyaszthatóságát alapvetően befolyásolja a fogadóterület turizmusának szervezeti rendszere, ami kisebb területegységekre is érvényes (Dávid et al. 2007).

ANYAG ÉS MÓDSZER

Jelen tanulmány egy szélesebb kutatási programba illeszkedik. A Károly Róbert Főiskola ún. nádfedelel épületében (Gyöngyös, Bene út 69.) turisztikai információs pont kerül kialakításra, amely amellyel, hogy segíti a Mátrába érkezők és a turisztikai szolgáltatók kapcsolatfelvételét, hozzá kíván járulni a szolgáltató környezet javításához, valamint új attrakciók kialakításához. A jövőbeni „Mátra Pont” működési területén terepmunka zajlik, amely során beazonosításra kerülnek a térség turizmusának szereplői, úgymint szálláshely-szolgáltatók, vendéglátók és a turisztikai célú rendezvények szervezői, a látványosságok „tulajdonlói”, valamint a helyi termékek előállítói, a helyi hagyományokat ápoló szervezetek. A vizsgálati mintaterületen a „Mátra-Pont” –nak a működése során nem csak a turisztikai szolgáltatások nyújtása, értékesítését kell megvalósítani, hanem egyfajta térségi szervező generáló erőként is működnie kell. Emellett a már meglévő desztinációkat eladható programcsomagokká kell összekapcsolnia, hogy a tervezett létesítmény a turisztikai szolgáltató központ fogalmát teljes tartalommal töltsse ki. A vizsgálatok több területre is kiterjednek, a térségi beágyazódáson túl a lehetséges partnerekkel valamint a térség gazdasági szereplőivel létesítendő kapcsolódási pontok feltérképezésére terjed ki. Emellett megpróbáljuk a várható hatások jellegét és nagyságát is előrejelezni.

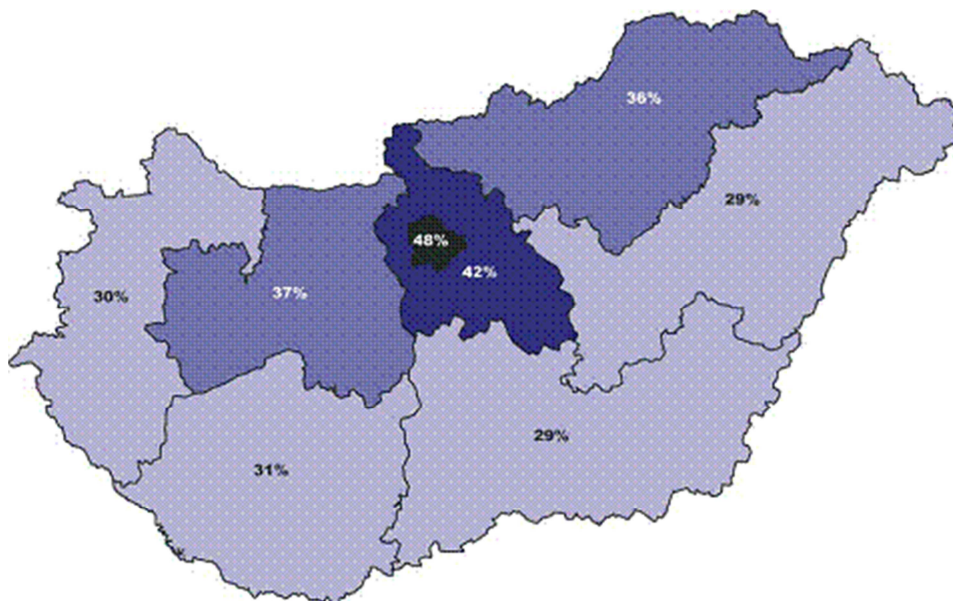
A most ismertetett eredmények részben korábbi empirikus vizsgálatokra, részben a térségre vonatkozó fejlesztési dokumentumok és szekunder adatok elemzésén alapulnak. Az eredmények alapján a korlátozó tényezőket próbáltuk beazonosítani, valamint a

térségbe érkezők várható attitűdjeihez igazítva azon attrakciókat, vonzerőket beazonosítani melyek a későbbi marketing stratégiát alakíthatják.

EREDMÉNYEK

A 2008-ban kirobbant gazdasági válság következményeként a belföldi turisztikai célú tevékenység erősen lecsökkent. A tervezett beruházás célcsoportjainak jelentős hányada a régió belülről kerül majd ki. Az országos átlaghoz viszonyítva az Észak- Magyarországi régió aktivitása nem túlságosan kedvező, ami egyrészt a földrajzi fekvéséből adódik, másrészt a régiók közötti gazdasági teljesítményben tetten érhető területi különbségeknek köszönhető (1. ábra).

1. ábra. Utazási tevékenység régiónként, az utazáson részt vevők aránya a lakosságon belül, 2010

Forrás: KSH, 2010.

Az utazásokat fogadó turisztikai régiók szerinti eloszlásáról megállapítható, hogy a legnagyobb részük a saját régióba irányult. Az összes utazásra fordított idő 22%-a Budapest–Közép-Dunavidéken, 15%-a az Észak-Alföldön, **13%-a Észak-Magyarország** és 12%-a a Balatonon realizálódott. *Országos és régiós viszonylatban is elsősorban a régióon belüli utazások a jellemzők, ami a közeli célpontokhoz való utazások jelentős súlyát mutatja az egyébként visszafogott utazási keresletben. A tervezett beruházás látogatói tehát*

a régióból illetve várhatóan a szomszédos régiókból érkeznek majd legnagyobb számban. Így a megközelíthetőség kulcsfontosságú: a régió belüli, valamint a szomszédos régióból a beruházási helyszín megközelíthetőségét a helyi közlekedési viszonyok determinálják. A megfelelő marketing és az régiós/országos ismertség idővel kompenzálhatja ezt a tényezőt, azonban a kezdeti időszakban mindenképpen számolni kell vele.

Összességében megállapítható, hogy a térség közlekedés földrajzi helyzete és szerkezete alapvetően kedvező, ami Budapest közelségének és a hegységek közötti völgyekben vezető útvonalaknak köszönhető. Emellett a térség közlekedési kapcsolatai a környező térség turisztikai attrakció irányában is megfelelőek, köztük Dél-Szlovákia irányába is. A kiépített utak minősége azonban erősen kifogásolható. További elemzéseket szükséges végezni, hogy ez a helyzet a szálláshelyek kihasználtságát és/vagy a főbb turisztikai attrakciók elérhetőséget rontja nagyobb mértékben. *A beruházás helyszínét tekintve megállapítható, hogy a „Mátra-pont” kedvező fekvésének köszönhetően közúton könnyen és relatíve gyorsan elérhető a régió kívüli településekről is.* Érdemes szem előtt tartani, hogy a tervezett beruházás vonzáskörzetében a turisztikai szolgáltatások széles köre van jelen, így azok összekapcsolásával lehetőség nyílt a szállásférőhelyek hatékonyabb kihasználására. *A szolgáltatások összekapcsolását a földrajzi tényezők nem vagy csak részben korlátozzák.*

A térség idegenforgalmi szerepe kiemelkedő regionális és országos szinten is, amely elsősorban a Mátra-hegység természeti, valamint a települések kulturális értékeinek gazdaságából adódik. A beruházás helyszíne a Mátra-Bükk kiemelt üdülőkörzet peremén létesül, amely a turizmus fejlesztése szempontjából igen komplex, többféle adottsággal bír.

A Mátra-Bükk üdülőkörzetbe érkező turisták igényeit, az utazások élménytartalmához való viszonyulásukat is érdemes megvizsgálni. Egy korábban végzett országos felmérés eredményei alapján (1. táblázat) a turisztikai desztináció és az étellel való elégedettség tudatosulásának kapcsolatában a jelenleg a Mátra területén több olyan természeti, táji vagy ezekhez társult tényező (pl: tematikus útvonal) áll rendelkezésre, amely a válaszadók számára lényegesek.

1. táblázat. A helyi attrakciók és a turisztikai desztinációk kapcsolata

<i>Elégedettséget indikáló turisztikai desztináció (a válaszadások arányában; n=177 fő)</i>	<i>Desztinációhoz kapcsolódó fogalmak</i>	<i>Fogalmakhoz köthető helyi attrakciók</i>
<i>Gondtalanság (27)</i>	<i>felszabadultság, kikapcsolódás</i>	<i>sajátos tájképi arculat, Mátra természeti értékei, Mátrai borvidék</i>

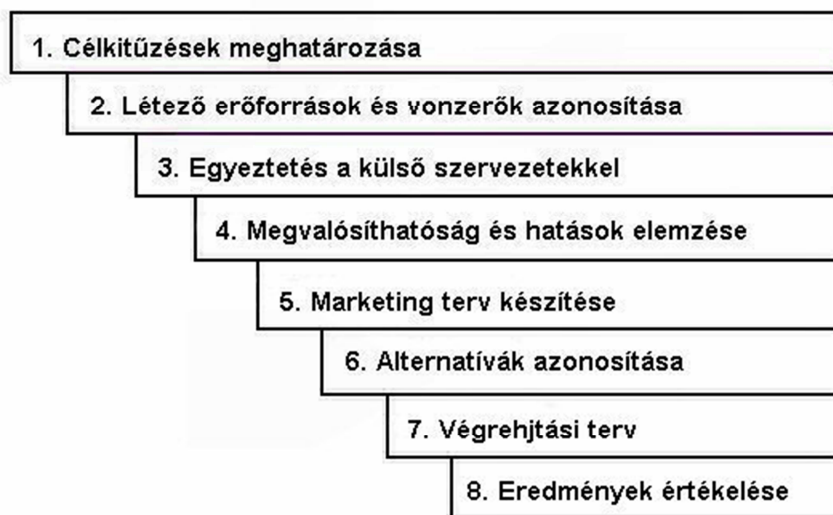
1. táblázat (folytatása)

<i>Környezetváltozás (27)</i>	új emberek, nyugalom, fogadó terület életminősége	Mátrai Tájvédelmi körzet, kedvező klimatikus viszonyok
Család (24)	intenzíven együtt megélt élmények	Családbarát csendes környezetben elhelyezkedő falusi szálláshelyek; témaparkok, szórakoztatóparkok,
<i>Közösség (19)</i>	fesztiválok	A mátrai tájhoz kapcsolódó rendezvények: Gyöngy Nemzetközi Néptánc Fesztivál, Ásványgyűjtők Mátrai Találkozója, szüreti mulatságok, kulturális fesztiválok, gasztronómiai rendezvények (palóc, szlovák), Vidróczki Betyármepok.
Önmegvalósítás (18)	különböző szabadidős tevékenységek	extrém sportok, síelés, kerékpáros, gyalogos túrák, sport repülés, vadászat
Ráeszmélés (17)	korábbi tanulmányok, olvasmányok alapján	Tankönyvek, útikönyvek (Kékestető, Sástó)
<i>A szép hely (12)</i>	„naplemente élménye”	<i>Kékestető mint a „az ország legmagasabb pontja”</i> a „mátrai turisztikai kaleidoszkóp
<i>Helyiek (5)</i>	a helyi közösség befogadó képessége	Tematikus utak, tanösvények, túraútvonalak, klaszter(Mátraaljai Borút 1998 óta, Palóc Út 2005 óta, Szénégetők Útja 2006 óta, Országos Kék Túra útvonala, 5 kiépített környezetismereti tanösvény, Naphimnusz Park: vallási kultúrpark, Egészségturizmus Klaszter)
Panoráma (5)	kilátóhelyek	Kékestető, Sástó, Kozmári-kilátó
Terápia (3)	egészségturizmus	Parádi gyógyvíz, mofetta, szubalpin klíma
<i>Vallásosság (2)</i>	Zarándoklatok, vallási helyek felkeresése	„Mária út”

Forrás: Michalkó G. (2010) alapján saját szerk.

A felmérés eredményeit párhuzamba kívántuk állítani, ahol erre lehetőségünk adódott, a helyi attrakciókkal és természeti erőforrásokkal. Ez az általános felmérés jó támpontot adhat a szolgáltatások jellegének kialakításához hosszabb távon pedig a „Mátra-Pont” marketing stratégiájához. Ezzel a klasszikus tervezési lépések (2. ábra) második szintjére jutottunk el. Bár a helyi Turisztikai Desztináció Menedzsment szervezetek feladataként jelenik meg az ez irányú tervezés, mi mégis fontosnak tartottuk, hogy külön erre az egyedi, jelenleg az üdülőterületen unikálisnak tekinthető létesítményre is elkészüljön egy ilyen jellegű terv. A táblázatban kiemeltük azokat a tényezőket, terjedelmi korlátokra való tekintettel a teljeség igénye nélkül, melyek jelenleg is a térség hasznosítható erőforrásaiként, vonzerejeként foghatóak fel.

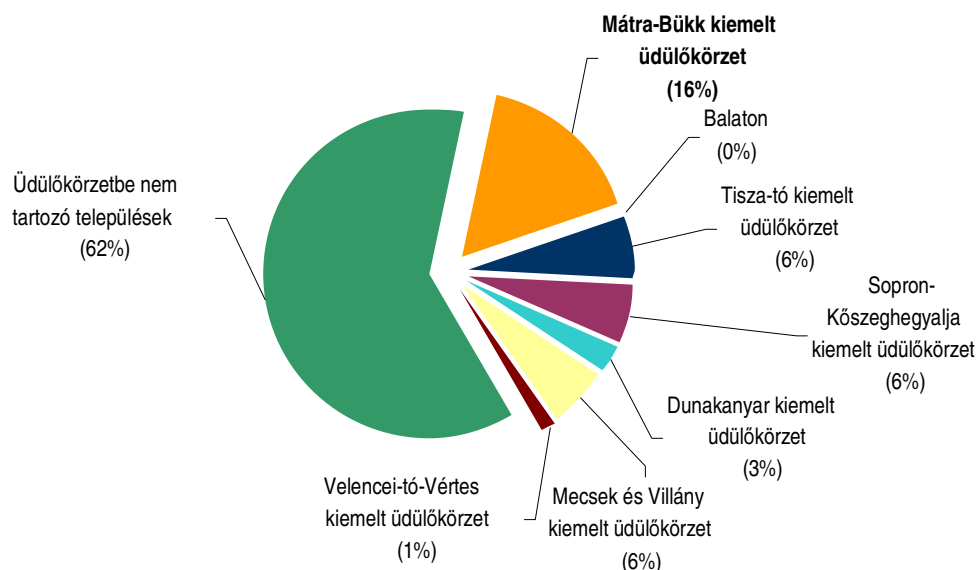
2. ábra. Tervezés és fejlesztés lépései a turizmusban

Forrás: Stynes-O'Halloran, 1987.

A beruházás helyszínét felkereső célcsoport motivációit valamint a régió belüli vendégéjszakák szálláshely típus szerinti megoszlását vizsgálva elmondható, *hogy az ide érkezők elsősorban az olcsóbb falusi szálláshelyeket veszik majd igénybe*. Az ilyen típusú szálláshelyek vendég forgalmát vizsgálva, mely támpontot adhat a leendő célcsoport nagyságáról, időbeni dinamikájáról, elmondható, hogy **a falusi szálláshelyeket igénybe vevő vendégek számát tekintve a legnagyobb belföldi forgalom Észak-Magyarországon (50 ezer vendég)**, míg a legkisebb forgalom Közép-Magyarországon volt tapasztalható (háromezer vendég). **Az üdülőkörzetek közül a Mátra–Bükk kiemelt üdülőkörzet szállásadói fogadták a vendégeket a legtöbb falusi férőhellyel**(3. ábra).

3. ábra. A falusi szálláshelyek vendégéjszakáinak megoszlása üdülőkörzetek szerint, 2010

Forrás: KSH, 2011

A tervezési-statisztikai régiók közül az említett szálláshelyek estében a legnépszerűbbek Észak-Magyarország és Nyugat-Dunántúl voltak. Az összes vendég közel kétharmada (77 ezer) vendég ebben a két régióban töltötte el az összes vendégéjszaka 58%-át. A legtöbb vendégéjszakát Észak-Magyarországon regisztrálták, itt realizálódott az összes éjszaka 37%-a. Ezen belül is a belföldi éjszakák száma (127 ezer) messze meghaladta a külföldiek által eltöltött éjszakák számát (9 ezer). (KSH, 2012).

A turisztikai szokásokat befolyásoló alakító makrogazdasági tényezők kedvezőtlen alakulását figyelembe véve elmondható, hogy a látogatói célcsoport várhatóan zömében az 1-3 vendég éjszakát eltöltő, régióon belülről érkező turisztikai csoportból tevődik majd össze valamint a kistérségből érkező 1 napos kirándulást tervező lakosságból, bár az ilyen jellegű látogatók száma időben valószínűleg változó dinamikát mutat majd, a természeti értékekhez kapcsolt egyéb rendezvények számától és témájától függően. A nemzetgazdasági szinten megjelenő belföldi turizmust élénkítő beavatkozások (kedvezmény kártyák, béren kívüli juttatások, diákkedvezmények, étkezési utalványok stb.) fogják ebben a tényezőcsoportban a korlátozó tényezőket kedvezően befolyásolni.

KÖVETKEZTETÉSEK

A beruházás tágabb környezetében számos turisztikai attrakció van jelen, azonban ezek gazdasági-társadalmi hatása még nem érezhető egyértelműen a szolgáltató szektor teljesítményén. A kistérségben is megnyilvánul a Kárpát-medence egészét jellemző Nyugat-Keletirányú lejtő, azonban a periférikus térségek közbeékelődése miatt ennek megjelenése mozaikos. A periférikus települések gyakorlatilag minden statisztikai mutató alapján az átlagosnál kedvezőtlenebb helyzetben vannak, magas munkanélküliségi mutató, kevés bevétel, fokozódó társadalmi problémák és infrastrukturális hiányosságok jellemzik őket. A kevésbé jó fekvésű településeken minden egyes újonnan létrehozott munkahelynek igen nagy jelentősége van. Ezért kiemelten fontos az egyébként kevés kitörési ponttal rendelkező térségekben a turizmus fejlesztése és a még mozgósítható belső erőforrások fenntartható kiaknázása.

A beruházás sikeres működtetését tehát várhatóan a következő tényező csoportok fogják korlátozni:

- Földrajzi adottság-elérhetőség - Nem befolyásolható közvetlenül, keretfeltételként kell kezelni
- Az üdülő körzet árusítható turisztikai szolgáltatásinak köre - Nem befolyásolható közvetlenül, folyamatos külkapcsolati, térségi menedzsment munkával kompenzálható részben
- Makrogazdasági folyamatok- Nem befolyásolható közvetlenül, kedvező beszállítói szerződések megkötésével (termékek, szolgáltatások), célcsoportok pontos lehatárolásával, a célcsoportok igényeinek monitoringozásával, célirányos marketinggel kompenzálható.

Fontos kiemelni, hogy a korlátozó tényezők csak abban esetben léphetők át, ha a létesítmény a szolgáltatás közvetítésen túl térség turisztikai menedzsmentjét fejlesztő és monitoringozó tevékenységet is felvállal.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CZENE ZS.-RICZ J. (szerk.) (2010). Helyi gazdaságfejlesztés. Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Területfejlesztési Füzetek 2. NFM-NGM, Budapest, 192 p.
- DÁVID L.-JANCSIK A.-RÁCZ T. (2007). Turisztikai erőforrások: a természeti és kulturális erőforrások turisztikai hasznosítása. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, 189 p.
- FEHÉR I.-KÓRÓDI M. (2008). A vidéki turizmus fejlesztése. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 196 p.

- KONCZ, G. (2013). Együttműködések a falusi turizmusban a helyi erőforrások jobb hasznosítása érdekében. In: (Szerk.: Dinya L.–Némethy S.–Nyíri A.) Zöld innovációk a Károly Róbert Főiskolán. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, pp. 85-88.
- MICHALKÓ G. (2010). Boldogító utazás: a turizmus és az életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai. MTA FKI, Budapest, 119 p.
- LENGYEL M. [SZERK.] (2008). TDM működési kézikönyv. Készült az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium Turisztikai Szakállamtitkársága megbízásából. Heller Farkas Főiskola, Budapest, 212 p.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2013). Jelentés a turizmus 2012. évi teljesítményéről.KSH, Budapest.27.p
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL (2012). Jelentés a turizmus 2011. évi teljesítményéről.KSH, Budapest,158.p.

**REGIONAL BRAND PRODUCTS IN SLOVAKIA IN THE CONTEXT
OF REGIONAL DEVELOPMENT**

**ZNAČKY REGIONÁLNYCH PRODUKTOV NA SLOVENSKU
V KONTEXTE ROZVOJA REGIÓNU**

doc. Ing. Antónia ŠTENSOVÁ, PhD.

University of South Bohemia, Faculty of Economics, Department of Trade and Tourism

Address: Studentská 13, CZ- 370 05 České Budějovice

Phone: +420 387 772 450

E-mail: astensova@ef.jcu.cz

ZNAČKY REGIONÁLNYCH PRODUKTOV NA SLOVENSKU V KONTEXTE ROZVOJA REGIÓNU

REGIONAL BRAND PRODUCTS IN SLOVAKIA IN THE CONTEXT OF REGIONAL DEVELOPMENT

Keywords: Region, regional product, regional brand product

Abstract:

The article comprises definition of the region, microregion, regional product and regional brand product. It deals further with characterization of the development of regional brand products in the Slovak Republic, identifying meanings and values, namely those that bring knowledge of their factors, origins, and dissemination to small producers living in the countryside. Regional brand products in Slovakia have a short, less than 10 year history. Thus far, 8 regional brand products have been introduced with a further 5 brands to be introduced soon. Regional brand products are not equally represented across Slovakia. Thus far, no brands have yet to be introduced in the east of the country. Regional brand has to support people living in the region, revitalize countryside development, and to create incentives for people to stay in these areas. It supports the creation of jobs, thereby reducing unemployment even in remote geographical areas. It brings a synergistic effect on tourism, where tourists have increased interest in the region. The establishment and qualifying of regional brand products is not uniform. In most cases, the initiators are local civic associations that cooperate with public - private partners. They also determine the brand enlargement process. For creation and development of regional brand products, local civic associations are using their own resources, especially funds from the European Union through the financing of various projects.

Kľúčové slová: Región, regionálny produkt, značka regionálneho produktu

Abstrakt:

Vymedzenie pojmu región, mikroregión, regionálny produkt, značka regionálneho produktu. Charakteristika rozvoja značiek regionálnych produktov v Slovenskej republike, identifikácia významu a hodnôt, ktoré prinášajú najmä drobným producentom žijúcim na vidieku, poznanie faktorov ich vzniku a rozširovania. Značky regionálnych produktov na Slovensku majú krátku, ani nie 10 ročnú históriu. Doteraz bolo zavedených 8 značiek regionálnych produktov a ďalších 5 značiek sa pripravuje na zavedenie. Značky regionálnych produktov nie sú na území Slovenska rovnomerne zastúpené, na východnej časti nie je zavedená ani jedna značka. Regionálna značka podporuje vznik pracovných miest a tým znižuje nezamestnanosť aj v odľahlejších geografických oblastiach. Prináša synergický efekt pre cestovný ruch, keď zvyšuje záujem turistov o región. Vznik a udeľovanie značky regionálny produkt nie je jednotné. Vo väčšine prípadov sú iniciátorom vzniku miestne občianske združenia, ktoré spolupracujú s verejno – súkromnými partnermi. Tie si potom aj určujú postup rozširovania značky. Na vznik a rozvoj značiek regionálnych produktov využívajú miestne občianske združenia okrem vlastných prostriedkov najmä finančné prostriedky z Európskej únie cez financovanie rôznych projektov.

ÚVOD

Označovanie má dlhú históriu, začalo už pred mnohými stáročiami. Počiatky modernej éry rozvoja značiek spadajú do obdobia druhej polovice 19. storočia. Úloha značky v marketingu sa stále zvyšuje (Foret, 2006, s. 174, Keller, 2007, s. 32). Budovanie značiek

už nie je len fenoménom výrobných a obchodných spoločností, objavujú sa vo viacerých oblastiach života. Značkou sú označované hmotné produkty, služby, osoby, regióny alebo aj štát. Značky regionálnych produktov patria k novším typom značiek a v ostatných rokoch majú vzostupnú tendenciu po celej Európe (Regionální, 2013, Ricz a kol., 2011). Sú protipólom globalizácie a uniformity a môžu byť aj významným marketingovým nástrojom v rozvoji jednotlivých regiónov. V Českej republike sa už používa okolo 21 regionálnych značiek. V Slovenskej republike sa značky regionálnych produktov používajú len v niekoľkých regiónoch, 8 značiek bolo už zavedených, 5 ďalších je v štádiu príprav, potenciál na rozširovanie je teda značný.

Vymedzenie základných pojmov

Región

V odbornej literatúre a odborných materiáloch sa nachádza veľa rôznych definícií tohto pojmu.

Regióny môžu byť stanovené buď politicky ako administratívna jednotka, alebo môžu vzniknúť prirodzene ako kultúrne, národnostné, sociálne, ekonomické oblasti.

V legislatívnom vymedzení Slovenskej republiky je región vymedzený územne. Podľa Zákona 351/2004 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja je región územne vymedzený priestor na tvorbu a uskutočňovanie regionálnej a štrukturálnej politiky na úrovni druhého stupňa alebo tretieho stupňa podľa klasifikácie štatistických územných jednotiek. V tomto zmysle sa najčastejšie považuje za región kraj.

V SR je 8 krajov, 79 okresov, 2 922 obcí na území 49 035 km² s počtom takmer 5,5 milióna obyvateľov, cca 250 mikroregiónov.

Vymedzenie regiónov používané v EÚ pre potreby štatistického výkazníctva je často nevhodné pre prax. Regióny v mnohých prípadoch nie sú vnútorne integrované, často majú veľmi odlišné charakteristiky (počet obyvateľov, rozlohu), a to veľmi komplikuje ich porovnávanie. V súvislosti so zameraním tohto článku stanovenie regiónu politicky ako administratívnej jednotky nie je prijateľné. Administratívne vymedzenie regiónu sa môže kedykoľvek zmeniť. Prirodzené regióny vznikajú a existujú v dlhom časovom období, nemajú presne určené hranice.

Morovská, Butoracová Šindleryová a Gburová (2009, s. 165-175) definujú región ako „vnútorne súdržné územie, primerane ekonomicky a kultúrne sebestačné, schopné primeranej autonómie“.

Regióny vznikali a rozvíjali sa v určitých podmienkach geografických, politických, majetkových. Geografické pomery (hrebene pohorí, vodné toky ako prírodné bariéry, nadmorská výška, klimatické podmienky, úrodnosť pôdy) patria k faktorom, ktoré vždy prirodzene ovplyvňovali ohraničenie jednotlivých oblastí.

Región budeme definovať ako územný celok, charakterizovaný geografickými, špecifickými sociálnymi, kultúrnymi prvkami, ľuďmi a ich aktivitami v danom priestore. Pre región je charakteristická silná vnútorná kultúrna, sociálna a ekonomická väzba.

Každý z regiónov má svoje zvláštnosti, líšia sa prírodnými podmienkami, sociálnym zložením obyvateľstva, folklórnymi zvyklosťami, tradíciami, sú ovplyvňované susednými zahraničnými krajinami. Jednotlivé regióny sa na Slovensku v minulosti označovali názvami spájajúcimi sa s rázovitými etnografickými alebo prírodnými špecifikami. Tak vznikli regióny Kysuce, Orava, Považie, Záhorie, Ponitrie, Tekov, Gemer, Liptov, Spiš, Šariš, Zemplín a iné, a tie pretrvávajú dodnes.

Pre regióny na Slovensku je charakteristické, že sú pomerne malé počtom obyvateľstva ako aj rozlohou (napríklad región Kysuce má cca 935 km² a sú regióny ešte menšie).

Niekedy sa používa aj pojem lokalita ako konkrétne miesto, oblasť a slovo lokálny sa vzťahuje k určitému miestu ako relatívne malej a obmedzenej geografickej oblasti.

Mikroregión

Mikroregión nebol doteraz jednoznačne definovaný. Definície jednotlivých autorov však majú spoločné charakteristiky - zdôrazňujú územný aspekt, nie prílišnú veľkosť a istú mieru homogenosti, prípadne aj účel vymedzenia.

Podľa Charváta (2011, s. 283-289) mikroregióny možno vyčleniť voľne, na základe ľubovoľnej charakteristiky, v ktorej majú byť susediace obce (katastrálne územia obcí alebo ich častí) homogénne. Podľa zvoleného kritéria teda možno vyčleniť na území Slovenska ľubovoľne veľa mikroregiónov. Druhou možnosťou je za mikroregióny pokladať regióny, v ktorých pôsobia inštitúcie formálne naplňajúce znaky mikroregionálnych združení podľa zákona (počet mikroregiónov bude v závislosti od metód použitých pri vyhraničovaní mikroregiónov). Tretou možnosťou je ponímanie mikroregiónov ako administratívnych jednotiek nižšej ako regionálnej úrovne. Ich počet závisí od počtu formálne vytvorených mikroregionálnych združení.

Pod pojmom mikroregión sa môže rozumieť aj dobrovoľné združenie obcí a miest, ktoré vzniká za účelom riešenia spoločných problémov a hľadania spoločných aktivít na rozvoj príslušného územia. Slovo mikroregión je v názve tohto združenia, čím chcú obce zvýrazniť svoju príslušnosť k danému geograficky vymedzenému územiu. Mikroregionálne združenia vznikajú aj preto, aby sa pre mikroregión kvalitne pripravili a získali národné alebo európske rozvojové fondy

Medzi mikroregionálne združenia môžeme zaradiť Miestne akčné skupiny. Miestne akčné skupiny predstavujú verejno-súkromné partnerstvá, v ktorých majú svoje zastúpenie miestne komunity, podnikatelia, verejná správa, poľnohospodárske a lesnícke subjekty, mladí ľudia, ženy a iní dôležití aktéri na miestnej úrovni. Podmienkou je, aby zástupcovia súkromného sektora (vrátane mimovládnych organizácií) tvorili minimálne 50 % partnerstva. Miestna akčná skupina vzniká ako neformálne partnerstvo kľúčových subjektov verejného a súkromného sektora, ktoré pôsobia v území. (Zoznam miestnych akčných skupín schválených MPSR, rok neuvedený). Partnerstvo je potrebné zaregistrovať ako občianske združenie (Zákon č. 83/1990 Z. z. o združovaní občanov).

Pojem miestne akčné skupiny *schválené* Ministerstvom pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR (MPRV SR) znamená, že verejno-súkromné partnerstvá dostali štatút miestnej akčnej skupiny a môžu čerpať na svoje integrované stratégie rozvoja územia finančné prostriedky z Programu rozvoja vidieka 2007 - 2013. Tie občianske združenia, ktoré v uvedenom programovacom území nedostali štatút miestnej akčnej skupiny od MPRV SR, ďalej fungujú ako občianske združenia, ale z MPRV SR nedostali finančné prostriedky na realizáciu svojich aktivít.

Pod slovom mikroregión budeme chápať pre potreby tohto príspevku geograficky ohraničené územie, ktoré má nejaké spoločné charakteristiky – prírodné, demografické, historické, kultúrne apod., ktoré je menšie ako región.

Regionálny produkt

Známy autor Kotler chápe produkty veľmi široko ako „čokoľvek, čo môže byť ponúkané niekomu preto, aby bola uspokojená jeho potreba alebo pranie“ (Kotler, 1998, s. 24). Pojem čokoľvek môže obsahovať hmotný výrobok, službu, myšlienku, miesto, organizáciu alebo aj ich kombináciu. Dôležité je všimnúť si, že produkt zahrňuje viac ako len hmotný výrobok.

Ak chce podnikateľ uspieť medzi ostatnými konkurentmi na trhu, musí svoje produkty odlíšiť, určiť, nájsť, vypracovať súbor zmysluplných rozdielov medzi svojimi produktmi a produktmi konkurenčnými. Produkt má zákazníkov „nielen uspokojiť, ale súčasne prekvapiť a nadchnúť“ (Kotler, 1998, s. 381).

Regionálne produkty majú predpoklady stať sa odlíšiteľnými. Každý región má svoj vlastný neopakovateľný charakter. Je daný prírodným a kultúrnym bohatstvom, históriou a stáročnými tradíciami miestnych obyvateľov, ktoré sú často jedinečné a typické pre ten ktorý región.

Aj produkty pochádzajúce z takejto oblasti preberajú tieto charakteristické črty a vlastnosti. Napríklad v regióne Kysúc sa vyrábajú výrobky z miestnych surovín, ručne spracované originálne s výnimočnou kvalitou a nadväzujú na tradície ako sú rezbárske výrobky, výrobky z drôtu (tradícia chýrnych drotárov), výroba ľudových hudobných nástrojov, včelárske výrobky, kraslice, medovníky. Podobne v regióne Záhorie sa preslávila výroba fajansy a dnes na tradíciu habánskych nadväzujú výrobcovia úžitkovej keramiky. Región Malé Karpaty má množstvo svojich originálnych produktov spätých s regiónom napríklad rôzne druhy vín, grobsku husacinu, ktorú poznajú aj v zahraničí. Pôvodne sa v Slovenskom Grobe takmer v každom dome ponúkala hosťom na jeseň pečená hus s doma pripravenými prílohami v „prednej izbe“, čo pridávalo jedlu zvláštne čaro. Mnoho príkladov by sme mohli nájsť v ďalších regiónoch.

Regionálne jedlá a suroviny sú už niekoľko rokov najvýraznejším trendom v gastronómii, reštaurácie s týmto konceptom pomaličky pribúdajú aj na Slovensku. Hnutie Slow food® preferuje používanie nielen regionálne (za regionálne považuje suroviny vyprodukované do 100 km od miesta reštaurácie), ale najmä miestne suroviny. Veľa z toho, čo hosť dostane na tanier, si vypestujú, dochovajú alebo vyprodukujú rodinní príslušníci majiteľa reštaurácie.

Na označenie špecifických produktov z týchto oblastí sa používa označenie regionálny produkt (napr. Papadopoulos, 1993; Van Ittersum, Candel a Meulenberg, 2003; Tregear a kol., 2007). Regionálnym produktom môže byť hmotný produkt (prútený košík), služba (ubytovanie v dreveničke) alebo kombinácia hmotného produktu a nehmotnej služby (husacina s obsluhou). V súvislosti s pojmom regionálny produkt sa vyskytuje aj pojem miestny, lokálny produkt (napr. Feenstra, 1997; Hinrichs, 2000; Boros, Bogone a Fehér, 2013; Pícha, Skořepa a Navrátil, 2013). Je spojený s daným miestom, napríklad miestna produkcia poľnohospodárskych produktov.

Značka regiónu, regionálna značka, značka regionálneho produktu

V pojmovom vymedzení regionálneho označovania je značná nejednotnosť. Doposiaľ nebolo v teórii precízne a ucelene spracované. Jednotlivé definície sú vypracované podľa vedomostí a potrieb samotných navrhovateľov a vlastníkov značky.

Predovšetkým treba odlíšiť pojem značka regiónu, regionálna značka a značka regionálneho produktu.

Značka regiónu, značka destinácie je širší pojem. „Zemepisné miesta môžu byť predmetom brandingu podobne ako výrobky a ľudia“ (Keller, 2007, s. 59). Značku regiónu môžu používať všetky súkromné i verejné subjekty zo sveta podnikania, umenia, výskumu, športu, vzdelávania, ktoré pôsobia v danom regióne a chcú tak komunikovať špecifické hodnoty a atraktivitu svojho regiónu. Podmienkou je úspešná kooperácia so všetkými záujmovými skupinami v regióne. Tu by sme mohli zdôrazniť možnosť označiť aj produkty vyrábané v danej oblasti značkou regiónu, keď sa prepája značka regiónu a regionálnych produktov. Vďaka vlastnému názvu miesta je meno značky relatívne nemenné - poznamenáva Keller (2007, s. 59). Mnohé príklady zo zahraničia zdôrazňujú stratégiu budovania značky regiónu ako celku – La région Ile de France, Alsace, Bretagne a iné.

Na označenie špecifických produktov z určitého regiónu sa bežne v praxi používa pojem regionálna značka. Pojem regionálna značka však evokuje vzťah k regiónu ako celku, ako k určitému územnému celku, preto presnejší pojem vzťahujúci sa k produktu je značka regionálneho produktu.

Regionálna značka/značka regionálneho produktu sa jednoznačne vzťahuje k určitému regiónu. Garantuje pôvod výrobku v danom regióne, jedinečnosť vo vzťahu k regiónu. Jedinečnosť vzniká najmä z tradícií, miestnych surovín, výnimočnej kvality, ručnej práce ale i ďalších špecifických atribútov. Každá regionálna značka má svoje charakteristické logo, ktoré vystihuje jej príslušnosť k danému regiónu a pomáha vytvárať emocionálne a osobné puto.

Cieľom príspevku je charakteristika rozvoja značiek regionálnych produktov v Slovenskej republike, identifikácia významu a hodnôt, ktoré prinášajú najmä drobným producentom žijúcim na vidieku, poznanie faktorov ich vzniku a rozširovania.

METODIKA

Vymedzenie základných pojmov, prehľad skúmanej problematiky v literatúre, zhromažďovanie informácií z rôznych sekundárnych zdrojov (denná tlač – noviny, webové stránky miestnych akčných skupín, výrobcov regionálnych produktov, zákonov), doplnené o primárne zdroje - informácie z rozhovorov a e-mailová korešpondencia so zainteresovanými subjektmi (miestnymi akčnými skupinami, výrobcami regionálnych produktov). V nich sa zisťovali a upresňovali poznatky o spôsobe a ostatných okolnostiach vzniku jednotlivých značiek regionálnych produktov, ich rozširovaní, poskytovaní certifikátu na značku jednotlivým výrobcom, financovaní rozvoja značky, záujme výrobcov o značku a prínosoch pre výrobcov. Následne sa získané poznatky analyzovali a porovnávali.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Súčasný stav značiek regionálnych produktov v Slovenskej republike

Medzi prvotnými iniciatívami v oblasti regionálneho označovania sa objavujú značky kvality, ktoré sú spojené s určitým regiónom. Značka kvality „Regio Danubiana“ je jednou z prvých v tejto skupine. Jej tvorcom je „Združenie za kultúru a turizmus“, dobrovoľné zoskupenie fyzických osôb z obce Búč známej rybolovom, jazdectvom či špecialitami regionálnej kuchyne, ktoré bolo založené v roku 1999. Značka Regio Danubiana (sa udeľuje službám v oblasti ubytovania a stravovania, výrobkom spotrebného charakteru, prírodným a poľnohospodárskym produktom alebo dielam tradičného ľudového a umeleckého remesla, ktoré spĺňajú kritériá a zásady pre jej udeľovanie a používanie. Udeľovaním a používaním značku kvality sa zviditeľňuje región Podunajska doma i v zahraničí. Prostredníctvom nej sú podporovaní producenti a poskytovatelia služieb, ktorí v regióne Podunajska vykonávajú svoju činnosť kvalitne s dôrazom na pestovanie a zachovávanie miestnych, regionálnych tradícií. Znak kvality je nástrojom rozvoja cestovného ruchu a turistiky. Garantuje pôvod výrobkov a služieb v regióne a predstavuje kvalitu a priamu spätosť s charakterom regiónu. Združenie za kultúru a turizmus vypracovalo Zásady pre udeľovanie a používanie znaku kvality Regio Danubiana. Zásady obsahujú Kritériá pre certifikáciu - udeľovanie a používanie znaku kvality Regio Danubiana, žiadosť o udelenie a používanie znaku kvality Regio Danubiana a logo Regio Danubiana (Znak kvality, 2010).

Obrázok 1. Logo znaku kvality Regio Danubiana

Zdroj: Znak kvality, 2010

Regionálna značka Tradície Bielych Karpát® / **Tradice Bílých Karpat®** je prvou cezhraničnou regionálnou značkou v strednej Európe. Označuje výrobky, ktoré vznikli na území Bielych Karpát. Je udeľovaná na slovenskej aj moravskej strane Chránenej krajinskej oblasti Biele/Bílé Karpaty. Územie Bielych Karpát na Slovensku je vymedzené hranicami 40 slovenských obcí. Chránená krajinná oblasť Biele/Bílé Karpaty je jedinečnou prírodnou rezerváciou. Značka Tradície Bielych Karpát® vznikla v roku 2006 a prvé certifikáty boli udelené v nasledujúcom roku. Na slovenskej strane získalo regionálnu značku Tradície Bielych Karpát® doteraz už 13 subjektov – živnostníkov aj spoločností s ručením obmedzeným pre cca 50 výrobkov. (Tradície Bielych Karpát®, 2010)

Aj v Českej republike regionálna značka **Tradice Bílých Karpat®** patrí k najstarším. V roku 1998 vzniklo občianske združenie Tradice Bílých Karpat a v roku 2000 bola značka zaregistrovaná ako ochranná známka. V tom čase cieľom občianskeho združenia bola podpora ovocinárstva na území Bielych Karpát, zachovanie jedinečného genofondu krajových odrôd ovocných drevín a zviditeľnenie miestnej produkcie. Aj preto je v logu štylizovaná jablň s plodmi, v hornej a dolnej časti doplnené textom. (Tradice Bílých Karpat, 2013) Značka je v súčasnosti udeľovaná na poľnohospodárske produkty, produkty prírodného charakteru ale aj ďalšie špecifické produkty spotrebného charakteru. Okolo 20 výrobcov získalo značku Tradice Bílých Karpat® na výrobky z oblasti keramikárstva, drevorezby, košíkárstva, ovocinárstva, perníkárstva, medu, tkania, paličkovania, vína, likérov, muštov, sušeného ovocia a ďalších.

Na moravskej strane je územie regiónu vymedzený hranicami 66 obcí, ktoré zasahujú do Chránenej krajinskej oblasti Bílé Karpaty. (Tradice Bílých Karpat, 2013)

Obrázok 2. Logo regionálnej značky Tradice Bílých Karpát® /
Tradície Bielych Karpát®

Zdroj: Tradice Bílých Karpát (2013), Tradície Bielych Karpát® (2010).

V rámci projektov financovaných z EÚ Parks&Economy, GreenBelt boli zavedené tri značky: "regionálny produkt Kysuce", "regionálny produkt Malé Karpaty" a "regionálny produkt Záhorie". Tieto značky boli zaregistrované na Úrade priemyselného vlastníctva ako ochranné známky. Ich majiteľom je Regionálne environmentálne centrum Slovensko. V roku 2008 malo na Slovensku značku regionálny produkt už 21 výrobkov, z regiónov Kysuce, Záhorie a Malé Karpaty. Po ukončení uvedených projektov ďalšie šírenie týchto troch značiek skončilo.

Obrázok 3. Logo regionálneho produktu Kysuce, Záhorie, Malé Karpaty

Zdroj: Regionálne produkty: Regióny (Rok neuvedený).

V súčasnosti sa opäť rozbieha označovanie regionálnych produktov. Iniciatívu do rúk berú miestne akčné skupiny, ktoré si vytvárajú vlastné regionálne značky. Do života boli uvedené tri regionálne značky: Regionálny produkt Hont, regionálny produkt Podpoľanie a regionálny produkt Ponitrie.

Obrázok 4. Logá značiek regionálnych produktov Hont, Podpoľanie, Ponitrie

Zdroj: Regionálny produkt HONT (2012), Regionálny produkt Podpoľanie (Rok neuvedený), Regionálny produkt PONITRIE (2013).

Partnerstvo Krtíšskeho Poiplia v spolupráci s MAS Zlatá cesta udelilo značku Regionálny produkt Hont 9 z 10 prihlásených záujemcov v rámci 1. Výzvy o pridelenie regionálnej značky na jar 2013 a to pre výrobky ako sú med, medovina, štrúdlä, vyrezávané korytá či víno. Neúspešný žiadateľ s ručne tkanými kobercami podľa komisie nepreukázal vzťah produktu k hontianskemu regiónu. Verdikt hodnotiteľskej komisie potvrdzuje prijaté kritérium, že produkt musí obsahovať jedinečnosť vzťahu k regiónu. (Boháčik, 2011)

MAS Podpoľanie na základe vyhlásenej 1. Výzvy na predkladanie žiadostí o udelenie značky Regionálny produkt Podpoľanie prijala 14 žiadostí o udelenie certifikátu. Certifikačná komisia zložená z odborníkov 8.4.2013 veľmi precízne posudzovala predložené žiadosti na základe popisu produktov uvedených v žiadosti a priložených vzoriek produktov. Značka Regionálny produkt Podpoľanie bola udelená 13 producentom z Podpoľania a to na 21 výrobkov a 3 tradičné jedlá. Vysoký počet certifikátov svedčí o tom, že v Podpoľaní podnikatelia ponúkajú vysoko kvalitné, jedinečné a originálne produkty. (Regionálny produkt Podpoľanie, Rok neuvedený)

Občianske združenie Mikroregión Radošinka vyhlásilo 10.6.2013 prvú výzvu na predkladanie žiadosti o udelenie práv na užívanie značky regionálny produkt Ponitrie. (Mikroregión RADOŠINKA, Rok neuvedený)

Na zavedenie sa pripravujú ďalšie regionálne značky pre regióny Liptov a Podunajsko. MAS Horný Liptov už robila monitoring množstva výrobcov a ich zamerania v území. Zatiaľ neriešili dizajn a registráciu značky.

Uskutočnili sa prvé kroky aj na vznik regionálnej značky Modra – Malokarpatská vínná cesta. Regionálna koordinátorka Národnej siete rozvoja vidieka SR pre Bratislavský a Trnavský kraj organizovala informačný seminár k téme „Regionálna značka, zavádzanie regionálneho značenia poľnohospodárskych a remeselníckych produktov na vidieku

a v regiónoch“, ktorý sa uskutočnil dňa 20.9.2012. Seminára sa zúčastnili zástupcovia MAS Podhoran, starostovia niektorých obcí z regiónu a spoločnosti Agropartner. Účelom informačného seminára bolo predstaviť výhody a nevýhody regionálneho značenia poľnohospodárskych a remeselníckych produktov a služieb poskytovaných na vidieku a v regiónoch a zmobilizovať a motivovať nielen producentov a poskytovateľov služieb, ale aj organizácie, ktorý by tieto aktivity mohli v danom území koordinovať. (Jablonická, 2012)

Podtatranské noviny priniesli 12.6.2013 správu, že o vytvorenie regionálnej značky v lokalite Tatry sa usiluje občianske združenie ProTatry. Označené by ňou boli potravinárske ale aj remeselné výrobky vytvorené v tejto lokalite. Značka by mala garantovať minimálne pôvod a kvalitu. Podľa zástupcov Občianskeho združenia ProTatry však treba doriešiť ešte mnohé otázky, napríklad ako vymedziť hranice regiónu, ktorý bude vystupovať pod spoločnou značkou. Spolupracovať chcú tri územia – Tatry-Spiš, Šariš a Horný Zemplín. (Regionálna značka bude garanciou pôvodu i kvality, 2012)

Aj občianske združenie Kopaničiarsky región – miestna akčná skupina chce vytvoriť regionálnu značku „Regionálny produkt z Kopaníc“. Aby zistila záujem o regionálnu značku usporiadala 12.3.2013 seminár určený najmä miestnym výrobcom tradičných predmetov a potravín, remeselníkom, pestovateľom plodín typických pre región ako aj majiteľom resp. prevádzkovateľom zariadení cestovného ruchu, ktorí ponúkajú tradičné špeciality, ubytovanie či iné služby v tradičných objektoch. Za zavedenie značky bolo 29 podnikateľov z 31 zúčastnených, čo svedčí o tom, že podnikatelia regionálnu značku považujú za prínos pre ich podnikanie.

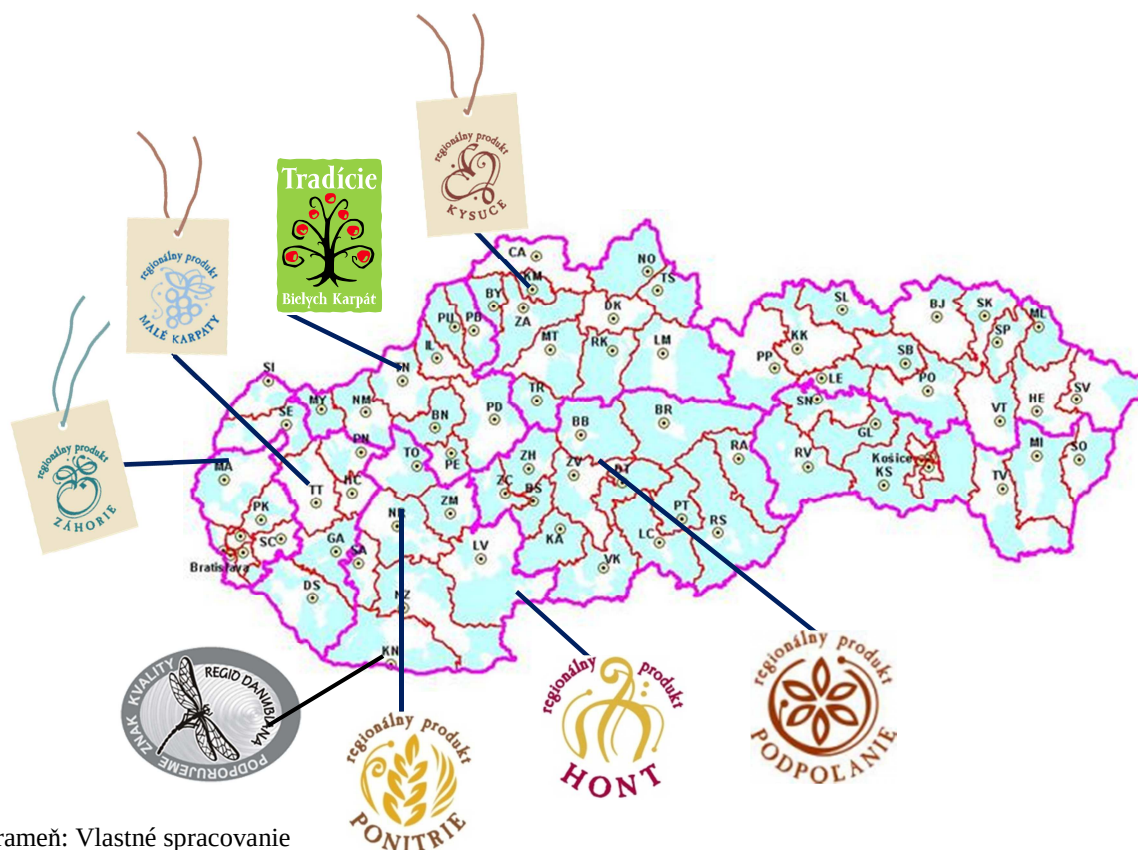
Nasledujúca tabuľka a obrázok obsahujú súhrnný prehľad o značkách regionálnych produktov na Slovensku.

Tabuľka 1. Zoznam zavedených a pripravovaných značiek regionálnych produktov na Slovensku

Zavedené značky	Pripravované značky
- Regio Danubiana - Tradície Bielych Karpát - Regionálny produkt Kysuce - Regionálny produkt Záhorie - Regionálny produkt Malé Karpaty - Regionálny produkt Hont - Regionálny produkt Podpoľanie - Regionálny produkt Ponitrie	- Regionálny produkt z Kopaníc - Regionálny produkt Liptov - Regionálny produkt Podunajsko - Modra - Malokarpatská vínná cesta - Regionálny produkt pre Tatry – Spiš

Zdroj: Vlastné spracovanie.

Obrázok 5. Prehľad zavedených značiek regionálnych produktov na Slovensku

Prameň: Vlastné spracovanie

Prínos značiek regionálnych produktov

Cieľom označovania miestnych produktov je vyčleniť ich z masy produktov, odlíšiť ich od ostatných produktov, pridať im hodnotu značkového produktu, za ktorý je zákazník ochotný zaplatiť aj vyššiu cenu. Regionálne značky majú podporiť tie tradičné miestne výrobky a služby, ktoré svojím spôsobom výroby a poskytovania služieb sú zvláštne, špecifické len pre určitý región a zároveň šetria životné prostredie a v konečnom dôsledku všetkých, ktorí žijú a vytvárajú nové jedinečné hodnoty v jednotlivých regiónoch. Nekarantuje iba kvalitu, ale obsahuje aj záväzok environmentálne priaznivého správania sa, čím priťahuje pozornosť segmentu zákazníkov s podobným zmýšľaním. „Podpora hodnôt, tradícií, miestnych zdrojov a vzťah k regiónu“, deklaruje krédo regionálnej značky na svojich stránkach Národná sieť slovenských miestnych akčných skupín. (Boháčik, 2011)

Napríklad regionálna značka Tradície Bielych/Bílých Karpát zdôrazňuje „regionálna ochranná známka pre výrobky a služby z čistej prírody Bielych/Bílých Karpát“. (Tradície Bielych Karpát®: Región, 2010)

Regionálna značka má podporiť ľudí žijúcich v regiónoch, oživiť rozvoj vidieka, vytvoriť motiváciu pre ľudí, aby zostali v týchto oblastiach. Zvyčajne sa jedná o živnostníkov, roľníkov, ľudových umelcov, zberateľov liečivých bylín, malé rodinné firmy, ktoré sú často vzdialené od mestských sídiel, kde je nízka frekvencia miestnej dopravy. Vyrobia síce až výnimočné produkty, ale majú problémy s predajom. Nemajú dosť znalostí o trhu, kontakty, ani dosť finančných prostriedkov na marketingovú komunikáciu, aby čelili lacným náhradám nadnárodných firiem. Regionálna značka posilňuje spojenie miestneho obyvateľstva s regiónom, podporuje zapájanie obyvateľov do diania v regióne a prostredníctvom rôznych akcií sprostredkováva kontakty s ďalšími podnikateľmi, inštitúciami. Región ako celok môže efektívnejšie hľadať možnosti predaja, robiť reklamu, publikovať v tlači, prostredníctvom sociálnych sietí, vydávať katalógy, letáky, príležitostné noviny, konať spoločenské akcie, školiť, vzdelávať.

Značný prínos majú regionálne produkty a ich značky nielen pre miestnych podnikateľov a obyvateľov, ale prinášajú aj synergický efekt pre cestovný ruch, keď sa zvyšuje záujem o región. Zachovávajú sa tradičné remeslá, postupy, recepty – história tak pomáha dnešku i budúcnosti. V obciach podporujú miestnu výrobu a zamestnanosť, obnovu života na vidieku. „Kúpou certifikovaného produktu získate jedinečný výrobok alebo službu a podporíte miestny rozvoj“ vyzýva na svojej webovej stránke Národná sieť slovenských miestnych akčných skupín (Boháčik, 2011). Zvyšuje sa prestíž a dobré meno regiónu, ktoré sa prenáša aj na celú krajinu.

Cieľ a prínos regionálnej značky môžeme odvodiť z interpretácie regionálneho rozvoja v rámci zákona 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja „trvalý rast hospodárskeho potenciálu a sociálneho potenciálu regiónu, čo zvyšuje jeho hospodársku úroveň, výkonnosť, konkurencieschopnosť a životnú úroveň jeho obyvateľov“.

Vzhľadom na pomerne krátku dobu skúseností so značkami regionálnych produktov nedajú sa uviesť kvalifikované prepočty prínosov pre podnikateľov a región. A. Dubničková, projektová manažérka REC Slovensko k značkám regionálnych produktov stručne uvádza „ťažko hodnotiť, ako sme pomohli jednotlivým výrobcam“. (Regionální značení napříč Evropou: Sdílení zkušeností v oblasti podpory regionálních produktů, 2011, s. 58). Jednoznačne však možno konštatovať, že záujem o regionálne značky rastie a je viditeľná aktívna spolupráca rôznych subjektov v regióne.

V odpovediach na otázky v dotazníku užívateľa značky Tradície Bielych Karpát® jednoznačne potvrdzujú, že značka pomáha zviditeľniť výrobky a služby, ktoré sú

vytvárané na území Bielych Karpát. Znova budú chcieť obnoviť užívanie značky. Možno je záujem podporený aj tým, že užívanie značky je bez poplatku, je potrebná len registrácia a splnenie požiadaviek pri jej udeľovaní. Na moravskej strane za užívanie značky Tradice Bílých Karpat® sa poplatky platia. (Tradice Bílých Karpat, 2013)

Ian Dempsey, výkonný riaditeľ spoločnosti West Cork Development Partnership uviedol, že „v roku 2007 bol publikovaný komplexný výskum Univerzity College Cork, ktorý skúmal ekonomickú hodnotu značky Fuchsia. Bolo zistené, že značka, jej pridružené aktivity a akreditované firmy v roku 2005 vygenerovali celkom 106 mil. Eur, z toho 69 mil. Eur zostalo v regióne a vytvorilo celkový ekonomický vklad 89 mil. Eur do ekonomiky regiónu West Cork. To predstavuje v prepočte 1 131 pracovných miest na plný úväzok na lokálnej úrovni“ (Regionální značení napříč Evropou: Sdílení zkušeností v oblasti podpory regionálních produktů, 2011, s. 79). Región West Cork sa nachádza na juhozápade pobrežia Írska. V roku 1998, po 4-ročnej príprave vznikla regionálna značka Fuchsia, ktorú používa cca 160 firiem.

Vznik a udeľovanie značky regionálneho produktu

Značky regionálnych produktov vznikajú odlišným spôsobom ako vznikali obchodné značky výrobcov alebo obchodníkov. V priebehu mnohých desaťročí sme videli, že značku si vytvára a registruje sám výrobca, resp. obchodník, ak ide o vlastnú značku obchodníka.

Oproti značke výrobcu či obchodníka odlišnosťou je predovšetkým iniciátor vzniku a potom aj vlastník regionálnej značky.

V súčasnosti je v celej Európe preferovaná myšlienka vzájomnej spolupráce viacerých regionálnych aktérov, ktorá zabezpečuje tvorbu fungujúcich a navzájom sa dopĺňajúcich partnerstiev súkromného a verejného sektora. Užitočným nástrojom takejto spolupráce a celkového rozvoja vidieka sú regionálne značky. (Regionálne značky kvality vo vyšehradských krajinách)

Vznik a udeľovanie značky regionálny produkt v Slovenskej republike nie je jednotné, čo sa odrazilo aj na logu značiek. Odlišné logo má značka Tradície Bielych Karpát®, iné má skupina značiek regionálny produkt Kysuce, Záhorie, Malé Karpaty a podobné logo má skupina značiek regionálneho produktu Hont, Podpoľanie, Ponitrie, čiastočne odlišné je logo značky Regio Danubiana. Táto odlišnosť súvisí s rôznymi iniciatívami vzniku a vývojom označovania regionálnych produktov na Slovensku.

Vo väčšine prípadov sú iniciátorom vzniku regionálnej značky miestne občianske združenia – miestne akčné skupiny, ktoré spolupracujú s verejno – súkromnými partnermi, s Regionálnym enviromentálnym centrom alebo aj so zahraničnými občianskymi združzeniami.

Napríklad v roku 1994 vzniklo Centrum enviromentálnych aktivít ako občianske združenie, združujúce ľudí so záujmom o životné prostredie a zvyšovanie kvality života v Trenčíne a v regióne Bielych Karpát. Toto združenie iniciovalo vytvorenie značky Tradície Bielych Karpát® a spolupracovalo pri tom s občianskym združením Tradice Bílých Karpat v ČR. Občianske združenie Ponitrie sa angažuje v rozvoji značky Ponitrie, Občianske združenie Podpoľanie v rozvoji značky Podpoľanie. Miestna akčná skupina Partnerstvo Krtíšskeho Poiplia je koordinátor regionálneho značenie pre región Hont.

Garantom značky Tradície Bielych Karpát® na Slovensku je Centrum enviromentálnych aktivít v Trenčíne. O udelení práva používať značku Tradície Bielych Karpát® rozhoduje komisia zložená zo zástupcov Centra enviromentálnych aktivít v Trenčíne, Trenčianskeho samosprávneho kraja, Trenčianskeho múzea, Správy Chránenej krajiny oblasti Biele Karpaty, partnerskej moravskej organizácie Tradice Bílých Karpat. Osvedčenie o používaní značky Tradície Bielych Karpát® má platnosť dva roky a po skončení tohto obdobia je možné znova požiadať o potvrdenie nositeľa značky. Ak budú aj naďalej splnené stanovené kritériá, značka bude opäť udelená v zjednodušenom konaní. Vzhľad značky je určený grafickým manuálom na používanie značky.

Značku regionálny produkt Kysuce, Záhorie, Malé Karpaty udeľovala Národná skupina pre miestne značenie, ktorú riadilo a zvolávalo Regionálne enviromentálne centrum Slovensko so sídlom v Bratislave, ktoré je majiteľom uvedených troch značiek. Národná skupina bola zložená zo zástupcov Ministerstva životného prostredia, Ministerstva pôdohospodárstva, Slovenskej agentúry životného prostredia, Ústredia ľudovej umeleckej výroby, Združenia vidieckej turistiky, pracovníkov REC Slovensko, prizvaných expertov z daného regiónu (MVO, Správa CHKO, pracovníci múzeí a pod.). Žiadosti o udelenie značky posúdila a hodnotila Komisia, ktorá bola zložená z odborníkov zo životného prostredia, samosprávy, podnikateľskej sféry, prípadne z ďalších oblastí, aby bola zabezpečená odbornosť a objektivita pri posudzovaní žiadostí. (Regionálne produkty: Úvod)

V súčasnosti pôsobí v koordinácii a komunikácii regionálnych značiek na národnej úrovni Slovenska aj Národná sieť Slovenských miestnych akčných skupín (NSS MAS). Miestne akčné skupiny spolupracujú v verejno-súkromnými partnerstvami (VSP). Vyhlasujú výzvy a hodnotia prihlásené produkty ako spĺňajú vyhlásené kritériá a udeľujú certifikovaným produktom značku Regionálny produkt.

Jednotlivé Miestne akčné skupiny sa dohodli, že budú mať jednotný rukopis grafického dizajnu svojich značiek regionálnych produktov. Grafickú podobu loga zabezpečuje Regionálne environmentálne centrum prostredníctvom svojho grafika.

Majiteľmi značiek regionálny produkt Hont, Podpoľanie a Ponitrie sú jednotlivé Miestne akčné skupiny. Miestne akčné skupiny udeľujú značky výrobcovi a poskytovateľovi služieb prostredníctvom vlastných komisií na základe vlastných kritérií. Tieto miestne akčné skupiny si stanovujú aj poplatky za používanie značky, aby sa značky regionálnych produktov mohli naďalej rozvíjať a mohlo sa pokračovať v regionálnom označovaní.

Formy a miesta predaja produktov s regionálnym označením

Aj pri regionálnom produkte platí známe: nestačí vyrobiť, treba vedieť predáť! A práve pre drobných výrobcov to platí dvojnásobne. Produkty s regionálnym označením sú výnimočné, nie sú bežné, potrebujú preto zvláštnu ponuku a aj atmosféru predaja, čo potvrdzujú výsledky nášho prieskumu u zákazníkov. Špecifickým produktom musí zodpovedať aj špecifické miesto a forma predaja. Predaj vecného produktu je spojený s výkladom histórie miesta pôvodu, výroby, používania, niekedy aj so samotnou výrobou. atď. Pozitívne spomienky na produkt i okolnosti poskytnutia služby sú dôležitou súčasťou úspechu značky.

Určitú časť regionálnych produktov spotrebávajú miestni obyvatelia. Okrem stálych obyvateľov regiónu sa ponúkajú návštevníkom. Miesta ponuky musia korešpondovať napr. s pohybom turistov, návštevníkov toho ktorého regiónu. Medzi takéto miesta predaja môžeme napríklad zaradiť vybrané značkové predajne, biopredajne, turistické informačné centrá, múzeá a remeselnícke dielne, vybrané regionálne hotely, hrady a zámky, galérie, regionálne pekárstva, cukrárne, biofarmy, dielne ľudových umelcov, keramické dielne, stolárske dielne, rezbárske dielne, ateliéry, internetový obchodík, jarmoky, trhy, miestne a regionálne trhové akcie. „Pokiaľ hľadáte kvalitné, originálne a tradičné výrobky priamo z tohto regiónu, ste na správnom mieste, nájsť ich môžete cez kontakty na tejto stránke,

alebo na tradičných remeselných podujatiach a jarmokoch“ – vyzýva webová stránka Tradície Bielych Karpát®: Novinky (2010).

Diskutovaným problémom zostáva miesto predaja ako geografické miesto. Produkt sa jednoznačne spája s regiónom, mal by sa teda predávať iba v danom regióne? Vzhľadom na už spomínanú veľkosť jednotlivých regiónov na Slovensku by v niektorých prípadoch bola možnosť predaja dosť obmedzená. Ako sme zistili regionálne produkty sa preto predávajú aj v špecializovaných predajniach mimo regiónu napr. v hlavnom meste Slovenska v Bratislave už mnoho rokov je predajňa Folk Folk s.r.o., Ústredie ľudovej umeleckej výroby, ľudovo-umelecké výrobky má v ponuke mnoho ďalších predajní po celom Slovensku. Treba si však všimnúť, že to väčšinou nie sú produkty označené niektorou regionálnou značkou. Projektová manažérka Z. Hudeková z Centra environmentálnych aktivít informovala, že CEA uvažovalo o vytvorení predajných miest, ktoré by mali v ponuke minimálne 5 regionálnych produktov a tiež o vytvorení stálej expozície v Modre. (Značku regionálny produkt má na Slovensku v súčasnosti 21 výrobcov, 2008). Združenie Za kultúru a turizmus ako majiteľ značky Regio Danubiana uvádza ako predajné miesta priamo u producenta, malé a stredné predajne (kamenné, turistické informačné centrá, múzeá, predaj v ubytovacích zariadeniach a pod.). Predaj v supermarkete a hypermarkete odporúča len v prípade, ak je miesto predaja špeciálne označené. (Združenie za kultúru a turizmus – Zásady pre udeľovanie a používanie znaku kvality Regio Danubiana).

Financovanie vzniku a certifikácie regionálnych produktov

Miestne občianske združenia okrem vlastných finančných prostriedkov využívajú na vznik a rozvoj značiek regionálnych produktov najmä rôzne projekty, napr. financované Európskou úniou.

Združenie za kultúru vytvorilo značku kvality Regio Danubiana v rámci projektu Vidiecky cestovný ruch v Podunajsku - Programu rozvoja vidieka SR 2007 – 2013 financovaného Európskou úniou (Európsky poľnohospodársky fond pre rozvoj vidieka „Európa investujúca do vidieckych oblastí“). So Združením za kultúru spolupracuje Regionálna rozvojová agentúra Komárno pri vyhľadávaní finančných zdrojov pre systém znaku kvality Regio Danubiana a pomáha v marketingových aktivitách, pri propagácii a prezentácii znaku.

Regionálne enviromentálne centrum Slovensko Slovensko bolo koordinátorom vzniku značiek „regionálny produkt Kysuce“, „regionálny produkt Malé Karpaty“ a „regionálny produkt Záhorie“ v rámci projektov Parks&Economy, GreenBelt.

Regionálna značka Tradice Bílých Karpat® získava podporu z rôznych zdrojov. V období rokov 2006 – 2007 pomáhala Európska únia, ktorá spolufinancovala Fond mikro projektov pre región Bílé Karpaty. Značka bola tiež podporovaná zo zdrojov Rozvojového programu Spojených národov – Fondu životného prostredia prostredníctvom Nadácie &partnerstvo a FOA – nadačný fond pre ekologické poľnohospodárstvo a to v rokoch 2006 – 2008. Občianske združenie Tradice Bílých Karpat získalo v roku 2008 podporu z projektu na záchranu ovocinárstva od Ministerstva životného prostredia z Luxemburska. V roku 2009 systém regionálneho označovania získal podporu z Ministerstva životného prostredia ČR. Bola určená na vzdelávacie, informačné a osvetové aktivity a na rozšírenie certifikačného systému o služby a poradenstvo (Tradice Bílých Karpat, 2013)

Projekt spolupráce „Vytvorenie regionálnej značky produktov a služieb pre región Hont“ bol podporený v rámci PRV SR 2007 – 2013. Projekt trval 10 mesiacov, od októbra 2011 do júla 2012. Projekt koordinovala MAS Partnerstvo Krtíšskeho Poiplia a partnerom projektu spolupráce bola MAS Zlatá cesta. Špecifickým cieľom projektu bol spoločný marketing zameraný na vytvorenie regionálnej značky produktov a služieb a prenos praktických skúseností na prijatie spoločnej metodiky k vytvoreniu a používaniu regionálnej značky produktov a služieb.

Aj vydávanie publikácií, organizovanie seminárov, konferencií podporujúcich vznik a rozvoj regionálnych značiek je uskutočňované v rámci projektov a spolufinancované z rôznych fondov napríklad publikácia „Regionální značení napříč Evropou: Sdílení zkušeností v oblasti podpory regionálních produktů“, ktorý vydala Asociace regionálních značek v ČR bola vydaná v rámci projektu „Sdílení zkušeností a vytvoření mezinárodní platformy v oblasti podpory regionálních produktů“, který by spolufinancován z Evropského sociálního fondu v Operačním programu lidské zdroje a zaměstnanost (číslo projektu: CZ.1.04/5.1.01/12.00120).

Publikácia Regionálne značky kvality vo vyšehradských krajinách – Príklady dobrej praxe bola vydaná v rámci projektu „Regional brands of quality“, ktorý je realizovaný vďaka finančnej podpore Medzinárodného vyšehradského fondu (Regionálne značky kvality vo vyšehradských krajinách Príklady dobrej praxe). Vzhľadom na to, že

značky Tradície Bielych Karpát, regionálny produkt Kysuce, Záhorie a Malé Karpaty boli zavedené v rámci projektov, neboli spoplatnené pre užívateľov značky.

V procese rozširovania značiek regionálnych produktov sa využívajú aj finančné prostriedky získané od výrobcov a poskytovateľov služieb, ktorí získali certifikát na svoje regionálne produkty. Majitelia značiek regionálny produkt Hont, Podpoľanie a Ponitrie stanovujú poplatky za ich používanie.

ZÁVER

Označovanie regionálnych produktov na Slovensku má krátku, ani nie 10 ročnú históriu. Príklady – i zo zahraničia – priťahujú pozornosť a vznikajú nové regionálne značky, rastie počet producentov regionálnych produktov a rastie počet produktov označených regionálnou značkou. Pred 10 rokmi vznikla prvá značka regionálneho produktu, v súčasnosti je už zavedených 8 značiek a pripravuje sa na zavedenie ďalších 5 regionálnych značiek. Na základe predchádzajúcich analýz, rozhovorov, mailovej korešpondencie s vlastníkmi značiek i producentmi produktov možno jednoznačne konštatovať, že značky regionálnych produktov zviditeľňujú región, prispievajú k zachovaniu a rozvoju kultúrneho dedičstva na jeho území, podporujú oživenie a skvalitnenie života na vidieku so synergickým efektom pre celé hospodárstvo.

Vznik značiek regionálnych produktov nie je jednotný, logá značiek, formy financovania a systém ich rozširovania sú rozdielne.

Iniciátorom vzniku značiek regionálnych produktov sú predovšetkým miestne akčné skupiny ako dobrovoľné občianske združenia, ktorým záleží na rozvoji regiónu. Výber regiónu teda nemá presné kritériá. Vo veľkej miere je to iniciatíva jednotlivcov alebo skupiny občanov v danom regióne. Miestne akčné skupiny spolupracujú s ďalšími organizáciami v regióne, ktoré podporujú označovanie regionálnych produktov.

Z výskumu vyplynulo, že bariérou vzniku a fungovania značiek regionálnych produktov je jednak spolupráca zaangažovaných subjektov ale najmä možnosti financovania rozvoja značiek s dlhodobejšou perspektívou. Značky regionálnych produktov sú podporované z rôznych projektov financovaných z fondov Európskej únie, bez ktorých by rozvoj značiek bol takmer nemožný. Dokazuje to aj prípad značiek regionálnych produktov Kysuce, Záhorie a Malé Karpaty, ktoré po skončení projektu Európskej únie nemali zdroj financovania. Niektoré miestne akčné skupiny však neboli schválené Ministerstvom

pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR a teda nedostali finančné prostriedky na realizáciu svojich aktivít z Programu rozvoja vidieka 2007 – 2013.

Pre ďalší rozvoj regionálnych značiek bude nutné vypracovať systém financovania označovania (finančné prostriedky zo spolplatnenia vydania certifikátu, z iných miestnych zdrojov, projektov a pod.) tak, aby koordinátori či garanti značiek mali viac možností na marketingové aktivity, školenia, konferencie.

Aj nové formy spolupráce medzi jednotlivými miestnymi akčnými skupinami a ostatnými zainteresovanými subjektmi môžu viesť k zjednodušeniu a skvalitneniu procesov tvorby a šírenia značky. Dôležité bude budovať značku regiónu ako celku nielen značku regionálneho produktu.

SUMMARY

The aim of this article is to characterize the development of regional brand products in the Slovak Republic, identifying meanings and values, namely those that bring knowledge of their factors, origins, and dissemination to small producers living in the countryside.

Regional brand products belong to a newer type of brands. As a result, there are ambiguous definitions of the following terms: region, micro-region, regional product, and regional brand product. This article will use the following definitions: we define a region as a territorial unit characterized by geographic, specific social, cultural elements, people and their activities in a given area. Under the concept of microregion, we will understand it to mean a geographically defined territory smaller than a region that has some common characteristics such as natural, demographic, etc. The term microregion could also be understood as a voluntary association of municipalities, which arise in order to develop joint activities in the area. Specific products from regions and microregions are called regional products. To identify these products, the term regional brand product is used, which guarantees uniqueness in relation to the region - traditions, local ingredients, exceptional quality and other specific attributes. Brand logo helps create an emotional and personal bond between the product and the region.

Regional brand products in Slovakia have a short, less than 10 year history. Thus far, 8 regional brand products have been introduced with a further 5 brands to be introduced soon. These brands are: Regio Danubiana, Traditions of the White Carpathians, Regional brand product Kysuce, Regional brand product Záhorie, Regional brand product Malé Karpaty, Regional brand product Hont, Regional brand product Podpoľanie, Regional brand product Ponitrie. Of these, 1 brand Tradition of the White Carpathians is the first cross-border brand in Central Europe, since the area of the White Carpathians (Biele Karpaty) in the neighbouring Czech Republic is a registered brand White Carpathians (Bílé Karpaty).

Regional brand products are not equally represented across Slovakia. Thus far, no brands have yet to be introduced in the east of the country.. Brands do not have a common logo, there is a specific brand logo for the brands Regio Danubiana, and Traditions of the White Carpathians. There are common features of the design logo for the brand products Zahorie, regional brand product Malé Karpaty and regional brand product Kysuce. Another group of regional brand products: Ponitrie, regional brand product Hont, regional brand product Podpoľanie, have common elements of logo design. Regional brand has to support people living in the region, revitalize countryside development, and to create incentives for people to stay in these areas. It supports the creation of jobs, thereby reducing unemployment even in remote geographical areas. It brings a synergistic effect on tourism, where tourists have increased interest in the region.

The establishment and qualifying of regional brand products is not uniform. In most cases, the initiator are local civic associations that cooperate with public - private partners. They also determine the brand enlargement process.

For creation and development of regional brand products, local civic associations are using their own resources, especially funds from the European Union through the financing of various projects.

LITERATÚRA

- AAKER, A. D. (2003). *Brand Building: Budování obchodní značky*. Brno: Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-885-6.
- BOHÁČIK, P. NÁRODNÁ SIEŤ SLOVENSKÝCH MIESTNYCH AKČNÝCH SKUPÍN. Regionálne značenie produktov na Slovensku [online]. 2011. [cit.2013-08-08]. Dostupné na: <<http://www.nssmas.sk/spageView.php?id=20>>.
- BOROS, P., BOGONE TOTH, Z., FEHÉR, O. (2013). The Economic and Marketing Importance of Local Food Products in the Business Policy of a Hungarian Food Retail Chain. *Original Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Vol. 81, No. 28, pp. 589-594.
- FEENSTRA, G. W. (1997). Local Food Systems and Sustainable Communities. *American Journal of Alternative Agriculture*. Vol. 12, No. 1 pp. 28-36. ISSN 1742-1705.
- FORET, M. (2006). *Marketingová komunikace*. Prvé vydanie. Brno: Computer Press, 2006. ISBN 80-251-1041-9.
- HINRICHS, C. C. (2000). Embeddedness and local food systems: notes on two types of direct agricultural market. *Journal of Rural Studies*. Vol. 16, No. 3, pp. 295-303. ISSN 0743-0167.
- CHARVÁT, T. (2011). Úvod do problematiky mikroregiónov v Slovenskej republike. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*, Vol. 55, 2011, No. 2, pp. 283-289.
- JABLONICKÁ, K. Zavedenie regionálnej značky - Modra - Malokarpatská vínná cesta (NSRV TT/BA) [online]. 2012-09-21. [cit. 2013-08-08]. Dostupné na: <<http://maspodhoran.webnode.sk/news/zavedenie-regionalnej-znacky-modra-nsrv-tt-ba/>>.
- KAČALA, J., et al. (1987). *Krátky slovník slovenského jazyka*. Bratislava: Veda, 1987. ISBN 071-007-87.
- KELLER, K. L. (2007). *Strategické řízení značky*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1481-3.
- KOTLER, P. (1998). *Marketing management. Analýza, plánovanie, využitie, kontrola*. 9. prepracované vydanie. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-600-5.
- MAS OZ Mikroregión RADOŠINKA [online]. 2011. [cit.2013-08-08]. Dostupné na <<http://www.radosinka.sk>>.
- Mikroregión RADOŠINKA. Regionálny produkt PONITRIE - prvá výzva vyhlásená [online]. Rok neuvedený. [cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <http://www.radosinka.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=277&Itemid=106&lang=sk>.
- MOROVSKÁ, I., I. BUTORACOVÁ ŠINDLEROVÁ, a J. GBUROVÁ. Analýza regionálneho rozvoja vybraných krajov SR s podporou marketingového inštrumentária a zvyšovanie konkurencieschopnosti regiónu (Analysis of Regional Development in Selected Regions in Slovak Republic with Marketing Instrumentarium Support and Region Competitiveness Increase). In KOTULIČ, R. et al. *Zborník vedeckých prác katedry ekonómie a ekonomiky ANNO 2009*. 2009, s. 165-175. ISBN 978-80-555-0005-8. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/elpub2/FM/Kotulic10/pdf_doc/16.pdf>.
- Projekt Regional brands of quality [online]. Rok neuvedený. [cit. 2013-08-21]. Dostupné na: <<http://www.maszdzo.biznisweb-sk/novinky/projekt-regional-brands-of-quality>>.
- PAPADOPOULOS, N. (1993). What product and country images are and are not. In PAPADOPOULOS, N., HESLOP, L.A. (Eds.). *Product-country images: impact and role in international marketing*. Haworth Press, New York (1993), pp. 3-38.

- PÍCHA, K., SKOŘEPA, L. a NAVRÁTIL, J. (2013). Assessment of the results of the strategic orientation on regional and local products in food retail. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, Vol. 61, No. 4, pp. 1061–1068.
- Regionálna značka bude garanciou pôvodu i kvality [online]. 2012-06-12, č. 24. *Podtatranské noviny*. [cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <<http://www.podtatranske-noviny.sk/archiv-clankov?vydanie=542&article=29180>>.
- Regionálne environmentálne centrum pre strednú a východnú Európu [online]. [cit. 2013-08-21]. Dostupné na: <www.zoznam.sk/firma/2573993/Regionalne-enviromentalne-centrum-pre-strednu-a-vychodnu-Europu-Bratislava>.
- Regionálne produkty: Úvod [online]. Rok neuvedený. [cit. 2013-07-16]. Dostupné na: <<http://www.regionalneprodukty.sk/>>.
- Regionálne produkty: Regióny [online]. Rok neuvedený. [cit. 2013-07-16]. Dostupné na: <<http://www.regionalneprodukty.sk/>>.
- Regionálne značky kvality vo vyšehradských krajinách Príklady dobrej praxe. [online]. Rok neuvedený. [cit. 2013-08-14]. Dostupné na: <http://www.regionalni-znacky.cz/upload/tiny/files/reg_znacky_kvality-visegrad.pdf>.
- Regionální značení napříč Evropou: Sdílení zkušeností v oblasti podpory regionálních produktů. Praha: Asociace regionálních značek o.s., 2011. ISBN 978-80-254-9506-3.
- Regionálny produkt HONT [online]. 2012. [cit. 2013-08-14]. Dostupné na: <http://produkthont.sk/?page=katalog&kat=uvod&id_clanok=69>.
- Regionálny produkt Podpoľanie [online]. Rok neuvedený. [cit. 2013-08-14]. Dostupné na: <<http://www.produkt.podpolanou.sk/sk>>.
- Regionálny produkt PONITRIE [online]. 2013. [cit. 2013-08-14]. Dostupné na: <www.produktponitrie.sk>.
- RICZ, A., SOMOGYI, S., SZABÓ, Z., BUNFORD, T., MOLNÁR, V. (2011). South Pannon Food Chain Network Project. *DETUROPE. Central European journal of regional development and tourism*. Vol. 3, No. 3, pp. 96-153 ISSN 1821 – 2506
- Slow-Food® [online]. Rok neuvedený. [cit. 2013-08-14]. Dostupné na: <www.slow-food.cz>.
- ŠTENSOVÁ, A., M. MRAVEC a L. ZDÚT (2006). *Manažment značky: Vybrané problémy*. Bratislava: Ekonóm, 2006. ISBN 80–225–2224–4.
- ŠTENSOVÁ, A. (2012). Označovanie regionálnych produktov. In: *Trendy budovania a riadenia značky*. Zborník FM UK Bratislava, 2012, 6 s. 1.vydanie. ISBN 978-80-223-3168-5.
- Tradice Bílých Karpat [online]. 2013. [cit. 2013-08-30]. Dostupné na: <<http://tradicebk.cz/>>.
- Tradicie Bielych Karpát® [online]. 2010. [cit. 2013-07-16]. Dostupné na: <<http://www.tradiciebk.sk/>>.
- Tradicie Bielych Karpát®: Región [online]. 2010. [cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <<http://www.tradiciebk.sk/region>>.
- Tradicie Bielych Karpát®: Novinky [online]. 2010. [cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <www.tradiciebk.sk/novinky>.
- TREGGAR, A., ARFINI, F., BELLETTI, G., MARESCOTTI, A. (2007) Regional foods and rural development: The role of product qualification. *Journal of Rural Studies*. Vol. 23, No. 1, January 2007, pp. 12–22.
- Une marque de territoire pour la Bretagne [online]. 2011-01-31. [cit. 2013-08-07]. Dostupné na <<http://www.marque-bretagne.fr/>>.

- VAN ITTERSUM, K., CANDEL, M.J.J.M. a MEULENBERG, M.T.G. (2003). The influence of the image of a product's region of origin on product evaluation. *Journal of Business Research*. Vol. 56, No. 3, pp. 215–226
- Zákon č. 503/2001 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja [online]. [cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <<http://www.build.gov.sk/mvrrsr/source/download/001797.pdf>>
- Zákon č. 351/2004 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja [online]. [cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <<http://www.build.gov.sk/mvrrsr/source/download/001797.pdf>>.
- Zákon č. 506/2009 Z. z. o ochranných známkach. Vyhláška č. 567/2009 ktorou sa vykonáva zákon o ochranných známkach. [online]. [cit. 2013-08-30]. Dostupné na: <http://www.indprop.gov.sk/swift_data/source/pdf/legislativa/platne_pravne_predpisy/pravo_09506.pdf>.
- Zákon č. 83/1990 Z. z. o združovaní občanov [online]. [cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <http://amavet.sk/download/kluby/dokumentacia/2010/zakon_o_zdruzovani_obcانو_v.pdf>.
- Zásady pro udílení a užívání ochranné známky Tradice Bílých Karpat ve znění platném od 25.8.2006 [online]. 2006. [cit.2013-08-13]. Dostupné na: <http://www.tradicebk.cz/doc/ozTBK_zasady.pdf>.
- Značku regionálny produkt má na Slovensku v súčasnosti 21 výrobkov [online]. 2008-05-28. [cit. 2011-11-21]. Dostupné na: <<http://www.sme.sk/c/3899392/znacka-regionalny-produkt-ma-na-Slovensku-v-sucasnosti-21-vyrobkov.html>>.
- Znak kvality [online]. 2010. [cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <www.rekreaciadunaj.sk/svk/podunajsko/118/znak-kvality>.
- Zoznam miestnych akčných skupín schválených MP SR. [online]. 2009. [cit. 2013-09-02]. Dostupné na: <www.nsrv.sk/?pl-18&article=34>.

**THE POSSIBILITIES OF LAKE BALATON RESORT AREA IN THE
SYSTEM OF THE DEVELOPMENT POLICY 2006-2012**

**A BALATON KIEMELT ÜDÜLŐKÖRZET MOZGÁSTERE A
FEJLESZTÉSPOLITIKA RENDSZERÉBEN 2006-2012 KÖZÖTT**

Gergely KABAI

PTE-BTK-IDI Politikatudományi Program PhD-hallgató

Balatoni Integrációs és Fejlesztési Ügynökség - Társadalomtudományi Kutatócsoport
(Lake Balaton Development Agency - Social Science Research Group)

Address: Batthyány U. 1, 8600 Siófok, Somogy

E-mail: kabaigergely@balatonregion.hu

A BALATON KIEMELT ÜDÜLŐKÖRZET MOZGÁSTERE A FEJLESZTÉSPOLITIKA RENDSZERÉBEN 2006-2012 KÖZÖTT

THE POSSIBILITIES OF LAKE BALATON RESORT AREA IN THE SYSTEM OF THE DEVELOPMENT POLICY 2006-2012

Keywords: Balaton, tourism, Hungarian development policy, regional studies, decentralization

Abstract:

The Lake Balaton Resort Area (Balaton Kiemelt Üdülőkörzet - BKÜ), created in 1996, is Hungary's second most important tourism destination, and its role in the national economy is significant. The BKÜ has a special position in the development policy system in Hungary. This area is different from the status of NUTS 2 regions: it has less institutional privileges. It was frequently expressed local idea that self-development resources are necessary for the BKÜ, similar to the NUTS 2 regions. This did not happen in 2007-2013; „Balaton development program” or a Balaton Operational Program” was not created in 2007.

The first part of the study reviews the results of BKÜ development, with special attention to the tourism sector. A brief analysis shows that, compared to the prior development period, BKÜ has improved the efficiency of resource acquisition between 2007-2012. The development of tourism was less successful. The vast majority of municipalities in BKÜ not received any tourist resources. Despite the importance of BKÜ significantly fewer resources could acquire. The BKÜ failed to achieve its development goals in the system of the development policy.

The second half of the study seeks to answer why did not achieve self-development resources to the Balaton area. The main reason for this was the centralized operation of the development policy. May be there are many other reasons: party politics, lobbying power, regional attitudes of the government.

Finally special needs of the lake were recognized. That was the so called „Balaton Flagship Programme”. This initiative is practically failed in less than a year. Relevant to the Balaton area, in the three affected ROP there was only minimal co-ordination of tourism development funds.

The study highlights the functioning of the national development policy, the centralized management system and a possibilities of a special area in the period beginning in 2007.

Kulcsszavak: Balaton, idegenforgalom, fejlesztéspolitika, területi tudományok, decentralizáció

Kivonat:

Az 1996-ban létrejött Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (BKÜ) Magyarország második legfontosabb turisztikai célterülete, így a nemzetgazdaságban betöltött szerepe is jelentős. A BKÜ-nek speciális helyzete van a fejlesztéspolitika rendszerében Magyarországon. E terület státuszában eltér a NUTS2 régióktól, méretében kisebb, intézményi jogosultságai is eltérők. Kiemelt szerepe folytán helyi szinten rendszeresen megfogalmazódó gondolat és igény, hogy NUTS2 régiókhoz hasonlóan önállóan felhasználható fejlesztési forrásokat kapjon a Balaton. A 2007-2013 időszakban erre végül nem került sor.

A tanulmány első fele a BKÜ fejlesztési eredményeit tekinti át, külön figyelemmel a turisztikai ágazatra. A rövid elemzés rámutat arra, hogy a korábbi fejlesztési időszakhoz képest sokat javult a balatoni forrásszerzés hatékonysága 2007-2012 között, de a turisztikai fejlesztéseket tekintve jelentős volt az elmaradás. A BKÜ településeinek óriási többsége semmilyen turisztikai forrásból nem részesült, és a kiemelt fontosságú szezonhosszabbító erejű nagyprojektek is elmaradtak. A súlyához képest a BKÜ jelentősen kevesebb forrást tudott megszerezni. A fejlesztéspolitika meglévő rendszerében a BKÜ nem tudta fejlesztési céljait érvényesíteni.

A fejlesztések elmaradásában nem csak rendszer-szerű okok játszhattak közbe, de ez is döntő tényező lehetett. Ennek tekintetében a tanulmány második fele arra keresi a választ, hogy miért nem kaphatott önálló fejlesztési forrásokat a Balaton. Ennek fő oka a hazai fejlesztéspolitika centralizált jellegéből adódik. Emellett számos más ok is szóba került: pártpolitikai, lobbierő, területi szemlélet.

Önálló program helyett a Balaton speciális igényei végül elismerésre kerültek. Több operatív programon átívelő finanszírozási konstrukció gondolatával született meg az ún. Balatoni Zászlóshajó Program. A

hatáskörök nem egyértelmű lehatárolásával, a centralizált fejlesztéspolitikai rendszer mellett a kezdeményezés gyakorlatilag kevesebb mint egy év alatt megbukott. Végül a Balaton esetében a három érintett ROP-ban csak a turisztikai fejlesztési források kihelyezésének minimális összehangolására került sor. A tanulmány rávilágít a hazai fejlesztéspolitika működésére, a centralizált irányítási rendszerre és egy kiemelt térség mozgásterére a 2007-től kezdődő fejlesztési időszakban.

BEVEZETÉS

A Balaton és térsége Magyarország második legfontosabb turisztikai célterülete, amely egyedülálló természeti környezetének, kapcsolódásra alkalmas vízpartjának, különleges táji adottságainak, valamint a turisztikai igények kiszolgálására létrejött kiterjedt gazdasági-szolgáltatási infrastruktúrájának köszönhető.

Tanulmányomban első felében arra teszek kísérletet, hogy bemutassam a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (továbbiakban BKÜ) fejlesztéseinek Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT), majd Új Széchenyi Terv (ÚSZT) 2007-2012 közötti időszakára eső állapotát. A téma önálló tárgyalása indokolt, hiszen nemzetgazdasági szinten is meghatározó a balatoni idegenforgalom helyzete.

Tanulmányom második felében egy összetettebb probléma megközelítésére teszek kísérletet. A BKÜ fejlesztésének problematikájának hátterét kutatva egy kérdésre koncentrálok: balatoni szinten időszakosan megfogalmazódó igény, hogy a BKÜ fejlesztése lehetőség szerint decentralizált forrásokkal, lokális forráselosztási rendszerrel, egy önálló programmal valósuljon meg. Arra keresem a választ, hogy milyen okok játszhattak abban szerepet, hogy a BKÜ az ÚMFT időszakában miért nem kapott, kaphatott önálló fejlesztési forrásokat? Legvégül mindezt az országos fejlesztéspolitika kontextusába kívánom helyezni. Mindezek a felvetések választ adhatnak arra, hogy a BKÜ milyen mozgástérrel rendelkezett a fejlesztéspolitika érintett időszakában, valamint az időszak kormányainak területpolitikai tevékenységének egy szegmensére is rávilágít.

Elemzésem, különös tekintettel a Balaton térségét érintő politikai háttérfolyamatokra közel sem teljes körű. A kutatás során elért eredmények sokkal több kérdést vetnek fel, mint amennyit képesek megválaszolni. Ennek ellenére reményeim szerint tanulmányom hozzájárulhat a hazai fejlesztéspolitikai, területpolitikai rendszerek teljesebb megismeréséhez, különösen az ÚMFT időszakának vonatkozásában. A felmerülő kérdéseket pedig további kutatásoknak kell egyértelműsíteniük, így a tanulmány inkább problémafelvető célokat tűzött ki maga elé.

E dolgozat főként másodlagos források alapján született. Felhasználtam több olyan szakpolitikai értékelés eredményeit, amelyek elkészítésében magam is részt vettem. Ezen felül szakirodalmi források és sajtóanyagok is feldolgozásra kerültek. Ezekkel szerves összefüggésben került sor a vonatkozó szakpolitikai dokumentumok áttekintésére is.

Tanulmányom elméleti rendezőelvét a regionális tudományok területén találtam meg. Nemes Nagy József elmélete szerint, ahhoz hogy egy térségből régió jöjjön létre, három folyamat megvalósulására van szükség. Ezek a regionalizáció, regionalizálódás, regionalizmus. Az első folyamat során térfelosztás eredményeként megszületnek a terület határai; a második folyamat a társadalmi és gazdasági kohéziót kialakulásában játszik szerepet, míg regionalizmus az identitásra és az intézményesülésre épül, amely a kialakuló régió irányítása felé hat. (Nemes Nagy, 2009. 186.)

A következőkben bemutatott folyamatok a fenti aspektusok számos elemére rávilágítanak, közte leginkább az intézményesültség fejlesztéspolitikai vágyaira és vonzataira. Az a tény, hogy az üdülőkörzet helyzete a fejlesztéspolitika rendszerében közel sem stabil, rámutat arra, hogy az intézményesülés jelenleg is zajló folyamat. A tanulmányom e folyamat egy rövid, de fontos időszakát járja körül, és reményeim szerint rávilágít a BKÜ, mint esetleges jövőbeni (tértudományi fogalmak szerint is megfelelő) régió kialakulásának törekvéseire.

A BKÜ FEJLESZTÉSE A 2007-2012 KÖZÖTTI IDŐSZAKBAN

A 2007-2014-es uniós fejlesztési időszakra történő felkészülés idején került kialakításra *Magyarország Stratégiai Referenciakerete 2007-2013*, amely az *Új Magyarország Fejlesztési Terv* nevet kapta. Az ÚMFT a turizmusfejlesztési forrásokat a regionális operatív programok (ROP) hatáskörébe utalta. Ennek alapján az európai uniós támogatású turizmusfejlesztés három formában indult meg: turisztikai attrakciók fejlesztése, szálláshelyek megújítása és turisztikai desztináció menedzsment szervezetek kialakítása, fejlesztése.

A Balaton térségének összehangolt fejlesztésére a BKÜ-t az 1996. évi XXI. tv. (*A területfejlesztésről és területrendezésről*) nevesíti először mint kötelezően létrehozandó kiemelt fejlesztési területet. A törvény a Balaton Fejlesztési Tanács, mint a térség fejlesztéséért felelős szerv is nevesítésre kerül. A BKÜ pontos határait az 89/1997. (V.28) korm. rendelet határozza meg először. A három megyét, (majd a tervezési-statisztikai régiók létrehozásával) három régiót is érintő BKÜ-t kezdetben 154 település alkotta. Az

ún. *Balaton törvény* megszületésével 2001-ben a BKÜ 164, majd 2008-ban 179 településre bővült. A BKÜ fejlesztése kezdetben központi költségvetési forrásokból valósult meg. Későbbiekben ezek mellett nagyságrendileg nagyobb szerepet kaptak az európai uniós források.

Három tervezési-statisztikai régióval érintkezve három regionális operatív programban (ROP) van jelen a BKÜ egy-egy területe, így a kiemelt térség fejlesztési intézmények szemszögéből nem egységes. Mint látni fogjuk, a Balaton Fejlesztési Tanács (BFT) csak a három érintett régió prioritásainak és támogatási konstrukcióinak kialakításában vehetett részt.

Az uniós tervezési-fejlesztési szintnek (NUTS2) megfelelő tervezési-statisztikai régiók határainak megállapítására 1998-ban került sor, amelyek alapvetően három megye összekapcsolásából születtek meg. E régiók kialakítása során a BKÜ területe, amely lényegében idegenforgalmi szempontok szerint került lehatárolásra, nem felelhetett meg az uniós követelményeknek, hiszen területében és lakosságszámában leginkább egy átlagos megye (NUTS3 szint) adottságaival rendelkezik. Ezen felül megyéken, kistérségi határokon átívelő területe további intézményi „bonyodalmakra” adhatott volna okot. (Agg, 2010. 24-25.) Ez az állapot gyakorlatilag előrevetítette, hogy az ÚMFT során egy NUTS2-re régiókra tervezett regionális operatív programot nem kaphat a BKÜ térsége.

Végül (mint látni fogjuk) a BKÜ tekintetében az érintett három ROP turisztikai forrásai minimális összehangolásra kerültek és mindegyik ROP-ban külön-külön önálló elemként megjelent a BKÜ illetékes területe. Dél-Dunántúli Operatív Program turisztikai magterületként tekintett a Balatonra, ahol a fejlesztési célok vízi, aktív, konferencia- és egészségturisztikai fejlesztések, tematikus parkok stb. létrehozása a cél. A Nyugat-Dunántúl esetében ökoturisztikai és aktív programok fejlesztések jelent meg célként, míg Közép-Dunántúli OP hagyományos turisztikai térségként tekintett a BKÜ-re. (Pannon.Elemző, 2013./A.)

A Balaton esetében az I. Nemzeti Fejlesztés Terv (NFT) 2004-2006 közötti időszakára és az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) 2007-2008 közötti idejére vonatkozóan 2009-ben született egy elemzés (Oláh – Dombi – Retz, 2009). A tanulmány bemutatta, hogy az NFT-1 ideje alatt rendkívül alacsony határfokkal működött a BKÜ forrásszerzése: az egy főre eső fejlesztési források hazai átlagának mindössze 60%-t sikerült lehívni. Hasonlóan alacsony volt a pályázati aktivitás mértéke is (Oláh – Dombi – Retz, 2009 5-7.).

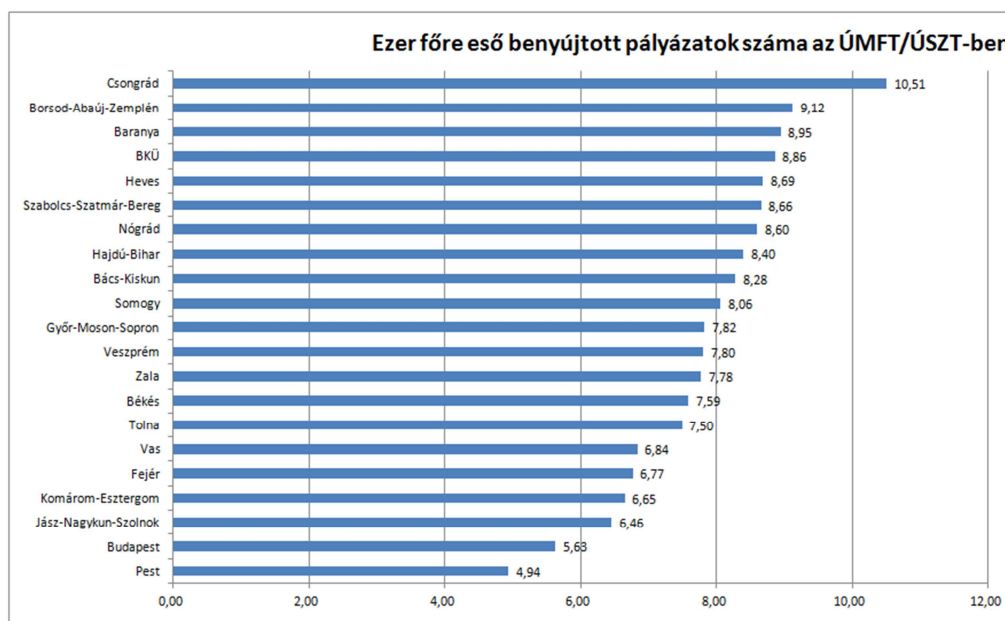
Az Új Magyarország Fejlesztési Terv első két évére vonatkozóan sem javult jelentősen a helyzet. A szerzők végezetül arra a következtetésre jutottak, hogy a vizsgált időszakban a „BKÜ hátrányosan került ki a forrásokért vívott versenyből. Ahogy azt az NFT-I időszakára vonatkozóan ki kellett jelentenünk, az ÚMFT első két évének forrás-kihelyezési gyakorlata során sem volt érvényesíthető az üdülőkörzet többlet igénybevétele (turizmus, környezetvédelem) eredeztethető kiemelt státusza. Amennyiben ezek az arányok a tervezési időszak hátralevő részében jelentős mértékben nem változnak, akkor a régió nagy valószínűséggel hosszú időre elveszítheti egykori versenyképességét.” (Oláh – Dombi – Retz, 2009. 29.)

Az ÚMFT/ÚSZT 2007-2012 márciusának időszakában az országban több mint 76000 pályázatot adtak be, amelynek 3%-a esett a BKÜ területére. A támogatott pályázatok aránya a BKÜ-ben és a teljes Magyarországon is közel azonos, csaknem 50% volt. Az igényelt támogatás összességéből közel 3%-ot igényeltek az üdülőkörzeten belül (mintegy 263 milliárd Ft-ot), ebből 2012. év elejéig 175 milliárd Ft. lekötött forrás érkezett a térségben. A vizsgált időszakban mindössze csak 45 milliárd (26%) került kifizetésre.

A fejlesztési források egészét tekintve a BKÜ az ÚMFT/ÚSZT 2012. év elejéig terjedő időszakában jelentősen javított forrásszerzési képességein, bár sok tekintetben így is elmarad az országos átlagtól; (méretének megfelelően) megyei szintű összehasonlításban a középmezőnyben helyezkedik el.

Pályázati aktivitást vizsgálva a BKÜ javított korábbi állapotához képest. Ezer főre vetítve a BKÜ-ben 8,86 pályázatot nyújtottak be, míg az országos átlag mindössze 7,38 darab volt. (1. ábra) (Kabai, 2012.)

1. ábra. Ezer főre eső pályázatok száma ÚMFT/ÚSZT 2012.03.-ig

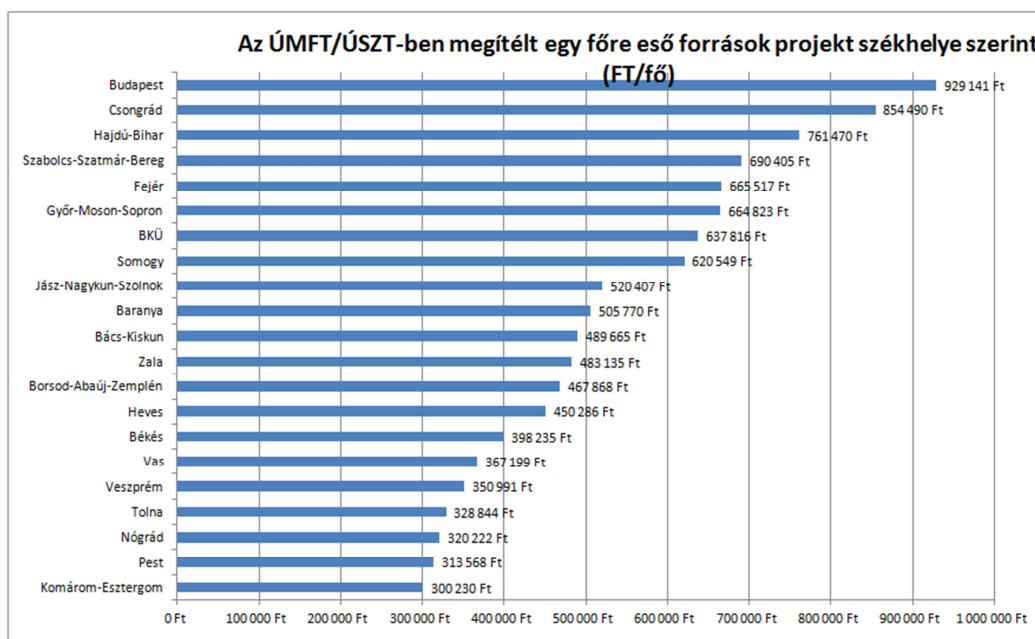

Forrás: Kabai, 2012

A 2012 tavaszáig kifizetett fejlesztési források tekintetében a BKÜ viszont már közel sem ért el jó eredményeket. A 2011-es állandó népesség adatokkal számolva egy főre eső országos átlagban mintegy 244 ezer Ft esett, a BKÜ esetében ez az összeg csak 165 ezer Ft. A BKÜ egy főre vetít kifizetett források tekintetében az országos átlag csak alig több mint 76%-át érte el.

A megítélt támogatások egy főre eső arányát tekintve a BKÜ valamivel az országos eredmény fölött teljesített. Az ország egész területét tekintve 601 882 Ft/fő eredményt mérhetünk, addig ugyanebben az időszakban a Balatonnál 637 816 Ft/fő támogatást ítélték meg. (2. ábra)

2. ábra. Egy főre eső fejlesztési források összehasonlítása

Forrás: Kabai, 2012

A forrásszerzés hatékonyságát mutatja, hogy a pályázatok során igényelt összeg mintegy 66,5%-t sikerült a BKÜ területén fejleszteni kívánó pályázóknak elnyernie, ezzel országos összehasonlításban is kiemelkedő eredményt ért el e terület.

Az ÚMFT/ÚSZT 2012. év elejéig terjedő időszakában a korábbiakhoz képest nőtt a balatoni forrásszerzés hatékonysága, de ténylegesen kifizetett fejlesztési források tekintetében jelentősen elmaradt az országos tendenciáktól.

Az összes fejlesztési forrás megszerzésével ellentétben a BKÜ húzóágazatát jelentő idegenforgalom fejlesztésében nem voltak kiemelkedő sikerek.

A *turizmusfejlesztés területi kohézió szempontú értékelése* című vizsgálat során elsősorban a regionális operatív programok keretei között megpályázható turizmusfejlesztési források kerültek elemzésre. A 2007-2012. augusztusa közötti időszakban a BKÜ esetében 381 turisztikai pályázat adatait (országos 14%-a) vizsgálta az értékelés, amelyekhez kapcsolódóan mintegy 18 milliárd Ft megítélt turisztikai támogatást lehetett megállapítani. Ez az összeg a teljes hazai megítélt turisztikai fejlesztési források alig több mint 8%-a. (PannonElemző, 2013./A) A Balaton hazai turizmusban betöltött szerepének ismeretében ez a forrásszerzési eredmény rendkívül csekély, amely már előre vetíti az ágazat fejlesztésének problémáit. Szintén ezt támasztja alá, hogy az összes nyertes turisztikai pályázat csak mintegy 16%-a esett a BKÜ területére.

A számos fejlesztési cél között megfogalmazott balatoni nagyprojektek, szezonhosszabbító beruházások elmaradását kiválóan példázza, hogy az 500 millió Ft felett pályázatok az országosnál jelentősen kisebb arányban vannak jelen, arányuk csak mindössze 4%-volt. A fejlesztési források és a kisebb beruházások túlsúlyát mutatja, hogy az országosnál nagyobb arányban szerepelnek 50-100 millió Ft közötti projektek, és 100-500 millió Ft közöttiek is elmaradnak hazai viszonylatban. (PannonElemző, 2013./A)

A balatoni turizmus-ágazat területileg rendkívül koncentrált és egy-egy város köré csoportosul főként a szálláshelyek-vendégéjszakák tekintetében. Ez a kiegyenlítetlen rendszer a pályázatok száma és a források megszerzése során is érvényesült. A legtöbb projekt a partmenti településekre koncentrálódott, közülük is kiemelkedett Balatonfüred, Siófok, Tihany, Keszthely. A partközeli, illetve háttértelepülések közül csak Hévíz, illetve Zalakaros említhető. A pályázati rendszernek a turizmus dekoncentrációját nem sikerült elősegítenie, sőt ellentétes hatásokat váltott ki. (PannonElemző, 2013./A)

A leszerződött támogatási összegek tekintetében is hasonló koncentrációt találunk: Balatonfüred 2,5 milliárd Ft összeggel a lista élén áll, míg Siófok, Zalakaros és Tihany 1-2 milliárd Ft közötti támogatást nyert el, 18 település pályázói 100 millió és 1 milliárd Ft közötti összeggel rendelkeznek elviekben, míg további 19 településen 100 millió Ft alatti összeget nyertek el. A BKÜ 138 települése (77%) semmilyen leszerződött turisztikai támogatással nem rendelkezett a vizsgált időszakban. (PannonElemző, 2013./A)

A fejlesztések sikerességének fontos mutatója lenne, hogy a rendelkezésre álló források közül mennyit tudott megszerezni e terület. A BKÜ abszorpciók képességeinek vizsgálata során azonban jelenleg komoly adathiányba ütközünk.

A három érintett ROP 2007-2010 közötti akcióterveinek elemzése alapján az attrakciófejlesztés, vonzerőnövelés, valamint turisztikai együttműködések fejlesztése (TDM szervezetek) célokra a három érintett ROP-ban összesen 10,67 milliárd Ft állt a BKÜ rendelkezésére. A szálláshelyfejlesztések esetében egyik akcióterv sem különített el forrásokat a BKÜ számára, így ezt a forráskeretet külön nem tudjuk tárgyalni. A 2011-2013-ra vonatkozóan viszont a jelenleg nyilvános ROP Akciótervek nem olyan részletesek, hogy az egyes prioritások részleteit is tárgyalják, így a BKÜ egyes külön forrásairól sem kaphatunk számszerűsíthető adatokat. (ROP Akciótervek 2007-2010)

A különböző fejlesztési dokumentumokban megfogalmazott, erőteljesen az idegenforgalomra építő Balaton fejlesztési irány tekintetében, az ÚMFT első 2/3-ának időszaka nagyrészt sikertelen volt. A fejlesztéspolitika rendszerében a balatoni

idegenforgalom fejlesztésének kiemelt célját a BKÜ-nek nem sikerült érvényesítenie. Elmaradtak a szezonhosszabbító, tömegeket vonzó nagyberuházások, és látványos nagyprojektek. A források elaprózódtak. Az összes turizmusfejlesztési forrás csekély arányát sikerült a Balatonhoz irányítani, amely kiemelt státusza, de a hazai turizmusban romló helyzete miatt viszont szükségét látná. A turizmus területi megoszlását sem sikerült előmozdítani, hiszen a BKÜ településeinek $\frac{3}{4}$ -ét semmilyen idegenforgalom fejlesztési forrás nem érintette. Emellett a fejlesztési célok közül komplex fejlesztési csomagok sem tudtak megvalósulni.

Összességében: *„a BKÜ térsége fejlettségi es jövedelmi viszonyait tekintve az országos átlag alá került, így, kiemelt turisztikai szerepre való tekintettel, fejlesztéshez támogatások szükségesek. Ugyanakkor a 2007-2013-as ciklusban a BKÜ-re meg turisztikai súlyához képest is kevesebb fejlesztési pénzt allokáltak. Ennek jövőbeli változatlansága esetében a térség turisztikai versenyképessége kritikussá válik.”* (PannonElemző, 2013./A)
(PannonElemző, 2013./A)

A BKÜ MOZGÁSTERE AZ ÚMFT TERVEZÉSE ÉS MEGVALÓSÍTÁSA SORÁN

A fentiek során azért tárgyaltam viszonylag hosszan a BKÜ-t érintő fejlesztési tendenciákat, hogy bemutassam, hogy a rendelkezésre állt fejlesztéspolitikai keretekben e terület nem tudott akkora forrásokat lekötni, mint az helyzetéből adódón szükséges lett volna. A következőkben e helyzet kialakulásának hátterét vázolom.

A fejlesztéspolitika Balaton esetében tapasztalható területi ellenmondásaira világít rá, hogy a BKÜ területe három ROP között oszlott meg, így bizonyos értelemben perifériális pozícióba került; számos nélkülözhetetlen fejlesztés elmaradt. *„Ez rámutat a térség egységes fejlesztéspolitikai kezelésének szükségességére (intézmény, forrás). Ráadásul az OTK elismerte, hogy a térség közszolgáltatási kapacitásai, fejlesztési igényei nem csupán állandó lakosainak igényeit kell, hogy kielégítse, hanem a mintegy 240 ezer főnyi üdülőtulajdonosi körét is, továbbá az itt megjelenő turisztikai forgalmat is ki kell szolgálni. Ez a fejlesztéspolitikában nem érvényesül. Az országos, és főleg a vidéki átlagot sokszorosán meghaladó társadalmi igénybevétel okozta amortizációs és környezetvédelmi következmények kezelése a területpolitika kiemelt figyelmét követeli meg, ami átlagot meghaladó fejlesztési források régióba áramoltatását és helyben integrált módon történő felhasználását igényli.”* (PannonElemző, 2013./A)

A fenti problémák megoldására a helyi szereplők részéről az elmúlt évtizedben sokat hangoztatott gondolat, hogy a térség fejlesztését valamilyen önálló program formájában lenne célszerű megvalósítani. Ennek kapcsán a kérdés az, hogy 2006-2007-ben az országosan is kiemelt fejlesztési státusza ellenére végül miért nem kapott önálló fejlesztési forrásokat a BKÜ?

E kérdés vizsgálata önmagában a hazai területfejlesztési szakpolitika, területpolitika 2000-es évek közepén tapasztalható helyzetére, illetve ezekkel szoros összefüggésben az ÚMFT tervezésének és működésének alapjaira is rávilágít. Ezen felül e téma Balaton térségének érdekérvényesítő képességének kérdését is árnyalja.

Mint egy korábbi elemzés rámutatott, az önálló fejlesztési program elmaradásán kívül még számos más tényező közrejátszott abban, hogy 2007-2014 közötti időszakban a BKÜ korlátozott eredményeket ért el. Ezek közül több is kiemelkedő hatású lehetett, így az általam tárgyalt kérdés, csak a probléma egyik oldalát világítja meg:

- Az érintett ROP-ok belül a BKÜ viszonylag kis forrásokat allokaláltak, amely nem volt elegendő minden fejlesztési igényre.
- Kevés projektötlet született és források hiányában szinte teljesen elmaradt a projektgenerálás.
- Gyenge volt a fejlesztési szereplők közötti együttműködés.
- A helyi szereplők tökeszegények. (PannonElemző, 2013./A. 77-78.)

A Balaton önálló fejlesztésének gondolata egyidős a balatoni turizmus-gazdaság megjelenésével és erősödésével, amely már közel 130 évre vezethető vissza.

Intézményileg, forrás-kihelyezési tapasztalatait tekintve a Balaton Fejlesztési Tanács és háttérszerve készen állt arra, hogy 2007-től egy önálló programot működtessen. 1999-től kezdődően évente változó mértékben, de BFT számos hatáskörébe átutalt főként központi költségvetési forrás kihelyezését valósította meg. A központi források átengedésével pl. 2005-ben már 1,1 milliárd Ft felett döntött a BFT. (Kaiser, 119.)

A fejlesztési források valamilyen önálló program keretében történő megszerzésére már az I. Nemzeti Fejlesztési Tervre (NFT) történő felkészülés során felmerült az igény. A BFT 2002-2006 közötti fejlesztési tervében szerepel: *„A térségben lévő önkormányzatok részéről erős az igény az önálló területtel rendelkező önálló régióra, amely ezáltal a tervezési-statisztikai EU támogatási célterülete lehetne. (...) El kell érni, hogy a Balaton közvetlenül is, és három régión keresztül, illetve azokkal való együttműködésben is*

megjelenhet az Európai Unió forrásokban...” (Idézi Oláh, 2002. 52.) (Fentebb már utaltunk rá, hogy ez az időszak a Balaton számára végül abszolút sikertelen volt.)

A korábbi önállóan felhasználható fejlesztési források feletti rendelkezés és gyakorlat tekintetében a 2007-2013-re történő felkészülés idején az első tervezési dokumentumok kivétel nélkül egy saját programmal rendelkező BKÜ-ről szóltak. Ezt erősítette a Gyurcsány-kormány kommunikációja is, amely helyi hatáskörökbe utalt (nem csak uniós) források kihelyezését vetítette előre. „Csökkentjük a pántlikázott pénzek számát, csökkentjük a központi pályázatokat, hogy ennek forrásait oda lehessen adni a régióknak, a megyéknek, a településnek. Azaz csökkentjük a központi kormányzat feladat-előíró, feladat-finanszírozó kiegyenlítő szerepét, ezzel növeljük a helyiek felelősségét.” – emelte ki pl. Gyurcsány Ferenc miniszterelnök 2005-ben egy rendezvényen. (idézi Simon, 2005.)

Ezzel a szemlélettel született a 2005 nyara - 2006 év eleje között elkészülő és elfogadásra kerülő *Balaton Stratégia*, valamint az országos dokumentumokba ágyazott *Balaton Térségi Komplex Program* is. Mindkét dokumentum szerint a BKÜ önálló fejlesztési programmal kell, hogy rendelkezzen.

Mivel 2006 év közepén még mindig nem született semmilyen előzetes döntés egy önálló Balaton programról, így a fenti dokumentumok operatív forrás-kihelyezési tervvé történő átalakítása (*Részletes Balaton Terv 2006*) előre vetítve a jövőt, már más-más OP-ból finanszírozható projektekre, illetve a három érintett ROP-ból közösen megvalósítható fejlesztésekre koncentrált. (Péti, 2006. 34-36.)

2006 nyarán a helyi szereplők még reménykedtek egy önálló Balaton program elindulásában. A helyi önkormányzatokat tömörítő Balaton Szövetség nevében Dr. Bóka István Lamperth Mónika turizmusért és területfejlesztésért felelős miniszterhez intézett interpellációt a parlamentben. „Dr. Bóka István azt kérdezte a minisztertől, hogy lesz-e önálló balatoni regionális program elkülönített, csak a Balaton kiemelt üdülőkörzetre felhasználható pénzekkel? Ha nem, akkor a tó körüli három jogi régió programjaiban lesznek-e csak az üdülőkörzetre felhasználható pénzek?” (Veszprém megyei Napló, 2006. július 26.)¹

Egy nem sokkal később született tanulmány helyesen világítja meg az akkoriban fellépő problémát: „Éppen ezért a 2007–2013 közötti programidőszak előkészítésének egyik sokat vitatott kérdése volt, hogy megjelenjen vagy megjelenhet-e az ÚMFT-ben a

¹ (Ismeretlen ok miatt) az interpelláció eredeti szövege nem szerepel az Országgyűlés internetes gyűjteményében.

Balaton fejlesztési programja akár önálló OP, prioritás, esetleg kiemelt program formájában, avagy a BFT-nek külön-külön kell megállapodnia a három régióval a Balaton fejlesztését érintő kérdésekről az NFÜ által menedzselt komplex program keretében. A BFT és a KDRFT egységesen – bár nyilvánvalóan eltérő érdekektől vezérelve – az előbbi javaslatot támogatta, azonban az NFÜ álláspontja 2006 augusztusában már előre vetítette a második verzió megvalósulását.” (Kaiser, 2007. 119)

Ez a bizonyos esemény, ahol már lényegében egyértelművé vált az önálló Balaton program elmaradása, 2006 augusztusában zajlott Veszprémben. A Közép-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács ülésén felszólaló Bajnai Gordon (ekkor) fejlesztéspolitikai kormánybiztosként egyértelműen a NUTS2 régiók szerepe mellett kötelezte el magát. (Veszprém Megyei Napló, 2006. augusztus 31.)

2006 késő őszén az ÚMFT ROP-ok társadalmi egyeztető fórumán újra felmerült a BKÜ kérdésköre. Ebben az időszakban a kormány részéről már megjelent az a gondolat, hogy ha nem önálló program formájában, de a három érintett régió egyeztetésével kapjon kiemelt szerepet a BKÜ. *„Ami a régiós önkormányzati működést illeti és az ezekhez kapcsolódó fejlesztéseket a régiókban majd részletesen egyeztetjük. Önálló szempontként megjelent a Balaton és a komplex programok jelentősége. A Balatonnal úgy számolunk, mint egy komplex programmal, és nem, mint régióval, hiszen az uniós statisztikai nomenklatúra erre nem ad lehetőséget, de arra igen, hogy olyan programokat készítsünk, amely egy-egy célzott problémakört érintenek. Ilyen értelemben a Balaton, mint önálló zászlóshajó projekt elindítását tervezzük.”* – emelte ki a rendezvényen Bajnai Gordon fejlesztéspolitikai kormánybiztos.

Ezt a felszólalást egészítette ki ugyanezen az eseményen Dr. Szaló Péter államtitkár az Országos Területfejlesztési Minisztérium képviselőjeként: *„Felmerült az egyik kérdésben, hogy lesz-e Balatoni Fejlesztési Tanács. Lesz és működni is fog és reméljük, hogy nagyon sikeres lesz még akkor is, ha nem lesz végrehajtó, hiszen nem lesz ilyen operatív program, de ezt senki soha nem is ígérte. A végrehajtást nem tovább aprózni kívánja a kormányzat – amivel egy Balatoni OP együtt járna -, hanem a hatékonyság irányába terelni. Ami nem jelenti azt, hogy komplex programok ne tudnának úgy megvalósulni, hogy a lábai különböző operatív programokba érjenek. Az a kérdés, hogy van-e ilyen jó program, van-e olyan zászlóshajó, ami tudja szervezni a Balaton térségében a legfőbb célokat: a minőségi turizmust és a környezetvédelmet. Az a komplex program, ami mindent tartalmaz az*

agráriumtól a humán infrastruktúra-fejlesztésig, az nem komplex program.” (ROP-ok társadalmi egyeztetése, 2006.)

Ezek a megszólalások jellemzik azt az időszakot, amely az Balaton térségének ÚMFT időszakára történő felkészülését kísérte, és végül nem jöhetett létre egy önálló fejlesztési program. A következőkben azokat az okokat igyekszem feltárni, amelyek a program elmaradásához vezettek.

Az önálló Balaton OP elmaradásának legfőbb okaként alapvetően az intézményi-strukturális szempontokat tartjuk. A 2007-13-as fejlesztési időszak NUTS2 régiókra épülő szemlélete meghatározta a kereteket, amelyeken a hazai tervezők és szakpolitikusok nem kívántak túllépni. Ezt támasztják alá az előbbi nyilatkozatok is, amelyek az uniós struktúrákra hivatkoznak. Ilyen körülmények között nehezen elképzelhető lett volna, hogy NUTS2-es régiók rendszere megbontásra kerüljön és egy önálló OP-t kapjon a BKÜ.

Árnyalja a folyamatokat, hogy ebben az időszakban a fejlesztéspolitika rendszerében a BKÜ-höz képest a NUTS2 régiók sem voltak jelentősen előnyösebb helyzetben. Előnyük elsősorban csak annyi volt, hogy e szintre épült fel a fejlesztések rendszere, illetve méretüknél fogva esetleg komolyabb lobbitevékenységet fejthettek ki. Ezt erősítette, hogy 2006 őszétől a regionális fejlesztési tanácsokban alapvetően a kormányoldal dominanciája érvényesült. (Perger, 2010. 12.)

Már az I. NFT idején tapasztalhatóak voltak azok a folyamatok, melyek a vártnál kisebb hatáskört adtak a fejlesztési régióknak. A 2004-2006 közötti időszakban a viszonylag kis forrásokat kaptak a regionális programok, és rendkívül kis hatáskört szereztek a NUTS2 régiók szervei azok elosztásában. (Perger, 2010. 10.)

Az 2007-2014 közötti fejlesztési időszakra történő felkészülés során a régiók nagy reményekkel fordultak a kormány felé. Ezt ösztönözte, hogy a 2004-ben megalakuló Gyurcsány-kormány programja szerint egyértelműen a regionális szint mellett kötelezte el magát. *„A közigazgatás átalakításának iránya a decentralizáció és a regionalizáció lehet. A kormány vallja, hogy a döntéseket a lehető legközelebb kell meghozni az emberekhez. Bízunk a polgároknak, bízunk a helyi közösségekben, hiszen ők, az érintettek tudják a legjobban, mire van szükségük. A döntéshozatal decentralizálása, az önkormányzatiság erősítése egyben a lehetőségek és felelősségek kiterjesztését is jelenti. (...)A decentralizálás és az önkormányzatiság jegyében elősegítjük a térség jövőjét meghatározó fejlesztési döntéseknek a régiók, a kistérségek szintjére történő telepítését. A feladatot, a megvalósításához szükséges pénzt és a felelősséget is azoknak kell átengedni, akik erre a*

legilletékesebbek, a kisebb és tágabb helyi közösségeknek. (...)Központi forrásokat biztosítunk a Nemzeti Fejlesztési Tervvel összhangban megvalósuló regionális és kistérségi fejlesztésekhez, önálló döntést biztosítva a Regionális Fejlesztési Tanácsoknak és a Kistérségi Fejlesztési Tanácsoknak.” (Lendületben az ország..., 2004.)

2006 májusában az új kormány programja szintén hasonló célokat fogalmazott meg. A program a fejlesztéspolitika alapvető területi szerveként ismét a NUTS2 szintű régiókat határozta meg. „Az önkormányzati reformmal a területfejlesztés feladatai a regionális önkormányzatokhoz kerülnek.(...) A regionális testületek forráselosztó és monitoring feladatokat kapnak.” (Új Magyarország, 2006.)

Az előzetes elképzelések ellenére a régiók számára nyújtott lehetőségek egészen eltérő képet mutattak. 2006. májusi választásokat követően a politikai eseményei, illetve a fejlesztéspolitika kettős irányítása mellett² lezajlott viták a régiók számára végül nem túl nagy mozgásteret engedtek. A 2007-14-re eső fejlesztési források csak mintegy 25%-át kapták meg a ROP-ok (korábbi 50%-os tervek ellenére). Emellett a regionális operatív programok irányításában is rendkívül csekély hatáskört kaptak a regionális intézmények. A fejlesztési döntési hatáskörök regionális szintre történő átadását végül a 2006 őszi választások döntötték el, ahol a megyék többségében a jobboldali ellenzék győzött. A kormány a régiókat nem tekintette legitim politikai szereplőknek, így nem kívánt komolyabb mechanizmusokat átruházni. A regionális fejlesztési tanácsok a korábbiakhoz képest több (véleményezési, döntési) hatáskört kaptak, de a ROP-ok irányítása lényegében a központilag működő Irányító Hatóság hatáskörébe került. (Perger, 2010. 11-13.)

Egy ilyen erős központi rendszerben, ahol a NUTS2 régiók és ROP-ok is csak korlátozott mértékben voltak képesek önmaguk számára hatásköröket szerezni, egy alig megyényi területtel bíró fejlesztési régió eleve rendkívül nagy hátránnyal indult, hogy egy teljes OP-t kapjon. (Csak feltételezni tudjuk, hogy mérvadó okként jelent meg az is, hogy a három érintett NUTS2 régió valószínűleg nem szívesen mondott volna le a rendelkezésére álló források feletti döntésről, hogy azokat átadják a BKÜ számára.)

A helyi szereplők gyenge érdekérvényesítő lehetőségei is rávilágítanak arra, hogy az ÚMFT teljes időszakában (majd az Új Széchenyi Terv során is) a fejlesztéspolitika teljesen centralizáltan működött.

² A fejlesztéspolitika területén ebben az időszakban működött egy illetékes miniszter (Lamperth Mónika) és egy önálló kormánybiztos (Bajnai Gordon).

Az önálló felhasználású balatoni források elmaradásának hátterében még további okok is feltételezhetőek.

Feltehetőleg nagyon távolt állt az időszak szakpolitikusaiktól az a föderatív szemlélet, amely szükséges lett volna egy decentralizáció irányába mutató fejlesztéspolitikai döntés meghozatalához. Ezt a folyamatot láttuk a tervezési-statisztikai régiók kapcsán, a kormányprogramokban lefektetett célok ellenére. Ezt a gondolatot egy 2007-es parlamenti eseménnyel tudjuk illusztrálni. 2007 áprilisában a BKÜ önkormányzatainak képviselőjében Bóka István kérdést intézett Lamperth Mónika területfejlesztési ügyekért felelős miniszterhez, amelyben a Balatonhoz érkező és saját hatáskörben felhasználható források csökkenő mennyiségének problémáját veti fel, valamint a turisztikai fejlesztések elmaradásának veszélyét vázolja. A miniszter azonnali válaszában a BKÜ-t érintő intézményi megoldások problémáját lezárva válaszolt: *„Az intézményes garanciáknál pedig, ha azt gondolja képviselő úr, hogy a Balaton Fejlesztési Tanácsnak úgy kellene döntési kompetenciákat szerezni, hogy nem egyeztet a döntéshozóval, a kormánnyal, akkor azt kell mondjam, ezt nem támogatjuk.”*(Lamperth Mónika felszólalása az Országgyűlésben 2007.04.23)

Az önálló balatoni forráskeret, vagy kiemelt program elmaradásának egy lehetséges (bár közvetlenül nem bizonyítható) oka lehet politikai ellentét is, amely baloldali MSZP kormány és az alapvetően jobboldali helyi politika között állt fenn. A Balaton térsége egy hagyományosan jobboldali-konzervatív vidék. 1947-et megelőzően is hagyományosan a kormánypárti konzervatív pártok nyerték a választásokat a Balaton körül. E jobboldali kötődés 1990-es választásokat követően is megmutatkozott. (Ez alól csak az 1994-es választások hoztak kivételt, amikor a Balaton térségének mindegyik egyéni választókerületében az MSZP ért el sikereket). A 2007-2013-es fejlesztési időszak tervezésének évében *„a 2006 évi választás a balliberális kormányzat pártjaival szembeni ellenzéki főerők lehengerlő győzelmét eredményezte a Balaton térségében.”* A Fidesz-KDNP a listás szavazatok 50,76%-át szerezte meg a térségben, míg az első fordulóban 4 választókerületben e párt jelöltjei az egyéni képviselői helyeket is megnyerték, míg a 2 másik érintett körzetben a második fordulóban értek el sikereket az ellenzéki pártok. A kormánypártok a Balaton térségében egyáltalán nem értek el sikereket. (Dombi, 2006.)

Az önálló fejlesztési források elmaradásának egyik fontos oka lehetett a Balaton MSZP-SZDSZ kormányon belüli alacsony hatásfokú képviselete is. A kérdéses időszakban a Balaton Fejlesztési Tanács élén Dr. Sütő László, Marcali város polgármestere állt, a

kormány delegáltjaként. A BFT elnöke egy 2005-ös interjújában a Balaton fejlesztésének több lehetséges irányáról nyilatkozott. Ebből a beszélgetésből kiderül, hogy Sütő László a turizmusfejlesztésben elsősorban az önkormányzatok szintjét tartotta kiemeltnek, nem a régiót. A következő fejlesztési időszak Balatont érintő tervezésében elsősorban konszenzusos megoldást tartott elképzelhetőnek. „...a térség fejlesztése se lehet csupán a térségi szereplők vagy a központi kormányzat kizárólagos felelőssége. A központi, a regionális, a kistérségi és a helyi aktivitások ki kell egészítsék egymást.” Az interjúból kiderült, hogy a megyei lobbik erejét a megkérdezett erősebbnek tartotta, minthogy területfejlesztéssel a BFT-részére a korábbiaknál több forrást, hatáskört engedjenek át. A beszélgetés alapján úgy tűnhet (bár igazolni nem tudom), hogy a BFT elnökének abban az időszakban alapvetően a meglévő status quo fenntartása volt a célja, és nem kívánt a megyei(regionális) érdekekkel szemben erősebben képviselni a BKÜ érdekeit; annak ellenére, hogy többször hangsúlyozta a térségbe érkező fejlesztési források növelésének szükségességét. (Comitatus - Interjú Sütő Lászlóval, 2005.)

A Balaton térség tervezési időszakban mutatott lobbizási erejét jól illusztrálja, hogy az ÚMFT parlamenti politikai vitájában 2006 őszén már egyetlen felszólaló sem említette meg a Balaton önálló fejlesztési programjának gondolatát, szükségességét. (www.parlament.hu – 2006.10.17. ülésnap)

Mindezek a fenti tényezők együttesen eredményezhették a BKÜ önálló programjának elmaradását. Ennek ellenére a kiemelt balatoni fejlesztési célok legalább részben elismerésre kerültek a fejlesztéspolitika részéről. Megszületett a Balaton térségének ágazati és területi operatív programokon átívelő komplex fejlesztési programjának ötlete. Ennek bejelentése, mint fentebb láttuk, már 2006 őszén megtörtént.

A Balatoni Zászlóshajó nevet kapott komplex program tervezése 2007 tavaszán indult el. Ez a megoldás egy önálló programhoz képest jelentős visszalépést jelentett. Lamperth Mónika a program tervezéséről egy parlamenti felszólalásban csak annyit említett, hogy „...örvendetes az együttműködés a Balaton Fejlesztési Tanáccsal, hiszen közösen fogjuk kidolgozni a Balaton zászlóshajó projektet, ami Balatonfürednek és a többi balatoni térségnek is érdemi fejlődést és fejlesztést hoz majd.” (Lamperth Mónika felszólalása az Országgyűlésben 2007.04.23.)

A program összefoglalása szerint: „A Balaton Zászlóshajó Projekt átfogó célja, hogy a balatoni régió a természetesség és a magas életminőség mintarégiója legyen. Ehhez a Balaton térség és a működő vállalkozások versenyképességének, valamint a területi

kohézió és a környezetminőség javítása szükséges. Az elmúlt években elkészült a balatoni zászlóshajó koncepció, amely mindegy száztizsmilliárd forint uniós támogatás felhasználását tartalmazza.”(A Zászlóshajó programról - BFT honlapja, é.n.) (A későbbi források már 163 milliárd Ft-ról szólnak.)

„A fejlesztések forrásai különböző operatív programokban kerülnek lehatárolásra, a zászlóshajó projekt önálló kerettel nem rendelkezik. Mindez érinti a három régió, valamint a szektorális területek programjait. Egyes fejlesztési területek esetén, ahol a 3 régió vonatkozásában a Balaton menti fejlesztések összehangolására van szükség a 3 ROP-ból nyílik lehetőség a balatoni pályázatok finanszírozására, a térségi szempontú koordinációval. A koordináció az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium feladata” (A Zászlóshajó programról - BFT honlapja, é.n.)

A zászlóshajó program gyakorlatilag minden helyi problémára és fejlesztési elképzelésre igyekezett forrásokat meghatározni a BKÜ számára. A fő hangsúlyt a turizmus fejlesztése kapta, de megjelent a civil közösségek, munkaerőpiac, gazdaság, környezetvédelem, stb. támogatása is. Sőt még az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program bizonyos lehívható támogatásaira is javaslatot tett a program. A BFT elviekben véleményezési szerepet kapott az OP-k akcióterveinek készítése, projektjavaslatok benyújtása során. (Balatoni Zászlóshajó Program, 2007. 05. 31.) Egy olyan komplex program született meg, amelynek épp összetettségéből eredően már sejteni lehetett a működési nehézségeit. (Ezt a fenti idézetben Szaló Péter államtitkár már előrevetítette.)

A program bejelentését nagy sajtóvisszhang, pozitív várakozások kísérték. A nagyívű elképzelések ellenére a Zászlóshajó programról nagyon hamar kiderült, hogy működésképtelen. A koncepció elkészülte után kevesebb mint egy évvel (2008 áprilisában) Suchman Tamás a BFT (Sütő Lászlót) követő elnöke már bejelentette a „zászlóshajó elsüllyedését.”

A program bukásának okai önálló elemzéseket igényelnének, de feltehetőleg a számos szereplő közötti koordináció hiánya, az egységes programirányítás, a döntési hatáskörök túlszervezettsége okozta a legnagyobb gondot. Jelenleg ez még nyitott kérdés. *„Az egységes döntéshozatal hiánya miatt a balatoni zászlóshajó program nem működhet tovább, a tervezett fejlesztések ezért csak külön valósulhatnak meg - mondta Suchman Tamás a Balaton Fejlesztési Tanács és a Balatoni Idegenforgalmi Bizottság együttes ülésén.”* (vehír.hu, 2008.04.03.)

A BFT elnök bejelentésének néhány részletét és a kapcsolódó reagálásokat érdemes idézve bemutatni egy országos napilap közlése nyomán. (Népszabadság, 2008. 04. 17.)

„A program az eredeti tervek szerint nem működhet tovább. Arra ugyanis nincs elkülönített, önálló forrás - mondta érdeklődésünkre Suchman Tamás. - Emiatt ugyan nem kerülnek veszélybe a fejlesztések, de azok megvalósítása a vártnál jóval nehezebb, bonyolultabb lesz. Az elnök szerint a változás lényegében annyi: egy önálló keret híján külön-külön kell majd a programban szereplő egyes beruházások fedezetéért pályázni a kormánynál, a BFT-nél és a tavon "osztózó" három régiónál. Hozzátette: így pedig csak szigorú koordinációval, gyakori egyeztetéssel, valamint a BFT, a dél-, a nyugat- és közép-dunántúli régió szoros együttműködésével sikerülhet a fejlesztések megvalósítása.”

A BFT elnökének véleményét, így a zászlóshajó program bukását Bajnai Gordon (ekkor már) területfejlesztésért felelős miniszter sem tudta érdemben megcáfolni. Nyilatkozatával lényegében lezárta a Balaton 2007-2013 közötti fejlesztésének akkor már közel két éve húzódó problémáját, és a NUTS2 régiók mint a BKÜ ügyében is meghatározó fejlesztési szereplők mellett érvelt:

„A balatoni zászlóshajóprogram céljai maradéktalanul érvényesülnek - mondta (...) Bajnai Gordon önkormányzati és területfejlesztési miniszter. Hozzátette: az viszont tény, hogy a programban megfogalmazott turisztikai tervekhez rendelt fejlesztési források elosztása a tó speciális helyzete miatt nem volt viták nélküli. Mint mondta, turisztikai szempontból hiába egységes a Balaton, az mégiscsak három régió határán van. Ebben a három régióban pedig nem csak a Balaton turisztikai fejlesztésére van szükség. Ezt a különleges helyzetet éppúgy szem előtt kellett tartani a források elosztása során, mint azt, hogy a tó adottságai az egész ország számára fontosak, kiemelt figyelmet érdemelnek.

A három régió a legszívesebben maga döntött volna az egész rendelkezésre álló fejlesztési forrás felhasználásáról, miközben voltak olyan balatoni törekvések, amelyek szerint a regionális tanácsok mellett működő BFT-nek kellett volna még nagyobb összeget kizakítani - mondta Bajnai Gordon. - Végül az eltérő érdekeket figyelembe véve, nagyon kemény alku során osztottuk el a BFT és a három régió között a turisztikai fejlesztésekre fordítható pályázati forrásokat. Ezzel helyzetbe hoztuk a régiókat, de az egységes balatoni fejlesztés érdekében a BFT-t is.”

A kép teljességéhez érdemes a Balaton Szövetség nevében megszólaló Bóka István véleményét is idézni:

„...hiányzik a politikai szándék a térség átfogó fejlesztésére. Bebizonyosodott az is - tette hozzá -, hogy a második nemzeti fejlesztési terv intézményrendszere alkalmatlan a több ágazatot összefogó, komplex fejlesztésekre. Bóka István ugyanakkor egyetértett abban a BFT elnökével és Bajnai Gordonnal, hogy a fejlesztési tanács, valamint a régiók rendelkezésére álló forrásokból sikerülhet a zászlóshajóprogramban szereplő beruházásokat - vagy legalábbis azok többségét - megvalósítani.” (Népszabadság, 2008. 04. 17.)

Így ért véget a BKÜ önálló fejlesztésének kísérlete az ÚMFT időszaka során. A továbbiakban csak a Zászlóshajó program egyfajta kiüresített verziója kísérte végig a fejlesztési időszak Balatont érintő külön történet, és mint láttuk csak a turizmusfejlesztési források 3 ROP közötti részleges összehangolása maradt meg a közös fejlesztési célokból.

A fentiek figyelembevételével végső soron rendkívül korlátozott sikernek tarthatjuk, hogy a BKÜ végül mindhárom érintett ROP-ban, saját BKÜ „alrégiójára” vonatkozóan kapott egy-egy elkülönített, egymástól csaknem független turizmusfejlesztési forráscsomagot. Ez mutatja, hogy a Balaton lobbij ereje csak rendkívül korlátozottan tudott hatni fejlesztéspolitika rendszerére. Emellett rávilágít arra is, hogy a fejlesztéspolitika hazai tervezői végig tisztában voltak a Balaton különálló fejlesztésének szükségességével, valamint a helyi turizmus-ágazat prioritásával, de ezt az intézményrendszerbe már képtelenek voltak érdemben beépíteni.

Az már ettől független kérdés, hogy (mint láttuk) a BKÜ helyi szereplői végül nem tudtak teljes mértékben élni a megmaradt turizmusfejlesztési lehetőségekkel sem: hiányoztak a tőkeerős befektetők, a gazdasági válság jelentősen visszavette a fejlesztési kedvet, az önkormányzatoknak nem voltak erőforrásaik és ténylegesen hiányzott a BKÜ életéből egy erős projektgeneráló szerv.

KÖVETKEZTETÉSEK

Nem tudjuk egyértelműen állítani, hogy egy valamilyen egységes balatoni program ÚMFT keretei közötti megvalósítása végül teljesen másfajta fejlesztési eredményeket generált volna az elmúlt években, vagy sokkal több sikeres projekt tudott volna létrejönni, esetleg javult volna a BKÜ relatív gazdasági, fejlesztési helyzete. Ebben a kérdésben számos más tényező is közrejátszott. E tanulmány csak ezt az egy aspektust kívánta bemutatni.

A Balaton szempontjából rendkívül sikertelen 2004-2006 közötti csonka fejlesztési év után minden helyi szereplő abban bízott, hogy a következő 7 évben egy a BKÜ

szemszögéből sikeresebb időszak következik. Egyértelmű törekvés volt a saját hatáskörben elosztható forráscsomag megszerzése. A fent bemutatott okok (strukturális, politikai, lobb) miatt e források megszerzése végül elmaradt. Mindez kiválóan példázta, hogy a BKÜ-nek csak rendkívül korlátozott gazdasági-politikai érdekérvényesítő eszközök álltak rendelkezésre.

Végül a fejlesztéspolitikai rendszer és intézmények hálózatának rendszerén a köztes megoldást jelentő, operatív programok között kapcsolatot teremteni próbáló Balatoni Zászlóshajó program is megbukott 2008 év elejére.

Mindezek együttesen hozzájárultak ahhoz, hogy bár a források megszerzésének mutatóiban a korábbiakhoz képest jelentősen javított a BKÜ, de a turizmusfejlesztésben az eredeti célok tükrében csak rendkívül korlátozott eredményeket ért el. Így az ÚMFT első időszakában, kb. 2012 év elejéig (ameddig elemzésünk látószöge kiterjed) gyakorlatilag minimálisan erősödhetett a balatoni turizmus és gazdaság versenyképessége.

A BKÜ példája a hazai fejlesztéspolitikai rendszer működésének számos elemét tovább árnyalja, amely összecseng egy a közelmúltban lezárult szakpolitikai értékelés több megállapításával, amely a területiség szempontjait vette szemügyre. (A területi koordinációs kapacitások vizsgálata – PannonElemző, 2013/B).

Az ÚMFT/ÚSZT-re vonatkozó elemzés egyik fő megállapítása, hogy „A magyar fejlesztéspolitika centralizáltan működik. A fejlesztési célokat, eszközöket központilag határozták meg, a végrehajtás logikáját és döntéseit mechanizmusait ugyancsak a kormányzat szempontjai határozzák meg, a konstrukciók működtetését is központilag irányították.”(PannonElemző, 2013/B) A Balaton esete ezt abszolút alátámasztja, hiszen minden végső döntés kormányzati szinten került végső eldöntésre, nem jöhetett létre egy decentralizált fejlesztési színtér.

Az elemzés megállapításai szerint a területi koordináció a fejlesztések végrehajtása során a tervezői szándékokban foglaltaknál kevésbé érvényesült. Az egyes szereplők nem kezdeményeztek a saját feladataik elvégzését nehezítő együttműködések.(PannonElemző, 2013/B) Bár a Balaton esetében a Zászlóshajó program esetében pont egy együttműködési kísérlet megvalósításának próbáját érintettük. Kudarca pontosan ezt támasztja alá: a számos fejlesztési szereplő közötti együttműködése területi szinten abszolút nem tudott kézzelfogható eredményt hozni a fejlesztéspolitika rendszerében.

Az értékelés szerint „a források elosztásának rendszerében a helyi szereplők csak nagyon kevésbé tudtak beleszólni.” (PannonElemző, 2013/B) Bár a BKÜ fejlesztési szereplőinek mindvégig lehetséges konzultációs szerepe volt, de maradéktalanul nem tudta érvényesíteni érdekeit. Ugyanakkor a BKÜ-t alkotó településeknek önállóan sem volt jelentős esélye, hogy saját maguk vagy térségüknek többlet-forrásokért lobbizni tudjanak.

A kutatás eredményei szerint a források megszerzésében a nagyobb népességű, nagy gazdasági erejű, vagy jelentős pályázati humánkapacitást felmutató helyi szereplők szállhattak versenybe. Lényegében ez eredményezte azt, hogy a BKÜ-n belül jelentősebb turisztikai forrásokat csak az ágazatban meghatározó városok (Balatonfüred, Keszthely, Siófok, Hévíz, Zalakaros) tudtak megszerezni.

A fent vázolt problematika alátámasztja azt, hogy 2006-tól kezdődően a hazai fejlesztéspolitika határozottan koncentráltan, felülről irányítva működött. Az alsóbb területi szinteknek rendkívül kevés beleszólásuk volt a források elosztásának rendszerébe, vagy esélyük önálló források megszerzésére. Mindez következett önmagából a fejlesztési rendszerből, valamint a szakpolitikát irányító döntéshozók területiséggel kapcsolatos szemléletéből.

A tanulmányunkban megvilágított problémák napjainkban különösen aktuálisak. Egy új (a korábbtól jelentősen eltérő szemléletű) uniós fejlesztési időszak küszöbén, 2013-ban, hasznos lenne, ha a fejlesztéspolitika rendszere el tudná kerülni korábbi buktatóit.

A 2014-től kezdődő uniós fejlesztési időszak több új eszközt vezet be a területfejlesztés eszközrendszerében. Ezek közül az egyik az ún. ITI, integrált területi befektetések.³ Az ITI rendszere lehetővé teszi különböző operatív programok prioritásainak, ágazati céloknak a közös, összehangolt, egységben megvalósuló fejlesztését. Számos ágazatot és szereplőt érintő kérdés a Balaton fejlesztésének problémája. Az egymással szoros összefüggésben lévő célok (vízminőség, turizmus, természetvédelem, mederkotrás, stb.) intézményi áthidalására az ITI rendszere alkalmas lehet. Ennek indokoltságát mutatja, hogy közel sem garantált, hogy 2014-től kiemelt fejlesztési feladatokat felvállaló középszint (megyék) alkalmas lesz az így továbbra is perifériálisan elhelyezkedő BKÜ megoldandó céljainak elérésére.

Az ITI összekapcsolható a területfejlesztés másik új eszközével, a CLLD rendszerével (közösség által irányított helyi fejlesztések). A balatoni turizmus rendszerében nagy

³ ITI-ről bővebben lásd: Integrált területi befektetés - http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/informat/2014/iti_hu.pdf

hagyománya van a közösségi irányításon alapuló turisztikai desztináció-menedzsment szervezeteknek (TDM). A már működő szervezetek szakmai tapasztalatuk és helyi beágyazottságuk révén a CLLD rendszerén keresztül alkalmasak lehetnek a BKÜ turizmusának alulról történő fejlesztésére. Az ITI és a CLLD eszközének felhasználásával a Balaton fejlesztése a jövőben új irányokat vehet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Tanulmányok, elemzések:

- Agg, Z.(2010). *Mi értelme van a megyerendszer vizsgálatának?* Comitatus – Önkormányzati Szemle. XX. évf. 187. szám. 21-35.
- Dombi, G. (2006). *Országgyűlési választások a Balaton térségében*. In.: *Tanulmányok a 2006-os önkormányzati választásokról*. Comitatus - Önkormányzati szemle. XVI. évf. 2006. évi Különszám. 82-137 p.
- Kabai, G.(szerk.) (2012). *A Balaton Régió jelene és jövője. Társadalmi- gazdasági- vízügyi helyzetkép*. A Balatoni Integrációs Ügynökség megbízásából készítette Pannon.Elemző Iroda Kft. Keszthely. Kézirat.
- Kaiser, T.(2007). *Közép-Dunántúl, az innovatív megoldások régiója*. in.: Kaiser Tamás – Ágh Attila – Kis-Varga Judit (szerk.): *A régiók Magyarországa I. – A regionális intézményrendszer körvonalai*. Budapest.
- Nemes Nagy, J. (2009). *Terek, helyek, régiók – A regionális tudomány alapjai*. Budapest.
- Oláh. M.(2002). *Az érintettek többségén nem múlik. Vélemények és javaslatok a Balaton régió területi kérdéseiről*. Comitatus – Önkormányzati Szemle. XII. évf. 7-8. szám. 52-72.p.
- Oláh, M. – Dombi, G. – Retz, T.(2009). *Veszíthet versenyképességéből a Balaton! A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet pályázati aktivitása és forrásszerzési eredményessége az NFT – I.-II. időszaka alatt*. Comitatus – Önkormányzati Szemle. XIX. évf. 182. szám.
- (Pannon.Elemző, 2013./A) *A turizmusfejlesztés területi kohézió szempontú értékelése*. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség megbízásából készítette Pannon.Elemző Iroda (konzorciumvezető). Kutatásvezető: Dr. Szabó Pál. Budapest, 2013. http://www.nfu.hu/a_turizmusfejlesztes_teruleti_kohezio_szempontu_ertekelese letöltve: 2013. 06.13.
- (PannonElemző, 2013./B) *A területi koordinációs kapacitások vizsgálata*”. A Nemzeti Fejlesztési Ügynökség megbízásából készítette Pannon.Elemző Iroda (konzorciumvezető). Vezető értékelő: Szepesi Balázs. Budapest, 2013. http://www.nfu.hu/a_teruleti_koordinacios_kapacitasok_vizsgalata Letöltés ideje: 2013. 06.13
- Perger, É.(2010). *Az EU „regionális” támogatások hatása a területi decentralizáció folyamataira*. Comitatus – Önkormányzati Szemle. XX. évf. 187. szám 3-21. p.
- Péti, M.(2006). *A Részletes Balaton Terv előzményei 2007-2013 fejlesztési ciklus tervezésében*. Comitatus – Önkormányzati Szemle. XVI. évf. 7-8. szám. 34-44.

Sajtóhírek, interjúk:

- A Balaton jelene és jövője – Interjú Sütő Lászlóval a BFT elnökével.* Comitatus – Önkormányzati Szemle. 2005. augusztus-szeptember. XV. évf. 8-9. szám. 67-72. p.
- Az elveszett zászlóshajó. Vita a balatoni fejlesztési program forráselosztásáról.* (sajtóhír) Népszabadság Online 2008. 04. 17. <http://nol.hu/archivum/archiv-488758?ref=sso> letöltés ideje: 2013. augusztus 23. 10:54.
- Együtt a Balatonért – Suchman Tamás szerint meghalt a Balatoni Zászlóshajó Projekt.* (sajtóhír) vehir.hu. 2008.04.03. <http://vehir.hu/cikk/2008-04-03/egyutt-a-balatonert-suchman-tamas-szerint-meghalt-a-balatoni-zaszloshajo-projekt> letöltés ideje: 2013. augusztus 23. 10:34
- Hátrányosabb helyzetben a tó* (újsághír). Veszprém Megyei Napló. 2006. július 26. <http://veol.hu/belfold/hatranynosabb-helyzetben-a-to-1383140>
- Jelszó: Egész évben Balaton!* (A Balatoni Zászlóshajó program ismertetése a BFT honlapján.) http://www.balatonregion.hu/balatoni_gazdasagi_forum/public/menu.php?m=388 letöltés ideje: 2013. augusztus 23. 10:12
- Közösen dönthetnek* (újsághír). Veszprém Megyei Napló. 2006. augusztus 31. <http://veol.hu/hirek/kozosen-donthetnek-1382241> Letöltés ideje: 2013. augusztus 22. 15:30.

Egyéb források, dokumentumok:

- Balatoni Zászlóshajó Program – Egész évben Balaton.* 2007. 05. 31. http://www.balatonregion.hu/balatoni_gazdasagi_forum/public/menu.php?m=388 letöltés ideje: 2013. augusztus 23. 10:12
- „Lendületben az ország 2004-2006. A Köztársaság Kormányának programja a szabad és igazságos Magyarországért.”* <http://img.index.hu/cikkepek/0409/belfold/kormprog.pdf> letöltés ideje: 2013. szeptember 9. 17:00
- Országgyűlési felszólalások – www.parlament.hu
- „Új Magyarország – Szabadság és szolidaritás. A Magyar Köztársaság Kormányának Programja a sikeres, modern és igazságos Magyarországért 2006-2010.”* <http://szmm.gov.hu/main.php?folderID=1055&articleID=6205&ctag=articlelist&iid=1> letöltés ideje: 2013. szeptember 9. 17:00
- Regionális Operatív Programok Társadalmi Egyeztetése – Szerkesztett változat.* Budapest, 2006. november.8. (www.nfu.hu/download/917/rop_egyeztetes_06%5B1%5D.11.08.doc)
- ROP Akciótervek: <http://www.nfu.hu/doc/1380>
- Simon Károly: *Vita Oláh Miklóssal a Balaton régióról.* Comitatus – Önkormányzati Szemle. 2005. XV.évf. 7. szám. 87. p.

Brief communication

SUSTAINABLE DEVELOPMENT FACES THE CHALLENGES OF GLOBALIZATION

FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS A GLOBALIZÁCIÓ KIHÍVÁSAI KÖZEPETTE

Dr. habil Péter Bertalan

Faculty of Pedagogy, University of Kaposvar

Address: 7400 Kaposvár, Guba Sándor u. 40.

Phone: +36 30 288 4532

E-mail: bertalan.peter@ke.hu

Mónika Bodor

Doctoral (PhD) School for Economic and Management Science, University of Kaposvar

Address: 7400 Kaposvár, Guba Sándor u. 40.

Phone: +36 30 374 1558

E-mail: bodor.monika@ke.hu

SUSTAINABLE DEVELOPMENT FACES THE CHALLENGES OF GLOBALIZATION

FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS A GLOBALIZÁCIÓ KIHÍVÁSAI KÖZEPETTE

Keywords: sustainable development, globalization, ecological footprint, economic policy, geopolitics, center - periphery relations,

Abstract

The self- transcending economic activity has led to the conflict between man and nature and shrink man, animal and plant habitats. As a result of globalization two opposite processes is taking place. The intensity of the two-way process indicates natural disasters, an increase of threatens ecosystem and biodiversity, which means human is pushing the limit.

The risk of ecological footprint increases the threatened of area of bioproducts. Water and fertile arable land are essential for life, while the global biosphere maintainers are forests. According to assumptions, the restriction of human activity and smart management of the facilities are able to maintain the balance of the ecosystem, the ecological footprint of humanity may not grow in excess of time. Important condition for the normal functioning of the ecosystem is a moderate energy and raw material consumption. One of the global issues in terms of the future prospects is uncertainty about the most favorable scarcity of alternatives.

Understanding the phenomena occuring worldwide and partial should be outlined "the Globalization Paradigm". Events in the past follow a later and later global processes, influenced by the global economic hierarchy.

From the economic point of view, would be expected, that EU establishment as a result of globalization ease the impact of the global economic crisis in the countries in Central and Eastern European Region, including Hungary. Looking at the situation in Hungary, the center – periphery relations can be analyzed in a specific way.

The economic situation of Hungary was a state of emergency after the transition. On one hand grip of the global financial crisis, on the other hand the lack of mutual understanding and continuity of the rapidly changing governments' proposals for the different ideas of the economical developments. The effects of this can be measured by severe economic and social effects, because the base of national economy was built on the present of the multinational companies. Considering our country's economic situation they considered us as a consumption country.

Hungary due to its geopolitical situation belongs to the German and the Russian sphere of influence. Looking for a solution in the glocal space in the light of resume and preservation of national values and endowments.

Kulcsszavak: fenntartható fejlődés, globalizáció, ökológiai lábnyom, gazdaságpolitika, geopolitika, centrum-periféria viszony

Kivonat

Az önmagát túlszárnyaló gazdasági tevékenység folytatása vezetett az ember és a természet összeütközéséhez, az élettér zsugorodásához. A globalizáció hatására két ellentétes folyamat játszódik le. A kétirányú folyamat intenzitását jelzik a globális méretű természeti katasztrófák, az ökoszisztéma és a biodiverzitás növekvő veszélyeztettsége, az emberiség a korlátainak határát feszegeti.

Az ökológiai lábnyom növekedésének veszélye elsősorban a bioproduktív területet fenyegeti. Az élet alapvető feltétele a víz és a megművelhető termőképes földterület, míg a bioszféra globális működőképességének fenntartói az erdők. A feltételezések azt bizonyítják, hogy az emberi tevékenység korlátozása a lehetőségekkel való okos gazdálkodás az ökoszisztéma egyensúlyát fenntarthatja, az emberiség öko-lábnyoma sem nő a meghatározott mértéken túl. Az ökoszisztéma normális működésének fontos feltétele az átgondolt energia- és nyersanyag felhasználás. A globális kérdések közül ez az a terület, amely a jövő perspektíváit tekintve a legtöbb bizonytalanságot jelenti a kedvező alternatívák szükségességével.

A játszódó világméretű és részleges jelenségeket megértéséhez, fel kell vázolni a globalizmus paradigma rendszerét. A múltban játszódó folyamatokat újabb és újabb globális folyamatok követnek, melyek a világ gazdaság hierarchikus tagoltságából fakadóan befolyásoltak.

Közgazdasági szempontból elvárható lenne, hogy a globalizáció eredményeként megszülető EU enyhítené a közép-kelet-európai régió országaiban, benne hazánkban is a világ gazdasági válság hatását. Ha Magyarország helyzetét tekintjük, akkor a centrum – peremvidék sajátos összefüggéseit lehet elemezni.

Magyarország gazdasági helyzete a rendszerváltás követően kényszerhelyzetbe került. Egyik oldalról a globális pénzügyi válság szorítása, a másik oldalról az egymást váltó kormányok kontinuitásának hiányából fakadó, közmegegyezést nélkülöző gazdaságfejlesztési elképzelések megvalósítása fenyegeti a társadalmi békét. Ezek hatása súlyos gazdasági és szociálpolitikai hibákban mérhető, mert a magyar nemzetgazdaság alapját a multinacionális vállalatokra építették. Jól kihasználva gazdasági helyzetünket országunkat felvevőpiacnak tekintették.

Magyarország geopolitikai helyzetéből következően ma is a német és az orosz birodalom érdekszférájához tartozik. A globális térben keresi a megoldást a kilábalásra, nemzeti értékeinek és adottságainak visszaszerzése és megóvása figyelembevételével.

BEVEZETŐ

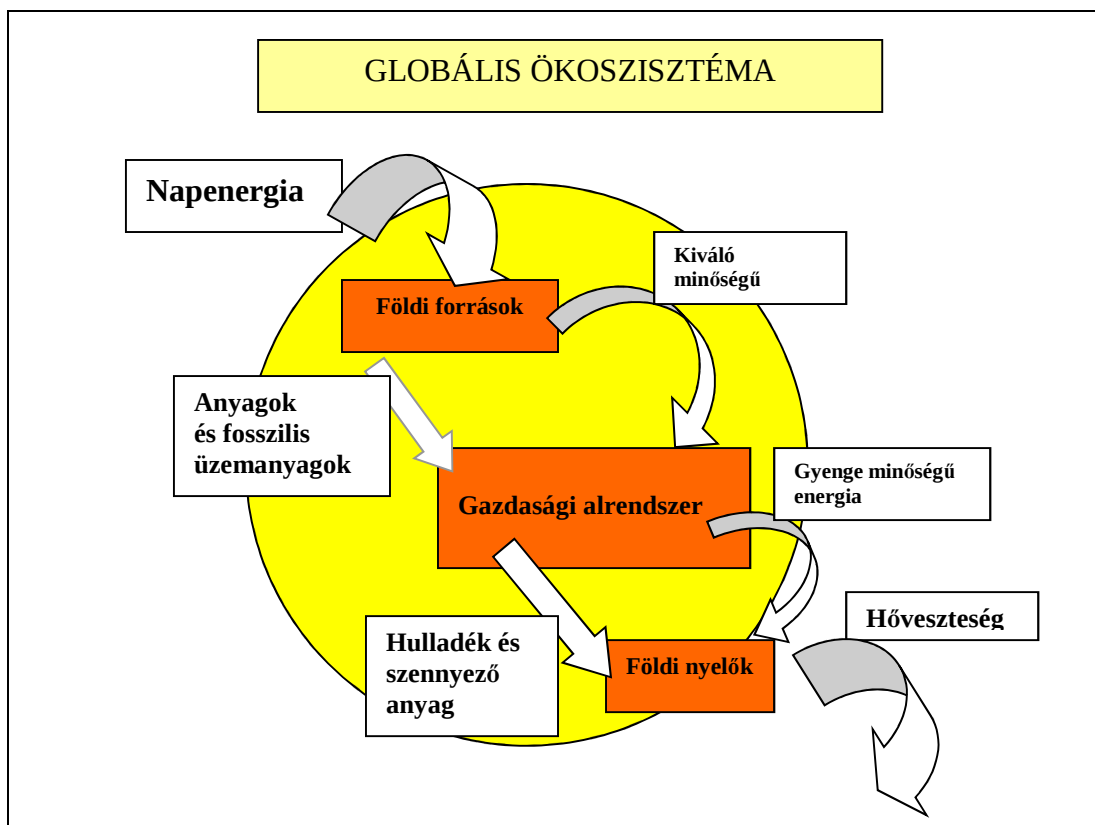
Az emberiség kinőtte a Földet és ez a folyamat napjainkban is tart. A világűr egy kis részét meghódítottuk. Ennek nyomait az űrszemét bizonyítja. A gazdasági tevékenység az emberi élet feltételeinek optimális biztosítása a növekvő demográfiai adatok mellett elvezetett az ember és a természet összeütközéséhez, az élettér zsugorodásához. Két ellentétes irányú folyamat játszódik le. Ezt a jelenséget nem teljes egyértelműséggel globalizációnak is nevezhetjük.

A túllövés és zsugorodás

A kétirányú folyamat intenzitását jelzik a globális méretű természeti katasztrófák. Az emberség az élettér beszűkülésével új lehetőséget keres magának. A világűrben keringő űrállomások, a Holdra való leszállás, majd az elképzelt Mars-utazás, illetve az itt való letelepedés utópisztikus álma erre utal.

Arra is választ kell adni, hogy a változó feltételek mellett és azok ellenére hogyan és meddig lehet az emberiség biodiverzitása dacára az életfeltételeket biztosítani, az ökoszisztéma működését fenntartani.

1. ábra. A növekedés határai

Forrás: Donella M., Jorgen R., Dennis M. (2005): A növekedés határai - harminc év múltán, 72. o.

A séma az emberi társadalom és a természet anyagcseréjének működési elvét és egyensúlyát is jól szemlélteti. Ha ez az egyensúly felbomlik, akkor túllövés következik be, vagyis a természeti erőforrások kizsákmányolása, a környezetszennyezés a megengedhető mértéken felüli, megnő az ember ökológiai lábnyoma.

„Az ökológiai lábnyom azt fejezi ki, mekkora a bioszféra a megújuló képessége hektárban föld vagy tenger felszínében kifejezve, vagyis mekkora a természetnek az a területe, ami szükséges, hogy újratermelje az adott népesség erőforrás igényét az adott évben az elterjedt technológiák és erőforrás-menedzsment figyelembe vételével. A területnek az életet támogató természeti tőke mérőszámaként való használata azon alapul, hogy az ökoszisztémák által nyújtott meghatározó alapja bolygónk felszínének az a része, amelyen a fotoszintézis zajlik. A teljes nemzeti ökológiai lábnyom méri azt a biológiailag termékeny területet, amely teljes körűen biztosítja mindazon erőforrásokat, amelyet a lakosság elfogyaszt és abszorbeálja – asszimilálja mindazokat a hulladékokat, amelyeket a lakosság a rendelkezésre álló technológiák és irányítási rendszerek felhasználásával a maga javára fordít. Az ökológiai lábnyom számításához a jelenleg korszerűnek tartott módszertan négyezer adatot használ országoként és évente.” (Kerekes S., 2007, 72. o.)

A lábnyom kiszámításának módszerei:

- A népesség erőforrás fogyasztásának és hulladéktermelésének elemeiből, komponenseiből kiindulva építi fel a lábnyomot.
- A másik módszer a nemzeti statisztikák adataira épül. (Kerekes S., 2007, 72-73.o.)

Az ökológiai lábnyom növekedésének veszélye elsősorban a bioproductív területet fenyegeti. Az ökológiai kínálat (bioproductív terület) globális adatai:

1. táblázat. A termékeny terület megoszlása (milliárd hektárban)

Tenger és tó	2,3
Földterület	8,8
- szántóföld	1,5
- legelő	3,5
- erdő	3,6
- beépített	0,2

Forrás: Kerekes S. (2007): A környezetgazdaságtan alapjai, 75. o.

A táblázat jól szemlélteti milyenek az emberiség fennmaradását szolgáló élelmiszertermelés alapvető feltételei. Ez megújuló forrást is jelenthet abban az esetben, ha okosan gazdálkodunk. Latin-Amerika és Ázsia sok országában végzett vizsgálat alapján a FAO úgy becsülte, hogy ezek közül 190 ország nem tudná táplálni saját földjeiből a 2000. év körüli népességét még abban az esetben sem, ha minden szántóföldi hektárt megművelnének. (Donella M., Jorgen R., Dennis M., 2005, 77.o.)

Az élet alapvető feltétele a víz. Az **édesvíz** nem globális, hanem regionális erőforrás. Adott vízgyűjtő területen fordul elő többféle formában. A víz a legkevésbé behelyettesíthető természeti erőforrás. Az emberi fogyasztás által felhasznált víz (az a vízmennyiség, amely nem kerül vissza a bioszférába) kb. 2290 km³, 6780 km³ a szennyezés hígítására, elszállítására használdik el. Ez alig több mint az összes fenntartható édesvízi lefolyás fele. Ha az egy főre jutó vízigény nem változna, és a világ népessége az ENSZ előrejelzéseinek megfelelően 2050-re elérné a 9 milliárdot, akkor az emberek évi 10200 km³ vennének ki, ami a világ fenntartható édesvíz folyásának 82%. 2025-re a világ népességének mintegy kétharmada stresszállapotba kerül a víz miatt. A vízhiány és a vízszennyezés miatt sok lesz a közegészségügyi és gazdasági probléma, ami károsítja az ökoszisztémát.

Becslések alapján megállapították, hogy bolygónkon lehetőségek szerint a megművelhető **termőképes földterület** 2-4 milliárd hektárt tesz ki. 1,5 milliárd be is van vetve. Ez a terület nagyság közel 3 évtizede konstans. Az élelmiszer-termelés

növekedésének oka az intenzív gazdálkodás. Általában a legjobb minőségű területeket vonják művelésbe, ezek degradálódnak. Az ENSZ Környezeti Programjának becslése szerint az elmúlt ezer évben 2 milliárd hektár föld vált terméketlenné. Kb. 100 millió hektár földterület pusztult el a szikesedés miatt, másik száztizsmilliónak csökkent a termékenysége. A humuszveszteség rátája növekszik: az ipari forradalom előtti évi 25 millió tonnáról évi 300 millió tonnára nőtt az elmúlt néhány évszázadban, de 760 millió tonnára emelkedett az elmúlt 50 évben. (Donella M., Jorgen R., Dennis M., 2005, 79.o.)

A bioszféra globális működőképességének fenntartói az **erdők**. A trópusi erdők bolygónk felszínének csupán 7%-át borítják. A bolygónkon élő fajok mintegy felének adnak otthont. Az erdők nagy mennyiségű szénat kötnék meg, tárolnak. Ez segíti a légkör CO₂ egyensúlyának megtartásában, a globális melegháztartás, felmelegedés enyhítésében az emberek felüdülésében.

Az emberiség megjelenése előtt 6-7 milliárd hektár erdő borította becsült adatok alapján földünk felszínét. Mára már csak 3,9 milliárd maradt. A világ természetes erdőpusztulásának több mint a fele 1950 óta következett be. 1990-2000 között a természetes erdőterület 160 millió hektárral csökkent, ez 4% jelent. Az erdők fogyásának mértéke szemléletesen mutatja az ember ökológiai lábnyomának növekedését, a túllövés veszélyét. Ha a kitermelés nagysága nem változik és évi 20 millió hektár marad, akkor a nem védett erdők 95 év alatt eltűnnek. Ha a kitermelés hatványozottan nő a trópusi országok népességének növekedésében, kb. évi 2%-ot feltételezve, akkor a nem védett erdők 50 év alatt teljesen eltűnnek. (Donella M., Jorgen R., Dennis M., 2005, 92-95.o.)

A feltételezések azt bizonyítják, hogy az emberi tevékenység korlátozása a lehetőségekkel való okos gazdálkodás az ökoszisztéma egyensúlyát fenntarthatja, az emberiség öko-lábnyoma sem nő a meghatározott mértéken túl.

Az ökoszisztéma normális működésének fontos feltétele az átgondolt **energia- és nyersanyag** felhasználás. A globális kérdések közül ez az a terület, amely a jövő perspektíváit tekintve a legtöbb bizonytalanságot jelenti a kedvező alternatívák szűkösségével.

2. táblázat. Éves termelés, készlet/termelésarány (k/t) és az erőforrás várható élettideje kőolajra, földgázra és szénre

Erőforrás	1970 termelés (per év)	1970 k/t (évek)	2000 termelés (per év)	2000 k/t (évek)	erőforrás várható élettideje (évek)
kőolaj	17 milliárd hordó	32	28 milliárd hordó	37	50-80
földgáz	38 billió köbláb	39	58 billió köbláb	65	160-310
kőszén	2,2 milliárd tonna	2300	5,0 milliárd tonna	217	nagyon nagy

Forrás: Donella Meadows-Jorgen Randers-Dennis Meadows: A növekedés határai - harminc év múltán 106. o.

3. táblázat. Nyolc fém ismert készletének várható élettartama

	Éves termelés 1997-1999 átlag	Éves termelési növekedés 1975-1999 átlag	Ismert készletek 1999	Ismert készletek várható élettartama évi 2%-os termelésnöve- kedés mellett	Erőforrás -bázis	Erőforrásbá- zis várható élettartama évi 2%-os termelésnöve- kedés mellett
Fém	(millió (10 ⁶)tonna/év)	(százalék/év)	(milliárd (10 ⁹)tonna/ év)	(évek)	(billió (10 ¹²) tonna)	(évek)
bauxit	124	2,9	25	81	2.000.000	1.070
réz	12	3,4	0,34	22	1.500	740
vas	560	0,5	74.000	65	1.400.000	890
ólom	3,1	-0,5	0,064	17	290	610
nikkel	1,1	1,6	0,046	30	2,1	530
ezüst	0,016	3,0	0,00028	15	1,8	730
ón	0,21	-0,5	0,008	28	40,8	760
cink	0,8	1,9	0,19	20	2.200	780

Forrás: Donella Meadows-Jorgen Randers-Dennis Meadows: A növekedés határai - harminc év múltán 121. o.

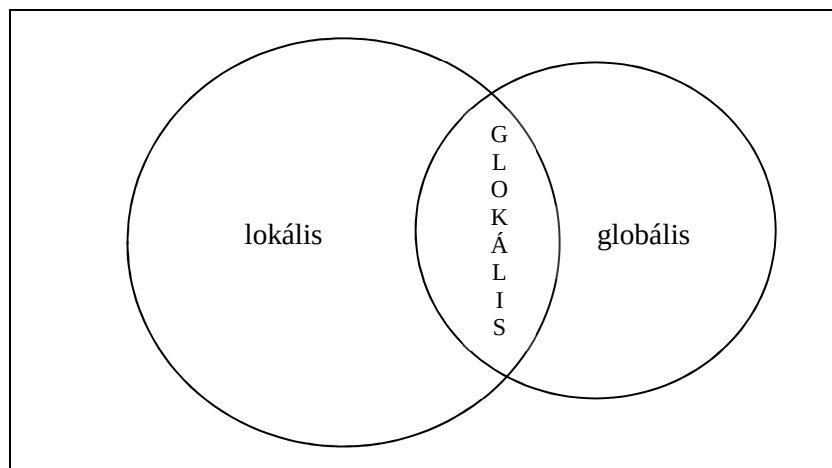
A globalizmus paradigmarendszere

A két világháború meggyőzően dokumentálja a globalizmus erejét. A II. világháború után az USA és a Szovjetunió vezetésével kialakuló ellentétes táborok közötti egyensúly látszólagos, hosszabb időre szóló nyugalmi állapotot teremtett. A felszín alatt azonban egymásnak feszültek az ellentétes politikai és gazdasági érdekek. Megindultak újabb, globális méretű folyamatok. Ezek elvezettek a Szovjetunió meggyengüléséhez, majd felbomlásához. Ezzel újabb globális folyamatok kezdődtek. Ahhoz, hogy a lejátszódó

világ méretű és részleges jelenségeket megértsük, fel kell vázolni a globalizmus paradigma rendszerét.

A globalizáció a tér és az idő dimenziójában zajlik. A legújabb változások gyors lefolyásúak. A legújabb változások gyors lefolyásúak, térbeli kiterjedtségük és méretük sokféle. A térbeliség jellemzőit szemlélteti két egymással összefüggést is mutató ábra.

2. ábra. Globalizáció

Forrás: Cséfalvay Z., 2004, 48. o.

A világgazdaság modelljében, mely napjainkra jellemző, olyan gazdasági, gazdaságföldrajzi törvényszerűségek működtek és működnek, amelyek létrehozták és létrehoznak négy régiótípust a gazdaságban. Így létrejött a világgazdaság hierarchikus tagoltsága a világrendszerek elmélete szerint:

1. A centrum jellemzői: a kapitalista világ legfontosabb elemeinek a technikai és társadalmi tudásnak az akkumulációja és koncentrációja, az erős területi expanzió, a gazdasági és anyagi jólét, valamint az a képesség, hogy gazdaságilag függő viszonyban tartsa a többi régiót.
2. A félperiféria jellemzői: a gazdasági fejlettséget tekintve köztes, átmeneti zóna, viszonylagosan szerényebb anyagi jólét, földrajzilag a centrum peremvidéke (ide érkezik leghamarabb a centrum fejlesztő, húzó hatása, de mint a centrum hátszága, innen vonzza el a centrum leghamarabb a legtöbb erőforrást, sajátos kettős függési viszony (egyrészt erősen függ a centrumtól, másrészt maga is képes arra, hogy függésben tartsa a periféria gazdaságait).
3. A periféria jellemzői: gazdaságilag és földrajzilag a világgazdaság peremvidéke, gazdasági, társadalmi és technikai elmaradottság, halmozott hátrányok, kiszolgáltatottság, erős függés a világgazdaság többi régiójától.

4. A külső aréna jellemzői: a világgazdaságtól elzárt, a domináns gazdasági munkamegosztásból kimaradó területek (pl. a természeti népek által lakott térség).

A hierarchikus tagoltság folyamatosan változik. (Cséfalvay Z.,2004, 29. o)

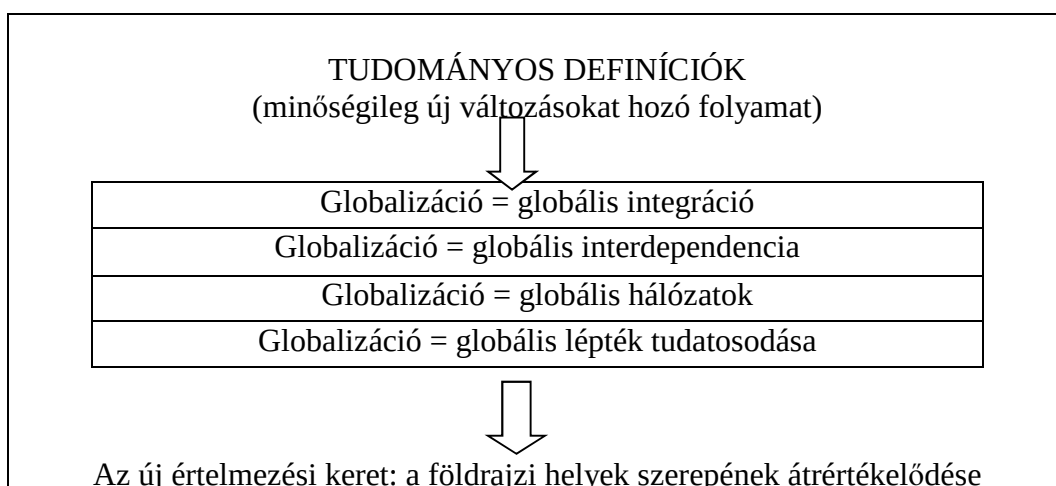
A globalizáció fogalma tág. A tudományos definíciók pontosan meghatározzák a fogalom értelmezési határait.

4. táblázat. Globalizáció definíciók

Szerzők	Transzformációs definíciók
Anthony Giddens (1990)	„A globalizáció a világot átfogó társadalmi kapcsolatok intenzitásának növekedése, amely révén távoli helyek úgy kapcsolódnak össze egymással, hogy az egyik helyen bekövetkező eseményeket sok kilométernyi távolságban lejátszódó folyamatok befolyásolják, és viszont.”
Roland Robertson (1992)	„A világ 'zsugorodása' és szemléletünk megváltozása, mivel a világot is egyre inkább egészében szemléljük...”
Malcolm Waters (1995)	„Az a társadalmi folyamat, amely során a földrajzi korlátok szerepe a társadalmi és kulturális jelenségekben csökken, és ezt a folyamatot az emberek is a földrajzi korlátok szerepének csökkenéseként élik meg.”
David Held (1999)	„Azoknak a folyamatoknak az összessége, amelyek átalakítják a társadalmi viszonyok és kapcsolatok területi szerveződését (...), és ezáltal tevékenységek, az interakciók és a hatalomgyakorlás transznacionális és interregionális hálózatait teremtik meg.”
Gary Gereffi (1999)	„... a jelenleg zajló globalizáció, a nemzetközi méretekben különböző telephelyeken lévő tevékenységek integrációja és koordinációja.”
Tony Bilton (1996)	„Az a folyamat, amely által a politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális kapcsolatok egyre inkább globális léptékűvé válnak, és amely így mélyreható következményekkel jár az emberek helyi és mindennapi életében.”
David Dollar (2001)	„... a nemzetgazdaságok és társadalmak növekvő integrációja a Földön, amit az áruk, a szolgáltatások, a tőke, az emberek és az információk áramlása hajt előre.”
	(Hiper)globalista definíció
Martin Albrow (1990)	„a globalizáció mindazokat a folyamatokat jelöli, amelyek által az emberek a globális vagy világtársadalom részévé válnak.”
	Szkeptikus definíció
Christopher Chase-Dunn (1999)	„A globalizációs viták többsége a napjainkban lejátszódó átalakulásra koncentrál, és az új szakasz egyedi különlegességeit emeli ki, míg hosszabb távra visszanezve a jelenlegi változásokat egy sokkal régebbi folyamat, a kapitalista fejlődés és expanzió részének tekinthetjük.”

Forrás: Cséfalvay Z., 2004, 67. o

3. ábra. A globalizáció tudományos definíciói

Forrás: Cséfalvay Z., 2004, 66. o.

A két világháború Európában robbant ki, és a szűkebb régió, Közép-Kelet-Európa volt a gyújtópont.

A Szovjetunió összeomlása után újból Európa lett a globális folyamatok elindulásának centruma. Az EU megálmodók a világháborúkból levont következtetések alapján szilárd békét és a népek közötti békés együttműködést akarták kialakítani. A béke biztosításának fontos feltétele, hogy az EU birodalomként szálljon szembe más birodalmak törekvéseivel. Az elképzelések, tervek megvalósulását a 2008-ban kirobbanó pénzügyi világválság akadályozta meg. Felszínre buktak a mélyből azok a törésvonalak, amelyek kialakulását az EU alapítóinak meg kellett volna előzni. Az alapítók mintának az USA példáját tekintették. Nem vették figyelembe, hogy Európa és az USA történelme lényegesen eltérő. A jelen gondjai még tetézik az EU formálódását, egységének létrejöttét. Ezek a következők:

1. A demográfiai problémák mellett kihívást jelent a folyamatos migráció, a bevándorlók integrálása.
2. Hatalmi politikai bizonytalanság forrása Nagy-Britannia és az USA hagyományosan jó kapcsolata, aminek sajátos kiegyensúlyozása az EU-n belül a francia-német dominancia.
3. Az USA véderője nélkül nem lenne katonai szempontból biztonságban az EU.
4. Súlyos gond a centrum-periféria viszony kialakulása, ami azt jelenti, hogy az Unió valódi haszonélvezői a fejlett, nyugat-európai tagállamok legyenek. Ennek példája, hogy az EU a keleti partnerség programjára szánt összeg 90%-át átcsoportosította az arab országokban jelentős beruházásokkal rendelkező mediterrán országok

számára. „Ezzel a volt szovjet tagköztársaságok EU- integrációs programját feláldozták az arab ügy oltárán.”

5. A bevándorlás miatt kialakul a fogadó ország lakosságának többsége és a bevándorló kisebbség között az etnikai, kulturális, vallási feszültségek sora.(Tóth Gy. L., Lentner Cs., Zárug P., F.,2012, 22-25.o.)

Közgazdasági szempontból elvárható lenne, hogy a globalizáció eredményeként megszülető EU enyhítené a közép-kelet-európai régió országaiban, benne hazánkban is a világgazdasági válság hatását. Ha Magyarország helyzetét tekintjük, akkor a centrum – peremvidék sajátos összefüggéseit lehet elemezni. A realitás kedvéért meg kell említeni, az EU annak ellenére, hogy bizonyos esetekben a centrumot képező országokat részesíti előnyben, a kohéziós programok keretein belül enyhíti hazánk gazdasági gondjait. Az EU kétsésszerű gazdasági szempontból, erre utal a centrum- periféria megnevezés is.

Gazdasági helyzetünk főbb jellemzői a rendszerváltás időszakában

Kiinduló helyzet

1989-ben Németh Miklós miniszterelnök bejelentette, hogy hazánk bruttó külföldi adóssága eléri a 20 milliárd dollárt, az államháztartás összes adóssága pedig 1100 milliárd forint. Ezt a politikai vezetés eddig elhallgatta. Megkezdődött az átalakulás, vele együtt a privatizáció. Így, az adósságállomány fedezete megszűnt, következménye, hogy 2012-ben az államadósság 110 milliárd dollár lett, 10 milliárd a helyhatóságok tartozása, a lakosság deviza hitele 40 milliárd dollárra, az összes tartozás 160 milliárd dollárra rúgott. Az életszínvonal mesterséges fenntartására felvett, egyébként beruházási célú hitelek egyre drágultak. Keleti piacaink pedig összeomlottak. Gyárak zártak be, eladhatatlanná vált a magyar élelmiszer. Az Ikarusz buszok, a Rába Vagon és Gépgyár termékei eladhatatlanná váltak. A szociális helyzet a munkanélküliség miatt gyorsan romlott.

Téves felzárkózási kísérlet

A neoliberális piaci körülmények meghatározták gazdasági lehetőségeinket. Az utat megtalálni ezek között nehéz volt. A szabadpiac törvényei gyenge belső piacunkat és összeomlóban lévő export piacunkat és import lehetőségeinket egyaránt rontották. Nemzetgazdaságunk alapját a nemzetközi multinacionális vállalatokra építettük. Ezek jól kihasználták gazdasági helyzetünket. Kedvezett nekik a közeli felvevő piac, a gyorsan

kiépülő kereskedelmi folyosók közlekedési rendszere, az olcsó munkaerő, az állami támogatások nagy száma.

1. A multinacionális cégek kevésbé értékes ágazataikat telepítették hozzánk. Anyagi erejüktől elmaradó módon fizetnek adókat, ennek ellenére kapják a támogatásokat.
2. Pozitív értéknek tekinthető, hogy műszaki, ipari kultúránk sokat fejlődött.
3. A külföldi tőkére épülő modell költségvetési hiányt is termel, ezért a nemzetközi pénzpiaci befektetőknek, intézeteknek kedvező feltételeket teremt.
4. 1987-től kezdve teremtettük meg a fejlett nyugati működő tőkére épülő nemzetgazdasági modellt, ezzel a tervgazdasági modell válságát akartuk kezelni, de a külső feltételektől függő gazdaság a tervgazdálkodás válságát meghaladó recesszióba süllyedt.

Tévút, korrekció, súlyos szociálpolitikai hibák és következményeik

Az 1998-as választások előtt világossá vált, hogy a privatizáció (az energia, a pénzügyi szektor magánosítása) következményei beláthatatlanok. A magyar élelmiszeripar tönkretétele az ország élelmiszer-ellátását veszélybe sodorta. Az új kormány a Széchenyi Nemzeti Fejlesztési Terv alapján 431 milliárd forintos hitelt biztosított úthálózat, turizmus, a nemzetközi vállalatok hazai bedolgozó szektorának erősítésére. A korrekció eredménye: a 2000. évi 53,4%-ról 2001-re 50,5-re mérséklődött az államadósság a GDP %-ában.

Az új szocialista kormány megijedt az 1998-as választások jobboldali sikerétől, a szociálpolitikát pozícióinak erősítésére használta fel. 2002 nyarától a Meggyesy-kormány fedezet nélkül bér és nyugdíjemelést hajtott végre. 2002-ben 10 %-os volt a költségvetés hiánya. Az át nem gondolt szociálpolitikai intézkedések mellett az elhibázott privatizációs politika, a magyar élelmiszer- és könnyűipar elsorvasztása, a külső piacvesztés is hozzájárult az államadósság növekedéséhez és a GDP csökkenéséhez. 2008-ban 5.9 milliárd eurós hitelfelvétellel terheli meg a gazdaságot. (Tóth Gy. L., Lentner Cs., Zárug P., F., 2012, 109-114o.)

A rendszerváltás 20 éves gazdasági történései alapján megállapíthatjuk, hogy Magyarország kényszerhelyzetbe jutott. A globális pénzügyi válság szorítása ennek az egyik fő oka. A másik tényező, hogy az egymást váltó kormányok nem tudtak kialakítani egy kontinuitáson, közmegegyezésen alapuló gazdaságfejlesztő elképzelést. Ennek oka, hogy hiányzik a konszenzuális, többpárti demokrácia érvényesülését jelentő politikai légkör.

A 2010-ben hatalomra jutó Orbán-kormány gazdaságpolitikáját kitörési kísérletnek is lehet tekinteni, amelynek egymást sűrűn követő belpolitikainak is tekinthető lépései szorosan összefüggnek a gazdasági élettel. Ezek eredményeit csak az idő távlatában lehet értékelni, nem feledkezve meg a globalizáció, a nemzetközi körülmények szabályozó hatásáról.

Ady Endre híressé vált metaforája a „kompország” hazánkra jellemző. Az Orbán-kormány külpolitikai helyzete egyszerre vesz figyelembe lokális, globális és glokális szempontokat. Az Ady metafora ezeket sűríti költői módon egy képbe.

Tóth Gy. László elemzése bontja ki az Orbáni kül-, benne a gazdaságpolitika jellemzőit. Hazánk helyzete a világ állapota miatt a XXI. században permanensen változó.

Magyarországot érintő megállapítások

Magyarország geopolitikai helyzetéből következően ma is a német és az orosz birodalom érdekszférájához tartozik.”.(Tóth Gy. L., Lentner Cs., Zárug P., F.,2012, 88.o.) Ez globális helyzetünkre utaló észrevétel.

A világgazdaság fő jellemzője: „Nyugat legnagyobb problémája, hanyatlásának egyik legfőbb oka az eladósodottság. Becslések szerint az az amerikai államadóság meghaladja a GDP 100%-át, Európában pedig a 80%-ot. A világ teljes államadósága 40 ezer milliárd dollár körül van, ennek négyötöd részét a nyugati államok adósságai teszik ki. Az USA valójában a dollár megvédése érdekében próbálja meggyengíteni az eurót. Az USA vezetői joggal tartanak Kínától és Indiától. Figyelemre méltó, hogy miközben valuta tartalékainak 61%-át dollárban, az EU-hoz gazdaságilag kötődő Oroszország viszont tartalékai 41%-át euróban tartja. Geopolitikailag egyértelmű, hogy Kína és India előretörése miatt az oroszoknak le kell mondaniuk régi tervükről, mert nem terjeszkedhetnek Ázsia felé.

Nyugat és Észak-Európa gazdasági aranykora a II. világháború után kezdődött, a nyolcvanas években ért véget.”.(Tóth Gy. L., Lentner Cs., Zárug P., F.,2012, 89.o.)

Az elemzés nem említi Brazíliát, akivel szintén számolni kell, valamint az arab világot, amelyet az iszlám vallás fordít a Nyugat ellen. Színezi a globális képet Irán, amely a világ legnagyobb földgáz és olaj tartalékával rendelkezve középhatalomként viselkedik. Magatartását atomfegyver- programja is meghatározza.

A II. világháború legfontosabb tanulsága, hogy a fegyverek segítségével nem lehet átszabni a világ politikai és gazdasági térképét. A kölcsönös bizalom helyreállítása a legfejlettebb államok a G nyolcak megegyezésén és az ENSZ Biztonsági Tanácsának

eredményes globális egyensúlyozó szerepén múlik. A globális pénzügyi válság miatt kirobbanó szociális népmozgalmak, a terrorizmus elleni harc is a megegyezés elkerülhetetlen útjára viszi a világot.

Hazánk a globális térben keresheti a megoldást bajaira: A nemzetközi helyzetből adódóan célszerű lenne kapcsolataink erősítése az Unióval, ezen belül az észak-olasz, a dél-német, az osztrák, a horvát, a cseh, a lengyel területeket előnyben részesíteni. (Tóth Gy. L., Lentner Cs., Zárug P., F., 2012, 91.o.) A magyar külpolitika hatósugarába került újabban Azerbajdzsán, Türkmenisztán, Kína és India is. Ez már újabb mozgástér bővülést jelent globális összefüggésben.

Nem szabad megfeledkezni a visegrádi országok történelmi hagyományokon alapuló együttműködéséről sem. Az optimizmus csak az idő távlatában perspektivikus, mert a globalizáció térben zajló folyamataihoz az idő dimenziója is kell. Ez vezethet el az emberiség és a környezet összeütközésének végéhez is. Itt is a megegyezés lehetőségének keresése a jövő útja.

ÖSSZEGZÉS

- A globalizáció kikényszeríti a gazdasági alapú kooperációt a nemzetek között.
- A természeti erőforrások csökkenése, a megújuló és nem megújuló energiaforrások felhasználásának problematikája a 21. századi tudomány paradigmarendszerének teljes átstrukturálódását követeli.
- Az emberiség előtt álló kihívásokra (környezetszennyezés, terrorizmus, illegális migráció, fegyverkereskedelem) egyes struktúrák bezárkózással, mások hálózati alapú modernizációval felelnek.
- Véleményünk szerint az emberiség túlélésének a záloga a kooperáció és konszenzus és nem az állandó konfrontáció és konkurencia lesz.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Donella M., Jorgen R., Dennis M. (2005). A növekedés határai - harminc év múltán. Kossuth Kiadó, Budapest, ISBN: 9630947080
- Kerekes S. (2007). A környezetgazdaságtan alapjai. Bologna – Tankönyvsorozat Aula Kiadó, Budapest, ISBN: 9789639698253
- Cséfalvay Z. (2004). Globalizáció 1.0. Érvek és ellenérvek. Nemzeti Tankönyvkiadó, ISBN: 9631955109
- Tóth Gy. L., Lentner Cs., Zárug P., F. (2012). Kik támadják Magyarországot és miért? Kairosz Kiadó, Budapest, ISBN: 9789636625405

Pécsi Tudományegyetem - Közgazdaságtudományi Kar
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola
Pécs

**MIERT NEM ELEG ADAPTIV A MAI ERP RENDSZER?
AZ INTEGRÁLT VÁLLALATIRÁNYÍTÁSI RENDSZEREK VIZSGÁLATA A KKV-K
ÉS A NAGYVÁLLALATOK SZEMSZÖGÉBŐL**

Abszolutóriumi dolgozat - Review

2013

Szerző: Nagy Viktor
Ph.D. hallgató
nviktore@gmail.com
Pécsi Tudományegyetem
Közgazdaságtudományi Kar
Regionális politika és gazdaságtan doktori iskola
Konzulens: Dr.Dobay Péter

BEVEZETÉS

Az információ technológia fejlődésével párhuzamosan a hozzá használt eszközök, szoftverek is kiapadhatatlan tárházat kínálnak a felhasználók számára. Ez különösen igaz a gazdasági élet szereplőire, akik folyamatos versenyben állnak egymással és törekszenek nem csak a már megszerzett piaci pozíciójuk megtartására, de az újabb és újabb területek meghódítására is, amihez elengedhetetlen az előnyszerzés a vetélytársakkal szemben. A piaci előny megszerzéséhez azonban minden olyan információnak, adatnak és tudásnak a birtokában kell lenni, amelyekkel ez elérhető, egyébként életbe lép Lord Raleigh örökérvényű mondata „Az információ drága: csak a hiánya kerül többbe.”

Azt sem szabad azonban elfelejteni, hogy a maga a tudás és az információk, adatok halmaza, még nem helyez egyetlen gazdasági társaságot sem előnyösebb pozícióba a többiekhez képest. Ahhoz hogy mindebből előnyt kovácsoljon egy adott szervezet, az első feladat, a szelekció elvégzése. Ezt követően az értékes adatokat, információkat - amelyek segítik a vállalkozás érvényesítését, ambícióit - rendezni szükséges, amihez elengedhetetlen egy olyan rendszer, amely nem csak rendszerezi a halmazban lévő adatokat, de össze is gyűjti, mind a vállalat belső, mind pedig külső környezetéből.

Ma már számtalan olyan rendszerrel találkozunk a piacon, amelyek mind megfelelnek annak az elvárásnak, hogy az adatokat és információkat összegyűjtsék és rendszerezzék. Ezek a rendszerek azonban egy sémára készülnek, van, amelyik többet nyújt, van, amelyik egy kicsivel kevesebbet, de felépítésben szinte nincs különbség, mivel egy standard vállalati folyamatra épülnek. A gazdaság szereplői azonban eltérő méretűek és gazdasági rendszerűek, amiből egyenesen következik, hogy folyamataik is kisebb, nagyobb mértékben, de eltérnek egymáséitól, vagyis egy standard folyamatokra épülő rendszer nem tudja maradéktalanul kielégíteni igényeiket és nem képes olyan rugalmasan igazodni a vállalkozást érintő változásokhoz, mint ahogy maga a vállalkozás reagál a megváltozott gazdasági helyzetekre.

Jelen tanulmány célja vizsgálni a piacon meglévő ERP rendszerek adaptív viselkedését az üzleti folyamatok változásának tekintetében egy részről az integrált vállalatirányítási rendszerek tulajdonságainak, másrésről a gazdasági életben résztvevő felhasználók igényeinek szemszögéből. Hiszen más az igénye és elvárása egy KKV-nak vagy egy mikro vállalkozásnak, mint egy nagy- vagy multinacionális vállalatnak. Azonban minden gazdasági szereplőnek fontos, hogy minél hatékonyabbá tegye vállalkozása folyamatait, azt pedig minél költséghatékonyabban tegye meg. Valamint az is nagyon fontos, hogy az

üzleti élet változásait minél rugalmasabban tudják, minél rövidebb idő alatt lereagálni, és ez nem csak a vállalkozásra, hanem az eszközeire is igaznak kell lennie, természetesen minimális erőforrások felhasználásával.

A kutatásom során két szakaszt választottam külön, az első szakaszban a piacon lévő ERP rendszereket és azok adaptív jellemzőit, tulajdonságait vizsgálom SWOT analízis segítségével. Míg a második szakaszban az összegyűjtött információk alapján SWOT analízis segítségével elemzem a különböző méretű szervezetek jellemzőit és igényeiket az integrált vállalatirányítási rendszerrel kapcsolatosan. Ugyanebben a szakaszban fogom összehasonlítani a KKV-k és a nagyvállalatok igényeit, megvizsgálni a különbségeket és hasonlóságokat és azok okait.

Vizsgált hipotéziseim a következő:

H1: A folyamatos piaci változás követéséhez, a jelenlegi verseny eszköztár nem elég adaptív.

H2: A gazdasági élet szereplőinek mérete, formái és folyamatai meghatározzák rugalmasságukat az üzleti élet változásaival szemben.

H3: A gazdasági élet szereplőinek mérete, formái és folyamatai befolyásolják a használt ERP rendszer alkalmazkodását a megváltozott piaci helyzetekhez.

Az eredmények összegzése mellett következtetéseim és javaslataim is helyet kapnak dolgozatomban, amelyekre a kutatási eredményeim szolgálnak alapul. A dolgozat zárásaként, mind a szakirodalmi, mind a gyakorlati kutatás fontosabb tanulságait szeretném kihangsúlyozni, amellet, hogy összefoglalom a dolgozatban elhangzottakat. Valamint néhány olyan gondolatot is szeretnék megosztani az olvasóval, amelyek a későbbiek folyamán hasznosak lehetnek, akár a kutatásban szereplő vállalatok, akár azon gazdasági társaságok számára, akik még az ERP rendszerek bevezetése, használata előtt állnak.

A kutatás célja, előzményei, főbb kérdései

A mai gazdasági helyzetben a vállalkozások egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek arra, hogy minél több olyan eszközzel rendelkeznek, amelyek segítségével megőrizhetik, illetve növelhetik piaci részesedésüket. Ezek között vannak marketing eszközök, a gazdasági társaságok erőforrásait befolyásoló eszközök, és természetesen a vállalkozás üzleti

stratégiája szempontjából fontos és nélkülözhetetlen adatok és információk akkumulálására és feldolgozására használható eszközök.

A dolgozat célja megvizsgálni ez utóbbiak közül a jelenleg piacon lévő és majdan a piacra kerülő ERP rendszerek adaptivitását. Ezt az adaptivitást egyrészt az ERP rendszerekben meglévő hiányosságok, másrészt a felhasználói oldal részéről megjelenő igények alapján vizsgálom, hiszen ezek befolyásolják egy vállalatirányítási rendszer alkalmazkodóképességét.

A kutatás során elemzem a piacon jelenleg megtalálható integrált vállalatirányítási rendszereket tulajdonságaik, funkcióik alapján. Ezen felül számba veszem a különböző méretű gazdasági társaságok igényeit a használni kívánt, vagy már működő információs rendszerekkel kapcsolatban.

A téma aktualitását az adja, hogy jelenleg számos vállalatirányítási rendszer megoldás közül válogathatnak a gazdasági társaságok, sokszor előfordul azonban, hogy nem a megfelelő rendszert választják ki a döntéshozók, és az nem, vagy csak részben felel meg a vállalkozás igényeinek. Amiből egyenesen következik, hogy az alkalmazott ERP rendszer még kis mértékben sem lesz képes lekövetni az adott piac és vállalkozás folyamatainak változását. Ebből pedig inkább hátránya, mint előnye származik az adott gazdasági társaságnak. A vállalat igényein felül, a használni kívánt vállalatirányítási rendszer tulajdonságai és támogatási opciói is befolyásolják az adott rendszer adaptivitását. Ugyanakkor ebből nem következik egyenesen, hogy a „legnépszerűbb”⁴ rendszer a legmegfelelőbb a vállalkozás számára, és hogy később ez az ERP képes lesz a folyamatok változásait megfelelően kezelni, anélkül hogy gazdasági hátrányt okozna.

Dolgozatomban a következő kérdésekkel foglalkozom:

- Mennyire tudják a piacon lévő információs rendszerek követni a folyamatos piaci változásokat?
- Mennyire rugalmasak az üzleti élet váltoásaival szemben a gazdasági élet szereplői?
- Befolyásolja-e ezt a gazdasági társaság mérete, formái és folyamatai?
- Milyen információs rendszer leírások szerepelnek a szakirodalomban?
- Azok mennyire találkoznak a meglévő ERP rendszerek felépítésével?

⁴ A legnépszerűbb alatt azt az ERP rendszert értem, amelyet a legtöbb vállalkozás alkalmaz. Ezek többnyire nemzetközileg ismert rendszerek, és nem feltétlenül az adott ország ERP rendszerekkel foglalkozó vállalkozásainak fejlesztései.

- Melyek a leggyakrabban említett igények az információs rendszerrel kapcsolatosan, amelyek a vállalkozások részéről megfogalmazódnak?
- Hogyan lehetne a gazdasági társaság folyamatait és az ERP rendszereket a leghatékonyabban összehangolni?

A dolgozatban tárgyalt kutatási kérdésekhez tartozó részfeladatok:

1. Nemzetközi, magyarországi és saját tapasztalatok, statisztikák, esettanulmányok és a kapcsolódó szakirodalom eredményeit összegzem és elemzem az ERP rendszerek és a vállalkozások folyamatainak kapcsolatában. Ebben a részfeladatban mutatom be az integrált vállalatirányítási rendszert, egy vállalkozás általános folyamatait és a hozzájuk kapcsolódó teendőket, valamint néhány ismert ERP rendszert. Ezzel igazolva a téma és a megközelítés létjogosultságát.
2. Ebben a részfeladatban foglalkozom a vállalkozások folyamatai és az ERP rendszerek közötti kapcsolattal, hogy milyen formálódásokra van szükség a megfelelő kohézió létrehozására. Ez a vizsgálat kiterjed arra is, hogy mekkora rugalmasság van a jelenlegi információs rendszerekben, amely még alkalmazkodni tud különösebb gond nélkül a gazdasági és így a folyamatváltozásokhoz.
3. Központi kutatási kérdésem az informatikai rendszerek alkalmazkodóképessége, hogy a standard folyamatokra épülő rendszerek hogyan képesek különösebb külső beavatkozás nélkül követni a folyamatváltozásokat. Milyen megoldások léteznek az információs rendszer és a vállalkozási folyamatok közötti szimbiózis megteremtéséhez. További vizsgálati kérdéseim inkább gyakorlati jellegűek. Melyek azok az igények a felhasználók részéről, amelyekre befolyással vannak a piaci változások, és ezáltal meghatározzák a folyamat változások amplitúdóját, melyet az információs rendszereknek le kell követniük különösebb probléma nélkül? A jelenlegi informatikai megoldások milyen mértékben elégítik ezt ki? A kutatási kérdések igazolására a vizsgált meglévő rendszerek közül megnevezem azokat, amelyek fejlesztéssel adaptívabbá tehetőek a gyakorlatban.

A kutatás módszere

A meghatározott kutatási feladat az informatika és a gazdaságtudomány területéhez tartozik, és ez meghatározza a használni kívánt módszertant. Kutatásom elvégzésére kvalitatív módszerek alkalmazhatók.

Kutatásom során a vizsgálati cél meghatározására a Yin (1994) féle kategória megkülönböztetéseket használom, amely leíró, felfedező és magyarázó. Ebből a szempontból vizsgálatom leíró és feltáró jellegű is egyben. Leíró, mert a dolgozat első részében a hipotézis vizsgálathoz nélkülözhetetlen szakirodalmat mutatom be és kategorizálom. Feltáró jellegű is, hiszen a hipotézis vizsgálathoz esettanulmány elemzést, és kérdőíves megkeresés elemzést is alkalmazok. A Yin féle kategóriákhoz tartozó kutatási stratégiák a következők:

- kísérleten alapuló
- kérdőíves felmérésen alapuló
- másodlagos elemzésen alapuló
- történeti elemzésen alapuló
- esettanulmány elemzésén alapuló

A felsorolt stratégiák közül jelen kutatásban a kérdőíves felmérésen, a másodlagos elemzésen és az esettanulmány elemzésen alapuló stratégiákat fogom alkalmazni, mert úgy vélem ezeknek a módszereknek a segítségével tudom tényszerűen igazolni a hipotéziseimet. A módszerek kiválasztásánál elsődleges szempont volt, hogy minél nagyobb mintából tudjak dolgozni, hiszen az ERP rendszerek alkalmazkodóképességét csak így tudom hitelt érdemlően tanulmányozni, elemezni.

H1: A folyamatos piaci változás lekövetéséhez a jelenlegi verseny eszköztár nem elég adaptív.

Az első hipotézis esetében a vizsgálataimat a szakirodalom felől közelítem meg. Itt tisztázok le olyan fogalmakat, mint adaptív, piaci változások, verseny eszköztár. Ennek a hipotézisnek az igazolására esettanulmány elemzést kívánok használni, amelyek azt hivatottak bemutatni, hogy egy-egy hirtelen jött piaci változást a vállalati folyamatok és az ERP rendszer időben mennyire tud lekövetni, milyen reakció és átfutási idővel.

H2: A gazdasági élet szereplőinek mérete, formái és folyamatai meghatározzák rugalmasságukat az üzleti élet változásaival szemben.

Második hipotézisemet a felelhető szakirodalmi értekezések és tanulmányok eredményeinek elemzése alapján kívánom alátámasztani. Ebben az esetben úgy vélem, a szakirodalom feldolgozása után elég bizonyítékot nyerek a felvetésem igazolására.

H3: A gazdasági élet szereplőinek mérete, formái és folyamatai befolyásolják a használt ERP rendszer alkalmazkodását a megváltozott piaci helyzetekhez.

Utolsó feltételezésem igazolására, a vállalkozások igényeinek és az ERP rendszerek funkció kínálatának összehasonlítását tartom célszerűnek, így a szakirodalom mellett összegyűjtött tapasztalati információk elemzésének eredményeit használom fel.

A kutatás során használt fogalmak magyarázata

Úgy vélem, hogy mielőtt belekezdenék az ERP rendszerek adaptivitásának kutatásába, mindenképpen szükséges néhány, a vizsgálat során gyakran előforduló fogalom tisztázása, értelmezése, hogy az olvasó számára is világos legyen, milyen értelemben használom az adott fogalmat. Ez azért is célszerű, mert a későbbiek folyamán a kutatás alanyai is különbségeket tudnak a tenni fogalmak között, és ezek értelmében tudják válaszaikat kérdéseimre megadni, így biztosak lehetünk abban, hogy a kutatás eredményei megfelelőek és hitelesek lesznek. A fogalmak tisztázását fontosnak tartom továbbá - még a kutatás megkezdése előtt -, abból a szempontból is, hogy a vizsgálatok előrehaladtával fogalom értelmezési problémák ne nehezítsék a kutatás eredményeinek gyűjtését és értékelését.

Az **adaptív** latin eredetű szó és alkalmazkodót jelent. Az élet és a technika bármely területét nézve sok mindenre mondhatjuk, hogy adaptív, vagy, hogy nem az. Az adaptív rendszerek képesek alkalmazkodni a környezeti változásokhoz, a kérdés ebben az esetben csak az, hogy mennyire gyorsan és pontosan, ezzel szemben a nem adaptív rendszerek nem reagálnak a környezet okozta változásokra. Jelen tanulmány szempontjából az adaptív egy meghatározó kifejezés, mivel azt kutatom, hogy a környezeti változások - ebben az esetben az gazdasági élet változásai - mennyire váltanak ki alkalmazkodó magatartást a vállalatirányítást segítő informatikai rendszerekből.

A **vállalatirányítási rendszert (VIR)**, mint fogalmat kétféle értelemben használjuk, az egyik az informatikai értelmezés, amikor magáról az ERP rendszerekről beszélünk. A másik értelmezés pedig, amikor a gazdasági társaság számviteli törvény és minőségbiztosítási előírások által meghatározott folyamatainak összességéről beszélünk. Míg utóbbi értelmezés a vállalkozás működésének alapjait határozza meg, addig az első ennek hatékonyságát befolyásolja. Kutatásomban a vállalatirányítási rendszer megnevezést a második értelmezés szerint fogom használni, míg az ERP rendszer esetében az informatikai rendszer és az informatikai támogató rendszer kifejezéseket fogom még használni.

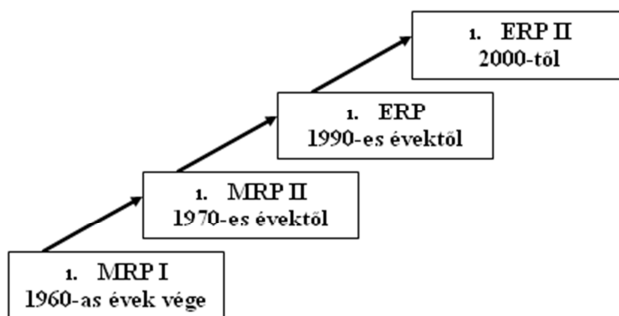
Az **integrált rendszer**, egy olyan informatikai megoldás, amely adatmegosztás révén képes egységes rendszert alkotni, anélkül, hogy ez a rendszer felhasználóit akadályozná munkájuk elvégzésében, vagy akár csak észrevennék az adatmegosztást. (T.F. Wallace – M.H. Kremzar 2006)

1. Az Integrált információs - informatikai rendszerek

Az integrált információs – informatikai rendszerek ugyanazt a kettősséget takarják, melyet már a vállalatirányítási rendszer fogalmának értelmezésekor is felvetettem, hiszen ez a rendszer magában foglalja az információ gyűjtését, továbbítását és számítógépes terjesztését is (Orbán 2006). Ezek a rendszerek moduláris felépítésűek általában, és a meghatározott feladatcsoportokat - amelyeket gazdasági szempontok határoznak meg - önálló részegységek segítik a teendők elvégzésében. (Orbán 2006)

Az ERP rendszerek hatalmas fejlődésen mentek keresztül az elmúlt évtizedekben, a kezdeti vállalati erőforrás tervezéstől eljutottunk egy sokkal komplexebb és globálisabb informatikai rendszerhez, mely segíti a vállalatot, vállalatcsoportot üzleti stratégiájának megvalósításában. Az ERP rendszer fő feladata előre jelezni és összeegyeztetni a keresletet és a kereslet-kielégítés menetét. Egy olyan eszközrendszer, melynek segítségével az egész vállalat gazdasági folyamataira lehet előrejelzést, tervezést, ütemezést megvalósítani. Valamint lehetőséget biztosít arra, hogy létrehozzunk egy teljes ellátási láncot, amelybe a szállítókat és a vevőket is bekapcsolhatjuk. A rendszer segítségével kapcsolatot létesíthetünk az értékesítés, a marketing, a termelés, a termékfejlesztés, a logisztika, a beszerzés, a pénzügy és az emberi erőforrás között. A jól működő ERP segíti a vállalat vezetőinek döntéshozatalát. (T.F. Wallace – M.H. Kremzar 2006)

1. ábra. ERP rendszerek fejlődése

Forrás: Dr. Holyinka Péter: Az információs rendszerek rövid fejlődés története. <http://www.erport.hu/index.php?id=44> / Kelemenné Ternai Katalin (2003): Az ERP rendszerek metamorfózisa In: Vezetéstudomány 2003. július - augusztus

Természetesen az ERP rendszer mai formájának elérése egy hosszú folyamat végeredménye és változó, meg-megújuló gazdasági folyamatok következménye. Ahhoz, hogy az anyagigény tervezéstől eljussunk az ellátási lánc menedzsmenthez az kellett, hogy a gazdasági társaságok felismerjék annak az előnyét, hogy egyetlen komplex rendszerben kezelik saját gazdasági folyamataikat a kezdetektől (a vevői megrendeléstől) a végéig (az áru/szolgáltatás kiszállításáig, vevőhöz juttatásáig). Ebbe a komplex rendszerbe pedig már a vállalat több területét is bele kellett vonni, valamint a vevőket és szállítókat is, és egyszer csak a belső rendszerből egy globális, integrált rendszer lett. Az ERP rendszer esetében egy az egész vállalkozást átfogó rendszerről beszélünk - mint, ahogy azt Wallace és Kremzar definíciójában az előzőekben láthattuk -, amely a meglévő vállalati folyamatokat teszi hatékonyrá, ugyanakkor nem szabad csak a szoftverre helyezni a hangsúlyt, hiszen a komplex rendszer áll az informatikai támogató rendszerből és a vállalati folyamatokat összefogó vállalatirányítási rendszerből. Ezt követve a nemzetközi szakirodalom, már inkább a rendszert teljesebb módon leíró Enterprise System (ES), vagy Integrated Enterprise Application (IEA) kifejezést használja.

1.1. Az ERP rendszer előnyei

A vállalatirányítási szoftverek fejlődése lehetővé tette, hogy minden vállalati tranzakció egy adatbázisba fusson be, amely egy megfelelő egységes rendszer segítségével érhető el. Az ERP rendszerek kialakulásával a menedzsment óriási információs bázishoz jutott, folyamatosan bővülő funkcionalitásukkal ezek a rendszerek jelentik ma a vállalatok informatikai támogatásának az alapját. Elősegíti a döntéshozatali folyamatokat. Integrációt biztosít az értékesítés, a marketing, a gyártás, az üzemeltetés, a logisztika, a vásárlás, a finanszírozás, az újtermékek fejlesztése, a humán-erőforrás számára. Ezzel lehetővé teszi, hogy az alkalmazottak magasabb színvonalon végezhesék a munkájukat, alacsonyabb költségek és árukészlet mellett. (T.F. Wallace – M.H. Kremzar 2006)

A modulokból felépülő programcsomag bevezetése elsősorban rendet visz a cég életébe. Segítségével a döntéshozók minden pillanatban tisztán láthatják vállalkozásuk pozícióját, szükség esetén bármikor be tudnak avatkozni.

A rendszer bevezetése racionalizálja a működést, időmegtakarítást eredményez, és növeli a hatékonyságot. Ha az alkalmazottak kevesebb időt töltenek el papírmunkával, több idejük marad más feladatokra.

Az ERP rendszerek előnyei (T.F. Wallace – M.H. Kremzar 2006):

- a vállalati tevékenység realizálásához és menedzseléséhez hatékony segítségnyújtás
- a szervezet működési költségeinek csökkentése
- a belső integráció, az információáramlás, együttműködés javítása
- jobb döntések és magasabb színvonalú szervezeti teljesítmények elérésének támogatása
- segít a vevői kör elégedettebbé tételében és a vállalati eredményességben
- standard szoftverek, vagyis bármikor elérhetőek, és nem kell a vállalkozásnak a fejlesztésekre várnia
- elérhetővé teszi a vállalkozás alkalmazottai számára a vállalati információk, tudásbázis gyors elérését
- javuló munkafegyelem, és termelékenység
- bizonylati fegyelem betartásának javulása
- a vállalat vezetőségének több lehetősége adódik az ellenőrzés és a számon kérésére
- redundancia-mentes adatbázis kialakulása

A felsoroltak biztosítják a szervezet tanulását, környezetének változásához való alkalmazkodását, az információáramlást, és a hatékony értékteremtéshez szükséges módszereket. Manapság egy jól szervezett, bevezetett és működtetett ERP rendszer olyan eszköz egy vállalkozás kezében, mellyel nem csak folyamatait teheti hatékonná, hanem jelentős versenyelőnyre is szert tehet, az ebben a rendszerben tárolt adatok információként való felhasználásával.

1.2. Az ERP rendszer hátrányai

Az ERP rendszer felhasználóit elbizonytalaníthatja az új rendszer, hiszen nem ismerik annyira, mint az eddig használt rendszereket, informatikai eszközöket. Habár egyszeres adatbevitel történik, általában jóval több adatot rögzítenek az adott informatikai rendszerbe, ami hibázási lehetőségeket rejt magában.

Az új informatikai rendszer és az ezzel együtt járó új információk megváltoztathatják az adott gazdasági társaság belső rendszerét, folyamatait. Az ERP rendszer számos folyamatot képes automatizálni, aminek következménye, hogy a vállalkozáson belül egyes adminisztratív tevékenységek feleslegessé válnak, és az ezeken dolgozó alkalmazottakkal valamit kell kezdenie a vállalkozásnak, ami többlet költséget eredményezhet.

Az ERP rendszer bevezetése és üzemeltetése önmagában is plusz költséggel jár, amelyeket a vállalkozás nem minden esetben képes egyben és önerőből megfinanszírozni. A bevezetéskor az alapköltségeken felül, azonban, olyan egyéb költségek is megjelenhetnek, mint például az alkalmazottak oktatása, a kulcsfelhasználók kiválasztása, felkészítése, amelyek a rendszer működtetésében nyújtanak segítséget a munkatársak számára. Ezenfelül a rendszert a vállalathoz kell igazítani, felül kell vizsgálni a vállalkozás folyamatait, mik azok, melyeket az informatikai rendszerhez kell igazítani és melyek azok, amelyekhez az ERP rendszert kell idomítani. (T.F. Wallace – M.H. Kremzar 2006)

Az ERP bevezetésével kapcsolatos problémák (Dr. Schwarczenberg 2008; Wilcocks 2003; Summer 2003):

- Teljesíthetetlen idő és költségterv. Ebben az esetben a vállalatnak pontosan tudnia kell, hogy az általa kiválasztott ERP rendszernek a bevezetése mennyi időbe telik a vállalkozás szempontjából. A bevezetésre szánt időkeretet a gazdasági társaságok rendre túllépik, így költségeik is ezzel arányosan növekednek. Az informatikai rendszer bevezetése amúgy is hatalmas költségekkel jár. A költségek három csoportba sorolhatóak: számítástechnikai, emberi erőforráshoz kapcsolódó, és a rendszerhez szükséges adatokhoz (konvertáláshoz) kapcsolódó költségek.
- Szervezetlenség: a projektcsapat, illetve az informatikai projekt vezetéséhez szükséges tapasztalatok hiánya, akik bevezetnék a kiválasztott ERP rendszert;
- A változástól való félelem⁵
- Nincsenek egyértelműen megfogalmazva a rendszerrel kapcsolatos elvárások
- Az üzleti folyamatok áttekintésének, racionalizálásának hiánya⁶
- Irreális elvárások a rendszerrel kapcsolatban
- A vezetői és felhasználói elkötelezettség hiánya a rendszer iránt
- Kulcsfelhasználók túlterheltsége
- Nem megfelelő rendszeroktatás
- Korábbi, átvett adatbázisok rendezetlensége

⁵ A változás menedzseléséről a későbbiek folyamán bővebben lesz szó.

⁶ Mint azt az előzőekben említettem, vannak olyan folyamatok, melyekhez és vannak olyanok amelyeket az ERP rendszerhez kell igazítani, ehhez pedig át kell gondolni ezeket a folyamatokat.

Mindnet egybevetve sokkal több érv szól egy ERP rendszer bevezetése mellett, mint ellene. Ellenérvként jobbra a bevezetéskor felmerülő problémákat lehet felvetni, amelyek kiküszöbölhetőek, ha a rendszer kiválasztása előtt a vállalkozás pontosan megfogalmazza, hogy mire szándékozik használni a rendszert és mit kíván elérni annak használatával. Ennek hiánya a leggyakoribb hiba, amit egy adott rendszer bevezetésekor a szervezetek elkövetnek.⁷

1.3. A vállalatirányítási információs rendszer felépítése

A kutatott terület szempontjából fontos megvizsgálni a mai ERP rendszerek, és az ezeket megelőző, korábbi információs rendszerek közötti kötődéseket, kapcsolatokat. Hogyan épülnek egymásra, és miként teremtenek kapcsolatot a vállalkozás működési szintjeivel?

1. táblázat. A vállalat működési szintjeit támogató információs rendszerek

Operatív döntések	Vezetői Információs rendszer (MIS)	Vevőkapcsolat menedzsment (CRM) Beszállítói kapcsolatkezelő rendszer (SRM) Ellátási lánc kezelő rendszer (SCM)	Vállalati teljesítmény- menedzsment rendszer (EPM)	ERP
Műveletvégzés	Tranzakció feldolgozó rendszer (TPS)			

Forrás: Kacsukné Dr. Bruckner Livia – Kiss Tamás (2007): Bevezetés az üzleti informatikába 121. oldal

A felvázolt vállalatirányítási informatikai rendszerben a tranzakciófeldolgozó-rendszereken alapulnak a vezetői információs rendszerek, a gyártást támogató, és a döntéstámogató rendszerek. Ezekből, az operatív és műveletvégzés rendszerekből épül fel maga az ERP rendszer.

1.4. A vállalati teljesítmény növelése ERP - vel

Az integrált informatikai rendszerek bevezetése és használata számos előnyt jelent a gazdasági társaságok részére az úgynevezett „hagyományos” = nem integrált vagy elszigetelt megoldásokkal szemben. Azok a vállalkozások, akik integrált informatikai

⁷ A későbbiek folyamán szó lesz a rendszer bevezetés „arany” szabályairól

rendszert használnak lényegesen több információhoz, adathoz jutnak hozzá, amelyeket később másformában, de hasznosítani tudnak. A többlet információn túl, az adatgyűjtés módszere is sokkal egyszerűbbé válik számukra, mert egy ilyen integrált informatikai rendszerben a szervezet minden részlege ugyanazokkal az információkkal rendelkezik és mindegyik a saját jogosultsága által tudja frissíteni azokat.

Az úgynevezett hagyományos folyamatok egyáltalán nem voltak hatékonyak, de végrehajthatóságuk egyszerűsége vonzotta a vállalkozásokat. Ebben az esetben minden részleg elvégezte a maga feladatát, ha pedig tévedés történt, akkor mindig a külsős volt a hibás. Integrált vállalatirányítási rendszer esetén a felelősség már nem hárítható át, itt mindenki felelős az adatok és információk pontosságáért, ráadásul a feldolgozás azonnali. (T.F. Wallace – M.H. Kremzar 2006)

Sajnálatos módon az emberek, különösen a munkában félnek a változásoktól, az ERP rendszer bevezetésével és használatával azonban módosítaniuk, újítaniuk kell munkafolyamataikon. Amennyiben egy gazdasági társaság ilyen integrált informatikai rendszert tervez bevezetni, akkor az első feladat azon célok meghatározása, melyeket az informatikai rendszer segítségével el kíván érni. Tisztázni szükséges saját folyamatait és azok a vállalat környezetére gyakorolt hatásait. El kell döntenie, melyek azok a munkamódszerek és üzleti folyamatok, amelyeket az informatikai rendszerhez kíván igazítani, és melyek azok melyekhez a rendszert kell igazítani. Ezek nélkül a lépések nélkül bevezetett ERP rendszer nem hogy produktívabbá tenné a vállalkozás folyamatait, de könnyen lelassíthatja a vállalat tevékenységét. Hiszen az eszközök megszerzése önmagában még nem jelenti azt, hogy kezelni is tudjuk őket, már pedig ha nem tudják használni, akkor versenyelőnyhöz sem juttatnak. A versenyelőny megszerzéséhez, az eszközökön túl, azok használatának és tovább fejlesztésének tudása is szükséges.

Sok vállalatvezető gondolja úgy, hogy egy szoftverváltással már nagy eredményeket érhetnek el, de a valóságban a vállalatirányítási rendszer csupán nagyobb mennyiségű információt tud gyorsabban és alacsonyabb szintekre eljuttatni. Ha az egyes munkafolyamatok nem változnak, akkor rossz információ áramlik veszélyes gyorsasággal a vállalatban belül. (T.F. Wallace – M.H. Kremzar 2006)

Megfogalmazott igények és elérhető funkciók

Ahhoz, hogy tiszta képet kapjunk a vállalatirányítási informatikai rendszer adaptivitásáról, fel kell mérni, a gazdasági társaságok ERP rendszerekkel kapcsolatos elvárásait, igényeit

és az ERP rendszerek által kínált lehetőségeket, mert tudnunk kell, hogy az igények és az elérhető funkciók mennyiben fedik és mennyiben állnak távol egymástól.

Az összehasonlításból következtetni lehet a vállalatirányítási és az informatikai rendszerek rugalmasságára, láthatóvá válik, hogy mennyire képesek ezek a rendszerek lekövetni a piaci változásokat anélkül, hogy fennakadást, vagy üzleti hátrányt okoznának a szervezet számára. A működéshez szükséges a különböző rendszerek - vállalatirányítási rendszer, támogató informatikai rendszer - összehangolása, melynek eredményeként később létre jöhet a VIR.

Összefoglalva a nagy szervezetek információ igénye a következő:

- A vállalati folyamatok során keletkezett adatok rögzítése
- A vállalati folyamatok során keletkezett adatok alapján meghatározott mérőszámok számolása és rögzítése
- A vállalat környezetében a vállalkozásra hatással lévő tevékenységek során létrejött adatok rögzítése
- Számviteli adatok rögzítése és riportálása a jogszabályban megfogalmazottak alapján
- Költségek nemenként, személyenként, kódokként való rögzítése és riportálása, elemzése
- Pénzügyi tevékenységekkel kapcsolatos adatok, információk, bizonylatok rögzítése, létrehozása
- Anyagfelhasználások rögzítése, fogyás jelentések készítése, elemzése
- A vállalkozás ügyfél és partner adatainak gyűjtése, rögzítése és szeparálása
- Termékfejlesztéssel kapcsolatos adatok gyűjtése, rögzítése, elemzése
- Marketinggel kapcsolatos tevékenységek adatainak rögzítése, elemzése
- Stratégiai (értékesítési, marketing, termelés, stb) tervek és tények rögzítése és elemzése
- Minőségirányítási rendszerrel kapcsolatos mérőszámok, adatok rögzítése és elemzése
- Leányvállalatok és kapcsolódó vállalkozások adatainak és információinak gyűjtése, rögzítése és integrálása a szervezet információs rendszerébe
- A vállalkozás teljesítmény értékeléséhez szükséges adatok gyűjtése, rögzítése és értékelése
- A szervezeten belüli részlegek tevékenységének adatformájú rögzítése

- Szervezetfejlesztéshez szükséges információk gyűjtése

A kisebb szervezetek információs igénye összegezve pedig a következő:

- A vállalati folyamatok során keletkezett adatok rögzítése
- A vállalati folyamatok során keletkezett adatok alapján meghatározott mérőszámok számolása és rögzítése
- A vállalat környezetében a vállalkozásra hatással lévő tevékenységek során létrejött adatok rögzítése
- Számviteli adatok rögzítése és riportálása a jogszabályban megfogalmazottak alapján
- Költségek nemenként, személyenként, kódokként való rögzítése és riportálása, elemzése
- Pénzügyi tevékenységekkel kapcsolatos adatok, információk, bizonylatok rögzítése, létrehozása
- Anyagfelhasználások rögzítése, fogyás jelentések készítése, elemzése
- A vállalkozás ügyfél és partner adatainak gyűjtése, rögzítése és szeparálása
- Termékfejlesztéssel kapcsolatos adatok gyűjtése, rögzítése, elemzése
- Marketinggel kapcsolatos tevékenységek adatainak rögzítése, elemzése
- Stratégiai (értékesítési, marketing, termelés, stb) tervek és tények rögzítése és elemzése
- Minőségirányítási rendszerrel kapcsolatos mérőszámok, adatok rögzítése és elemzése
- A vállalkozás teljesítmény értékeléséhez szükséges adatok gyűjtése, rögzítése és értékelése

Az összefoglalások alapján jól látható hogy jelentős különbség nincs a nagy és a kisseb szervezetek információ igényei között. A differencia abból adódik, hogy a nagy szervezeten belül a konkrét feladatokat, tevékenységeket és a munkafolyamatokat nagyban befolyásolja a vállalat mérete, a szervezet tagoltsága, valamint a vállalkozási tevékenység sajátosságai. Vagyis a nagyvállalat esetében a tagoltsága okozza a többlet információ igényét.

Kutatásom során vizsgálnom kellett, hogy az ERP rendszerek funkció kínálata mennyiben elégíti ki a gazdasági társaságok információs keresletét, vagyis az informatikai rendszer

felépítése és funkciói általában mennyire felelnek meg a vállalat információs rendszerének és változások esetén mennyire gyorsan képesek a változást leereagálni.

2. táblázat. A gazdasági társaság típusok és az ERP rendszer moduljainak kapcsolata

	Mikro vállalat	KKV	Nagyvállalat
Pénzügy - számvitel	☒	☒	☒
Bér-és munkaügy	☒	☒	☒
Tárgyi eszköz	☒	☒	☒
Kontrollig	☒	☒	☒
Termelés	☒	☒	☒
Raktárkészlet	☒	☒	☒
Beszerezés	☒	☒	☒
Értékesítés	☒	☒	☒
Disztribúció	☒	☒	☒
Ügyfélkapcsolat menedzsment	☒	☒	☒
Projektmenedzsment	☒	☒	☒

Forrás: Saját szerkesztésű táblázat

A 2. táblázat jól szemlélteti, hogy a gazdasági társaságok típusainak méretüktől függően a piacon kínált ERP rendszerek mely funkcióira van, és mely funkciókra nincs szükségük.

A szervezeti nagyság és tagoltság miatt a nagyvállalatoknak az ERP rendszerek által kínált összes funkcióra, modulra szükségük van, hogy hatékonyabbá tegyék folyamataikat és ezáltal a vállalatirányítását is. Egy adott ERP rendszer összes modulját maradéktalanul ki tudják használni, és mivel folyamataik eleve standardizáltak, így az informatikai rendszer bevezetése és a folyamatokhoz való igazítása nem okoz problémát. Ebben az esetben képes megvalósulni az informatikai és a vállalati folyamatok közötti szimbiózis. Technikai oldalról azonban, jelentős piaci változások esetén a rendszer átparaméterezése időigényes és erőforrásból is jelentős felhasználást igényel, éppen a szervezet nagysága és tagoltsága miatt. Ebből és az előzőekben leírtakból következik, hogy a nagyvállalatok a jelentős piaci változásokat terjedelmük miatt nem képesek rugalmasan és gyorsan leereagálni. Ugyan a szervezet egyes részei képesek az új helyzethez alkalmazkodni, de ez önmagában kevés és a vállalat egészére kihatni nem képes.

KKV-k esetében az ERP kínált modulok közül a projektmenedzsment és az ügyfélkapcsolat menedzsment az, amelyre ezek a kis szervezetek nem tartanak igényt. Ennek oka abban keresendő, hogy folyamataik úgy vannak felépítve, hogy mindegyikhez

egy alkalmazott van rendelve, aki átfogja az egész folyamatot, ezért nincs szüksége a KKV-nak erre a két modulra. Továbbá azért sem tartanak igényt ezekre a modulokra, mert sem a projektek, sem a vevők kapcsán nem szükséges nagy adathalmazt kezelniük, azt más erre alkalmas kisebb, vagy standard alkalmazásban oldják meg.⁸ A szervezet méretei miatt nem minden alfunkciót használ ki az informatikai vállalatirányítási rendszerek moduljaiban, így már a rendszer telepítésekor jóval kevesebb funkciót kell felparaméterezni a megfelelő működéshez. Ez azt is jelenti, hogy nagyobb piaci változások esetén a változásokhoz kapcsolódó átparaméterezések kevésbé idő és erőforrás igényesek, mint a nagyobb szervezetek esetében. Ebből következik, hogy egy kisebb méretű vállalkozás hamarabb képes alkalmazkodni a megváltozott piaci viszonyokhoz, mint nagyobb versenytársai.

A mikrovállalkozások elméletileg ugyanazokat az ERP rendszer modulokat használják, illetve nem használják, mint a KKV-k, de a gyakorlatban - véleményem és tapasztalataim alapján - jóval kevesebb funkciót telepítenek és paramétereznek fel, mint a KKV-k. A mikrovállalatok esetében egy alkalmazott több folyamatot is visz, ezért általában kihasználják az informatikai rendszer moduljainak hasonló alfunkcióit és ennek megfelelően telepítik az ERP rendszert. Ami ebben az esetben is azt jelenti, hogy kevesebb funkciót kell átparaméterezni piaci változások esetén, mint a nagy szervezetekben, vagy a KKV-k esetében.

Összegzésként elmondható, hogy a kisebb méretű szervezetek, gyorsabban és rugalmasabban reagálnak a piac és a gazdasági élet változásaira. Ebből adódóan, ha ERP rendszert alkalmaznak folyamataik hatékonyabbá tételére, azok funkcióiból csak a számukra nélkülözhetetleneket telepítik és paraméterezik, így változások esetén rövid időn belül képesek az ERP rendszert is a megváltozott körülményekhez igazítani.

Nagy szervezetek esetében a szervezet nagysága miatt, lassabban reagál a változásokra, és mivel az alkalmazott ERP rendszerek is teljes funkcionalitásukban támogatják a szervezet munkafolyamatit, így az informatikai rendszer is nehezebben igazodik a megváltozott viszonyokhoz. A nagyvállalat egyes részegységei ugyan képesek gyorsabban lereagálni a gazdasági élet átalakulását, az nem hat ki az egész szervezetre, tagoltsága és mérete miatt.

⁸ Ilyen alkalmazások az Excel vagy az Access, de elterjedtebb az Excel kis vállalkozásoknál, mint nyilván tartó és a nyomon követhetőséget biztosító informatikai eszköz.

Hipotéziseim tekintetében a szakirodalmi és a saját kutatásaim eredményei alapján a következő megállapításokat teszem:

Első hipotézisem igazolására, miszerint „*A folyamatos piaci változás követéséhez a jelenlegi verseny eszköztár nem elég adaptív.*” sem a szakirodalmi sem a saját vizsgálat során nem találtam meggyőző bizonyítékokat, sem annak megcáfolására, így ezt a hipotézisemet a további kutatásban nem vizsgálom.

Az a felvetésem, hogy „*A gazdasági élet szereplőinek mérete, formái és folyamatai meghatározzák rugalmasságukat az üzleti élet változásaival szemben.*” saját kutatásaim alapján **igazolást nyert**, a további vizsgálataim során ezt a hipotézisemet ki fogom terjeszteni a folyamatokat befolyásoló tényezők vizsgálatára.

Az a hipotézisem, hogy „*A gazdasági élet szereplőinek mérete, formái és folyamatai befolyásolják a használt ERP rendszer alkalmazkodását a megváltozott piaci helyzetekhez.*” saját kutatásaim alapján **igazolást nyert**, így ezt a felvetésem a további vizsgálataim során kiterjesztem az adaptív ERP rendszert befolyásoló tényezők vizsgálatára.

Véleményem szerint tehát a kutatásom elején megfogalmazott három hipotézisemből kettő igazolást nyert, egyet viszont sem igazolni, sem megcáfolni hitelt érdemlően nem tudtam, így azt a további vizsgálódásból kizártam.

Úgy vélem, hogy az ERP rendszerek alkalmazkodási képességét azért befolyásolják a vállalat folyamatai, vagy mérete, mert ez határozza meg, hogy az ERP rendszer hány modulját telepítik le és mennyi funkciót paramétereznek fel a telepítés során. Ha túl sok funkciót paramétereznek fel és túl sok modult telepítenek, annak az hátránya, hogy egy-egy nagyobb piaci, gazdasági változás esetén ezeket a beállításokat egyenként kell átállítani, ami jelentős időt vesz igénybe, ami üzleti hátrányt is okozhat az ERP rendszert használó szervezet számára.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az információ az élet minden területén fontos szerepet játszik, nincs ez másképpen a gazdasági életben sem, mert tudjuk, hogy az információ és a tudás érték és hatalom, nincsenek ezzel másképpen a gazdasági élet szereplői sem. Információra és tudásra van szükségük ahhoz, hogy piaci helyzetüket megszilárdítsák, hogy versenyelőnyhöz jussanak, vagy éppen megszorongassák versenytársaikat, ehhez azonban nem elég csak a vállalat belső tevékenységre, folyamatokra koncentrálni, terméket fejleszteni, szükséges a vállalat

környezetében történő események gyűjtése és dokumentálása is, de még a belső történések feljegyzése is nélkülözhetetlen. Ezeket az adathalmazokat olyan megbízható helyen kell tárolni, amely képes az összes történést egy helyen elhelyezni és biztosítani, hogy egy időben több érdekelt is képes legyen látni és használni azokat.

Erre az igényre született meg válaszul az ERP rendszer, amely azonban önmagában nem képes mindazt biztosítani, amire a vállalatnak a működéshez a vezetőségnek pedig a döntéshozatalhoz szüksége van. Az ERP rendszer csak támogatni tudja egy vállalkozás irányítási rendszerét, amely a gazdasági társaság munkafolyamatainak összességét szabályozza és ellenőrzi, és amely megfelel a hatályos jogszabályok előírásainak. Vagyis a vállalkozásoknak szükségük van egy vállalatirányítási és az azt támogató informatikai rendszerre is ahhoz, hogy működésük hatékonysága növekedjen, és sikeresen végre tudják hajtani vállalati stratégiájuk lépéseit.

Kutatásom során arra fókuszálok, hogy a vállalati informatikai rendszerek mennyire képesek lekövetni a piac és a gazdaság változásait anélkül, hogy nagyobb költség és idő ráfordításra lenne szükség. Vizsgálataim elsősorban arra koncentráltak, hogy milyen igényeik vannak a gazdasági élet szereplőinek és mit kínálnak a piacon lévő ERP rendszerek. Úgy vélem a keresleti és kínálati oldalt ebben az esetben is össze kell egyeztetni, hiszen a kínálati oldalon feltűnő hiányosságok és a keresleti oldalon jelentkező túlzott elvárások befolyásolhatják a használt ERP rendszer alkalmazkodóképességét. Ez különösen abban mutatkozhat meg, hogy egy-egy változást az informatikai rendszer csak lassan képes lereagálni, ami a felhasználónak, nem csak anyagi, de üzleti károkat is okozhat.

A kutatás során felmerült annak lehetősége, hogy a gazdasági társaság mérete is befolyásolja az ERP rendszerek adaptivitását, hiszen egy nagy szervezet tagolt és egy-egy munkafolyamatot több alkalmazott végez el, ezért is fontos, hogy folyamatleírásokkal segítsék a vállalat működését. Ebből következik az is, hogy ha a szervezet az ERP rendszer több funkcióját használja egyszerre, akkor változások esetén számos funkció átparaméterezése válik szükségessé, ami munka- és időigényes feladat. Egy kis szervezet esetében a folyamatok jóval egyszerűbbek, ezért az ERP rendszerben is kevesebb funkciót használnak, mint nagyobb társaik, így a piac változásait is gyorsabban képesek lekövetni.

A kutatás jelen szakaszában a vizsgálatot elméleti síkon folytattam le és szekunder információkat, a szakirodalomban megjelent eredményeket, információkat értelmeztem újra. Egy háromtagú hipotézis-csoporttal indultam el, amelyek az ERP rendszer

adaptivitására, illetve a szervezet mérete és az informatikai rendszer alkalmazkodóképességének kapcsolatára kereste a választ. A három hipotézisemből egyet a vizsgálat eredményei tükrében el kellett vetnem és a további vizsgálódásból ki kellett zárnom, hiszen egyértelműen sem igazolni, sem megcáfolni nem tudtam a felvetést.

Vizsgálataim eredményei alapján biztosan állíthatom, hogy a gazdasági társaság mérete és az általuk használt ERP rendszer alkalmazkodóképessége, adaptivitási foka között szoros összefüggés van, ahogy a szervezetek rugalmasságát is befolyásolja méretük. Minél nagyobb egy szervezet annál több és bonyolultabb folyamatot kell kezelnie, így mire egy változás végig fut az összes folyamaton, az sok időt vesz igénybe, azaz a teljes rendszer lomhábban reagál, mint egy-egy részterülete.

A gazdasági élet szereplőinek szükségük van rendezett és rendszerezett folyamatokra és a történések dokumentálására, ehhez pedig a legjobb eszköz a kontrolling, a számvitel és a minőségirányítás előírásai alapján kialakított vállalatirányítási rendszer és az azt segítő informatikai rendszer megléte és használata. Azt azonban mindenképpen szem előtt kell tartani, hogy a kialakított rendszer csak akkor lesz adaptívnek tekinthető, csak akkor képes rugalmasan alkalmazkodni a környezeti változásokhoz, ha már a megtervezésekor átgondolja a vállalkozás az összes folyamatát, ésszerűsíti azokat és alkalmazottait felkészíti a várható változásokra. Ezek nélkül a rendszer nem fog megfelelően működni, ahogy az őt segítő informatikai rendszer sem, ez pedig hosszútávon, a várt előny helyett hátrányt fog okozni a gazdasági társaság számára.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Angyal Ádám (2001). Vállalati Kormányzás, Aula kiadó Budapest
Barry Elliott – Jamie Elliott (2010). Financial Accounting and Reporting, Prentice Hall
Bács Zoltán – Várallyai László (2004). Ügyviteli ismeretek, Campus kiadó Debrecen
Bojtos Júlia (2004). Controlling értelmező szótár IFUA Horváth & Partners, Vezetési és Informatikai Tanácsadó Kft
Bögel György – Salamonné Huszti Anna (1998). Vállalatvezetés felsőfokon, Kossuth Kiadó Budapest
Dankó László (2000). Értékesítés Pro Marketing. <http://ebookz.hu/ebook.php?azon=a7aef8>
Dobay Péter (1997). Vállalatinformáció menedzsment, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest
Dr. Schwarczenberger Istvánné (2008). A versenyképes vállalatirányítás <http://dtb.bmsinformatika.hu/dspace/handle/BMS/55>
Dr. Holyinka Péter. Az információs rendszerek rövid fejlődés története <http://www.erport.hu/index.php?id=44>
Erdős Ferenc (2008). A KKV-k informatikai beruházásai és azok megtérülési lehetőségei, Magyarországon Doktori értekezés

- Horváth Péter (1993). Controlling a sikeres vezetés eszköze, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó Budapest
- Irányítás és Informatika folyóirat 2000. évi számai
- José A., Hernandez Jim Keogh, Franklin F. Martinez (2007). SAP R/3 Kézikönyv; Panem Könyvkiadó Kft.
- Kacsukné Dr. Bruckner Livia – Kiss Tamás (2007). Bevezetés az üzleti informatikába
- Kardos Barbara – Szatnó Imre – Veress Attila (2007). A vezetői számvitel alapjai, Saldo Zrt. Budapest
- Kelemenné Ternai Katalin (2003). Az ERP rendszerek metamorfózisa In: Vezetéstudomány 2003. július - augusztus
- Kondorosi Ferencné Dr. Ph.D (2004). Kiegészítés és Példatár a vezetői számvitel és elemzés alapjaihoz
- Orbán Anna (2006). Vezetői információs rendszerek a közigazgatásban, BCE Budapest
- Szervezési és Vezetési ismeretek folyóirat 2002. évi számai
- Thomas F. Wallace – Michael H. Kremzar (2006). ERP – Vállalatirányítási rendszerek, HVG Kiadó Rt Budapest
- <http://www.piksys.hu>
- <http://www.microsoft.com>